

НАШ УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ

Науково-популярний часопис
для вчителів України та діаспори

№ 1

Ніжин – 2022

Науково-популярний часопис
для вчителів України та
діаспори
«Наш український дім»
№ 1, 2022 рік.

Свідоцтво про державну
реєстрацію
друкованого засобу масової
інформації
від 06.03.2007 р.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Ніжинського
державного університету
імені Миколи Гоголя.
Протокол № 13 від 03.06.2022 р.

Засновник:

Центр гуманітарної співпраці з
українською діаспорою
Ніжинського державного
університету
імені Миколи Гоголя
(Ніжин, Україна).

Склад редакції:

Самойленко О. Г.,
канд. іст. наук, доц.;
Мельничук О. В.,
докт. фіз.-мат. наук, проф.;
Михед П. В.,
докт. філол. наук, проф.;
Онищенко Н. П.,
директорка Центру; членкиня
Нац. спілки журн. України;
Самойленко Г. В.,
докт. філол. наук, проф.;
Сидоренко В. О.,
канд. філол. наук, доц.;

Відповідальний редактор:

Онищенко Н. П.

Верстка, макетування:

Бобрик Д. М.

Літературне редагування:

Конівненко А. М.

Зміст

Українознавство

Тимошик М. Українським дітям – українське слово.....4

Наукові розвідки

Тарнашинська Л. Ментальний код
російського фашизму.....15

Гринь М. Гетьман американського правосуддя
Богдан Футей.....23

Михед П. «... прадедовская душа шалит в тебе...»
(про літературознавчий аспект вивчення генеалогії
роду Гоголя).....29

Лясковська В. Просвітницька діяльність
Михайла Драгоманова в контексті сучасності.....38

Кармазін А. «Волинські акварелі»
Михайла Вериківського: історія, змальована музикою.....41

Збожна О. Іван Пулюй у боротьбі за українську мову
і державність.....49

Бобрик Д. Шістдесятництво в рецепції Івана Кошелівця:
творчість Євгена Гуцала.....53

Проза, переклади, рецензії

Порох М. Особливе покликання.....58

Григорук А. Жменька добрих казочок
для українських діточок.....62

Онищенко Н. З печаттю духа Івана Франка.....67

Маріш Й. Лучіан Блага – транскордонне
поетичне послання.....72

Вієре А. Архетип планети Блага.....73

Махно В. Видимий світ навиворіть.....75

Блага Л. Поеми світла (з румунської
переклав Павло Романюк).....76

Зорка О. Скарб.....89

Шановні добродіі!

Часопис, який Ви тримаєте в руках, є науково-популярним виданням, що може бути цікавим не тільки учителям-практикам, а й усім, хто причетний до вивчення та викладання української мови, літератури, історії, культури в Україні та поза її межами.

На нашу думку, на сьогодні вже назріла потреба в такого типу періодичних виданнях, оскільки вони надають можливість обмінюватися думками, ділитися досвідом і фахівцям із діаспори, які довгий час були відірвані від України, проте завжди переймалися проблемами українознавства.

Публікації, які представлені в нашому часописі, охоплюють доволі цікаве коло питань, актуальних і водночас проблемних: наукові розвідки, методичні матеріали для шкільництва, поетичні, прозові та драматичні твори й переклади сучасних маловідомих авторів. Маємо надію, що в нашому журналі Ви знайдете відповіді на свої запитання та зможете використати його у своїй практичній діяльності, пропагуючи ідею українства.

Будемо щиро вдячні за співпрацю з нами, за надіслані матеріали для публікації, за висловлені побажання та пропозиції щодо роботи редакції.

З повагою, редакційна колегія

УКРАЇНОЗНАВСТВО

Микола Тимошик

УКРАЇНСЬКИМ ДІТЯМ – УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО: Як наші земляки в країнах західної еміграції дбали про знання дітей рідної мови

«Кожна країна поважно дбає про дитячу книгу і пресу. Ось тут, у Британії, наприклад. Пройдіться вулицями міста англійського, загляньте у виставкові вікна книгарень або в дитячі відділи великих торговельних фірм. Вас напевне вразить кількість книжок і журналів, присвячених молоді. Перечитайте любий поважний англійський часопис! Ви переконаєтеся про ту велику справу, яка ведеться тут різними виховними системами за душу дитини. Цей приклад мусить вчити нас, що формування національного світогляду людини повинно починатися не зі школи, а ще вдома. І український дитячий журнал, українські байки, героїчні оповідання зі славної минувшини України будуть допомогою в цьому формуванні духа майбутніх вільних синів і дочок Української держави».

*Левицький Д. Даймо українській дитині українську книжку!
Українська Думка (Лондон, Велика Британія). 1955. Ч. 15.*

Зв'язковий для народжених в еміграції

Уявімо багатолюдну вулицю в центрі Лондона першої половини 50-х років минулого століття, якою прямує святочно виряджений український емігрант. Він вертає після служби Божої в українському храмі на чужині до ближчої станції метро. Наразі щось зупинило його перед великою скляною вітриною. Це «щось» – яскраві малюнки з казковими героями серед дивних чарів природи. Від барвистих кольорів аж засвітилося йому в очах. Увесь той калейдоскоп фантастичних див спрямовувався на перехожого з досі не бачених обкладинок книг та журналів, й ніби запрошувало зупинитися, зайти до крамниці, взяти те одне з численних див до рук...

Струна пам'яті вмить навернула того перехожого до підліткової пори в часи навчання в Київській гімназії, що припала на післяреволюційну пору 1905 року. Пригадав обставини, за яких формувався його світогляд – внутрішній світ відірваної від батьківського порогу з українського села на Херсонщині підлітка серед всуціль зросійщеного гімназійного середовища.

Що тоді читали?

Які книги чи журнали запам'яталися?

У перших гімназійних класах учні обов'язково повинні були мати дитячий журнал «Светлячок», а в старших – «Пробудженіє». Ці два журнали були всюди – дешеві й доступні кожному. Пригадав і ті кари, які накладали вихователі на привезену з глибинки українську

молодь за ознаки «мазепинства» та «хахлаччини». Ознаки ті мимовільно й безневинно проявлялися в мові, поведінці та одязі. Таке ще й зверхньо висміювалося ровесниками за потаканням вихователів.

Давня колонізаторка «тюрми народів» Москва добре усвідомлювала, що найкращою зброєю проти виявів національного духу «інородців» була й буде російськомовна книжка, газета чи журнал. У такий спосіб, на початку в гімназії, а потім і в університеті, русифіковувалися українські душі – чужою наукою, чужими навчителями.

Отой київській спогад, біля книжкової вітрини в Лондоні, так зворушив цього емігранта, що, прийшовши додому, відразу взявся за перо. А написаний текст наступного дня заніс до редакції газети «Українська Думка», яка й надрукувала його у святочному Великодньому числі 15 за 1955 рік під заголовком «Даймо українській дитині українську книжку!»

Автором цього матеріалу виявився Дмитро Левицький – знана й авторитетна в середовищі української еміграції людина. Колишній випускник філологічного факультету університету Св. Володимира в Києві, сотник армії УНР, він сповна пройшов шляхи поневірянь і випробувань, що випадали на долю втікачів із підросійської України на Захід. Після безуспішних пошуків пристанища в Кракові, Відні емігрував 1947 року до Великої Британії, де знайшов працю й житло в містечку Рочдейл і став незабаром провідним активістом тамтешньої української громади. А вже в березні 1954 року був обраний Головою СУБ.

Отож поведемо мову про те, як українці, опинившись у вимушеній еміграції на чужині, посередництвом друкованого слова прагнули передати своїм дітям ідеали української нації. Звісно, що це нелегке завдання, що в усі часи поставало на еміграції перед представниками кожного бездержавного народу, лягало на плечі самої громади.

Потреба книг рідною мовою для дітей в українській громаді Великобританії загострилася від початку 50-х років. Тому були об'єктивні причини.

На ту пору стали підростати діти тисяч колишніх вояків Української національної армії, які після відбуття дворічного полону в італійських таборах «Ріміні» та «Белярія» отримали британське громадянство й одружувалися вже тут. Влаштували особисте життя десятки тисяч інших збігців, що по війні прибували сюди з колишніх німецьких таборів «ді-пі».

Так народилася ідея громадської збірки коштів «Фонд української дитини». Її початок поклато звернення Союзу Українці Британії, яке під заголовком «Українським дітям – рідне слово» було опубліковано наприкінці 1953 року в пресі та окремою листівкою, що поширювалася в громадах. Цим починалася фактично загальноєвропейська акція української еміграції зі збору коштів для видання дитячих книжок [2].

Збірку задумали провести шляхом розпродажу для цієї мети спеціально виготовлених значків. Їх було замовлено з рисунка, який виготовив у чотирьох кольорах відомий у діаспорі український художник Роман Лісовський. Незабаром на шпальтах «Української Думки» періодично почали вміщуватися повідомлення такого змісту: «Купуйте значки “Фонду Української Дитини”. Допоможіть СУБ-ові і українським батькам сповнити свій обов'язок!». Поруч уміщено чотири зображення таких значків: у центрі портрет української дівчинки у віночку із стрічками на голові та намистом на шиї. Зверху нарбутівським шрифтом набрано назву фонду. Праворуч від портрета – емблема СУБу, ліворуч – вартість значків на 1, 2, 5 і 10 фунтів. Фоном для цих основних графічних елементів слугує властива для українського національного книговидавання в'язь молодих дубових листочків із бутонами ранніх квітів.

Координатором акції виступила газета «Українська Думка». Саме на її шпальтах означений вище заголовок перетворився в постійну рубрику. У числі від 24 лютого 1955 року віднаходимо докладу статтю А. Бідося, головна думка якої міститься ось у цій фразі: «Зберегти нашу дітвору для України – це значить виховати її в душі ідеалів рідної церкви та української нації» [1].

На ту пору розкидані світами українські емігранти свято вірили, що на чужині вони тимчасово, що спротив українців більшовицькому свавілля на Батьківщині по війні тільки наростатиме і що їм пощастить святкувати завершення Української революції на рідній землі.

За пів року від початку акції було зібрано 500 фунтів і 10 шилінгів. Сума на той час достатня, щоб почати підготовку до року перших дитячих книжок.

Які ж видання для українських дітей не теренах Великої Британії були першими? Назвемо п'ять.

Для найменших читачів, дошкільників, казка в обробці Івана Франка «Дідова Ріпка». Для школярів – добірка творів Леоніда Полтави «Жучок-Щербачок». Завершувалася підготовка ілюстрацій та текстів ще трьох книжечок: «Горобець та билина», «Слон по Африці ходив», «Господарство».

Звісно, що й наступні друкарські новинки для дітей вирішили готувати лише в кольорі, з гарними малюнками, а деякі – ще й у твердих оправах. Це потребувало помітного збільшення поліграфічних витрат. А друкарні без передоплати не працювали. Вихід бачився один – оголошення передплати. А отже, проведення голосної й переконливої рекламної кампанії.

Найбільш підходящим для такої ризикової справи виявився рукопис поетичних творів для дітей Леоніда Полтави «Лебеді». Він створений ще в німецьких таборах для переміщених осіб із Східної Європи, де українська інтелігенція мала можливість об'єднуватися в творчі спілки та хоч якось за тих умов утілювати на письмі Богом дані таланти. Тоді рукопис той отримав призове місце на конкурсі Об'єднання Працівників Дитячої Літератури. Тепер складалося так, що втілювати авторський задум судилося на британській землі.

Найперше, випустили рекламну листівку із закликом: «Прийти з допомогою видати друком розкішно ілюстровану книгу для дітей». «Лебеді», на думку авторів звернення, може стати найкращим подарунком до найбільш пошанованого українською дітворою свята – Святого Миколи.

Кого і як переконували тоді такі звернення?

Батьків:

«Передплатіть цю книгу для своїх дітей, щоби вони могли знати гарні віршики та вчилися любити свою Батьківщину, а разом вивчали свою рідну мову на чужині!»

Вихователів та вчителів недільних українських шкіл:

«Поручайте її для передплати батькам дітей, яких навчаєте, а вона буде поміччю у Вашій праці з Вами!»

Усіх земляків-українців:

«Передплатіть цю книгу, щоб подарувати її дітям Ваших друзів, знайомих, а тим самим зробити милу несподіванку з приводу уродин, іменин чи других нагод!»

Забігаючи наперед, треба наголосити, що ця акція виявилася вдалою. Направду яскравою (ілюстрації на чотири кольори малярів М. Григорієва та М. Михалевича), незвично великою за форматом (31x25 сантиметрів), із пишним вишневим корінцем вийшла ця книга. Наклад вдалося видрукувати до середини грудня. І ще одна особливість новинки: друк

здійснювала нещодавно створене в Лондоні самими ж українцями поліграфічне підприємство – «Українська друкарня Меркуріос».

Уже перші сторінки викликали в старших читачів почуття щемкої ностальгії, а в молодших пробуджували генетичні національні корені: на фоні типових українських пейзажів перед очима поставав строфа за строфою вірш «Наша Батьківщина». Ось його початок із рефреном «Україна» у кожній строфі:

*Там, де море пре глибоке,
Де завітчані Карпати,
Де степи такі широкі,
Що очима не обняти, –
Там є наша Батьківщина
УКРАЇНА!*

Спонуку до роздумів про долю українського друкованого слова на чужині, про не пересихаючі, хоча й не повноводі, джерела його живлення дає аналіз реєстрів жертводавців, які періодично оприлюднювалися в обіжниках СУБу або на шпальтах «Української Думки».

У часи становлення організованого життя українська громада у Великій Британії, як і в іншій країні нового поселення, не мала у своєму середовищі тих, хто купався в маєтках і розкошах, скажімо, фабрикантів, бізнесменів, адвокатів. Меценатство зароджувалося в середовищі простих трудівників заводів, фабрик, залізниць, ферм, домашніх робітниць у багатих британців. А живилося воно від переданого в спадок пращурами внутрішнього переконання ділитися десятиною своїх негустих зарібків для трьох найнагальніших потреб громади. Такими в усі часи і в усіх краях, надто ж на чужині, були: українська церква, українська школа, українська книга. Потреби громади краще задовольнялися там, де в активі були люди небайдужі, авторитетні.

Одним із таких виявився В. Щур. Він уважно порівнював реєстр жертводавців «Фонду української дитини» у двох населених пунктах – Тодмордені та Брадфорді. У першому мешкало на той час близько понад сто українців, у другому – близько тисячі. А результати збірки на фонд цілковито протилежні: з Тодмордена надійшло 24 фунти (по 5 пенсів від кожної особи), а з Брадфорда – лише 246 шилінгів або 12 фунтів. Результати свого аналізу він надіслав до редакції «Української Думки», яка й вмістила їх під рубрикою «Голоси читачів про громадські справи».

«Коли б так поступила управа кожного відділу СУБ і кожна українська одиниця, як у Тодмордені, – наголошує автор замітки, – то на сьогодні дитячий фонд мав би поверх 7 тисяч фунтів, враховуючи, що у Великій Британії є до 30 тисяч українців» [7].

Цікаво, що після таких публікацій збірки коштів повсюди пожвавлювалися. Увиразнювалися й форми їх проведення. Несподівано популярними вони стали, скажімо, на весіллях, хрестинах, святкових сходинах, забавах молоді, зборах. Суми грошових податків були незначними, але розголос про добродійну акцію розходився аж до найвіддаленіших закутків країни. Щоразу він «підігривався» ось такими, для прикладу, хронікальними повідомленнями в пресі:

«На весіллі п. Теодора Цюпки, за ініціативою Всеч. о. М. Матичака, п. О. Бордуляк зібрав 12,11 ф.

З нагоди хрещення сина Петра в панства Маснюк, на заклик п. П. Петришина, присутні гості зложили грошові датки на суму 2,4 ф.

На ширших сходах Осередку Союзу Української Молоді в Бері з ініціативи п. Ю. Кисілевського, зібрано 2,26 ф.

Заходами управи відділу СУБ у Дебрі, при виході учасників з ювілейного концерту, проведено збірку грошевих датків, яка дала вислід 9,14 ф.

Пан Ф. Самусь виплатив даток 8 ф.

Проф. А. Монцібович виплачує систематично у «Фонд Української Дитини» 5 ф. місячно» [5].

У наступні роки коштів у Фонді було достатньо. Це дало змогу друкувати й вагоміші та потрібніші громаді видання. Так, 1961 року в Лондоні накладом 1000 примірників побачив світ «Правописний Словник» Г. Галоскевича обсягом 426 сторінок, на яких містилося близько 40 000 слів. Після фототипного передруку з київського видання в США це було вже дев'яте його перевидання в західній українській діаспорі [4].

Після вдалих спроб видання перших дитячих книжок настала пора взятися й за створення дитячого журналу. Та такого, який би надовго міг стати духовним, освітнім, виховним і пізнавальним зв'язковим для сотень і тисяч українських дітей, яких розкидано було по всіх закутках Західної Європи.

Тримаю в руках рідкісне на сьогодні перше число «Юних Друзів» з датою виходу «Березень 1955». Оскільки друкувалося воно понад 65 літ тому на крейдяному папері, яскравість двоколірних малюнків та текстів не потьмяніла з часом. Між рядками ніби проглядаються схвильовані лиця тих, хто творив на чужині ці неповторні українські сторінки і свято вірив уважливості цієї справи. Формат журналу – А-4, обсяг – 16 сторінок.

На обкладинці – автопортрет молодого Тараса Шевченка. Він уважно вдивляється в обличчя кожного і ніби промовляє в цю мить дві свої хрестоматійні строфи, які набрані побільшеним шрифтом під портретом:

*Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,
Свого не цурайтесь!*

*Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люди цураються,
В хату не пускають!*

На звороті обкладинки – звернення головного редактора Андрія Бідося до читачів (тут і в наступних матеріалах упродовж свого редакторства він завжди підписувався по-дитячому просто – «Дядько Андрій»).

«Дядько Андрій» звернувся до юних читачів із кількома проханнями: надсилати на адресу редакції свої дописи (про навчання, свята, ігри), уважно читати журнал та вивчати напам'ять віршики, попросити батьків допомогти написати листи про те, що подобається в журналіку і про що хотілося прочитати в його наступних числах.

Окрім дитячих віршиків, у першому числі вміщено популярно написану розповідь «Хоробрий генерал» про Тараса Чупринку та українських повстанців, які «поклялися визволити український народ із московської неволі або покласти свої буйні голови за Рідну Землю, бо в неволі жити не хочуть». Класику української літератури представлено віршем Спиридона Черкасенка «Зима й весна» та оповіданням Наталі Забіли «Наш городчик».

Фоторозповідь про столицю України Київ започатковувала постійну рубрику «Наша Україна».

Повна підшивка цього практичного невідомого в Україні дитячого часопису налічує 128 чисел. Чи не в єдиному комплекті вона знаходиться в архіві СУБу в Лондоні, якою й користувався автор цих рядків.

З огляду на цінність досвіду видання такого часопису упродовж не одного десятка років для нинішніх українських реалій варто детальніше проаналізувати підшивку лондонських «Юних Друзів». Оберемо для аналізу два аспекти: проблемно-тематичний та організаційний.

Що необхідно знати кожній українській дитині?

Від початку заснування національна тематика стала тут провідною. І звісно чому. Виходячи поза власну домівку, діти емігрантів відразу потрапляли в чужомовний світ. Як можна було за тих умов дотримуватися прозирливого заповіту пророка нації: «І чужому научайтесь, свого не цурайтесь»? Звісно, що й за допомогою друкованого слова.

«Що необхідно знати кожній українській дитині?» – з таким запитальним заголовком вийшла головна публікація в третьому числі за 1955 рік. І тут же доступно викладалася відповідь:

«Ми живемо тепер у різних країнах: Англії, Франції, Бельгії, Канаді. Часто запитують: хто ми? І ми з гордістю відповідаємо: ми – українці. І змагаємося за свободу нашої дорогої Батьківщини, яку тимчасово окупували москалі-комуністи. Часто нас запитують: а де Ваша

Батьківщина, яка вона і який ваш національний прапор? Усе це треба знати, щоб розповісти. Отож добре завчіть те, що прочитаєте в наступних сторінках унизу».

А внизу кожної сторінки на окремих кольорових плашках містилися запитання: Із ким межує Україна? Чи розташована вона біля моря? Які річки вона має? Які головні міста? Який прапор і герб? Чи Україна вільна тепер?

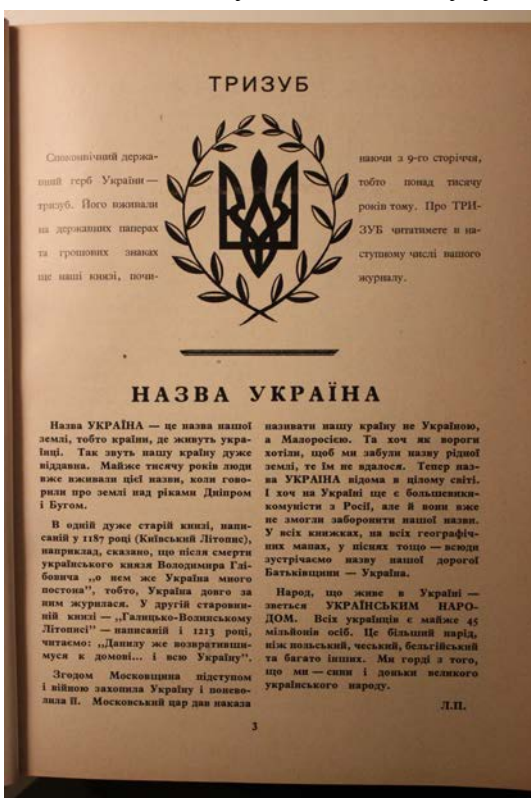
На плашках іншого кольору подавалися відповіді.

До різних ювілеїв українського календаря, значних історичних подій, народних свят і пір року в кожному числі можна віднайти, бодай короткі, але цікаво й переконливо викладені відомості. Ось лиш короткий перелік назв публікацій на першому етапі становлення журналу, що подавалися під рубрикою «З рідної історії»: «Українські гроші», «Великий митрополит Андрей Шептицький», «Князь Святослав», «Про малу дівчинку, що великою стала

(Леся Українка)», «Поклін Іванові Франкові», «Повстанська ікона».

У цьому ряду – про походження назви «Україна», історія споконвічного державного гербу українців – Тризуба, про наші гроші – гривні, про Українську Повстанську Армію тощо.

Зважаючи, що власних сил не вистачало, практикувалися передруки. Нерідко такими були публікації із американського ілюстрованого дитячого щомісячника «Веселка». Журнал

цей заснований у Нью-Джерсі 1954 року – на рік раніше від «Юних Друзів» – і виходив як додаток до найстаршої газети українських емігрантів «Свобода» під опікою створеного в США Об'єднання Працівників Дитячої Літератури.

Дбали про те, щоб діти пізнавали світ через кращих вірців і класичної, так званої старокраєвої, української літератури, і сучасної літератури діаспори. Тому знаходимо на шпальтах, поряд із іменами Івана Франка, Леоніда Глібова, Степана Руданського також твори Оксани Лятуринської, Віри Вовк, Ігоря Качуровського.

Рольові ігри, загадки, пісні – усе це також дбайливо бралось із привезених зі Старого Краю матірних скринь.

Ігри «У Паляничку», «У Сову», «У Квача», «У Мельницю» – то для найменших. Народжені з прадавніх часів на теренах Наддніпрянської України, Галичини чи Буковини, призабуті батьками, ці нехитрі організовані дійства будь-якого дитячого гурту отримували нове життя зі сторінок дитячого журнальчика вже на берегах туманного Альбіону.

Популярними були короткі п'єски. І їх тут знаходимо немало: сценічна казочка «Півник і курочка», «Святий Микола йде, подарунки несе», «Котигорошко».

Тексти пісень подавалися з нотами – їх легко можна розучувати і в недільних школах, і в домашніх умовах.

«Що читати?» Відповіді на це запитання подавалися в кожному числі. У такий спосіб робили промоцію власне виданих книг, або тих, які доставлялися поштою в книгарню СУБу з українських видавництв інших країн, зосібна Канади, США, Франції та Німеччини.

«Куточок природи» знайомив дітлахів з тваринним і рослинним світом також у доступний спосіб – здебільшого через короткі сюжетні історії чи діалоги.

Вимогливо підбиралися малюнки для обкладинок, оскільки їхня функція була особливо важливою. Тут знаходимо і портрети Тараса Шевченка, Богдана Хмельницького, Євгена Коновальця, і художні колажі про пори року чи з дітками у вишиванках. Пізніше з'являються на обкладинках світлини-символи з України: золотоверхий Київ, Львівська Ратуша, Скелі Довбуша.

Від 1956 року в журналі «прописуються» власне зроблені світлини з життя дітвори українців Британії. Показово є фото юних колядників з Ковентри в момент їхньої ходи вулицями цього міста із «Звіздою Ясною» (Різдвяне число за 1956). Прізвища всіх семи учасників Коляди перелічені.

Це привносило на шпальти журналу ознаки «домашності» – те, що в журналістиці західного світу називають чинником самопізнання і самоідентифікації. Отож, з'являвся додатковий інтерес знайти в новому випуску журналу прізвище своїх знайомих зі свого містечка чи вулиці, а, може, й самого себе. А нагод для цього було кілька.

Передусім рясніла читацька пошта. Для дитячих листів були відведені спеціальні шпальти. Подавалися вони з короткими коментарями «Дядька Андрія». То могли бути його відповіді на запитання, похвали авторів допису, виконання дитячих прохань.

Увиразнювали листування редакції з юними читачами публікації популярної рубрики «Вігадаймо». Зазвичай у поточному числі вміщувалися кілька загадок на кмітливість і творчу уяву, а в наступному – відповіді. Редакція пропонувала юним читачам надсилати відповіді не пізніше кінця місяця випуску свіжого числа. Таке прохання не було «для годиться». Прізвища тих читачів, які вчасно надсилали правильні відповіді, видруковувалися в наступному числі журналу. А перші п'ять переможців стало отримувати поштою подарунок від редакції – котрусь із дитячих книжечок.

Сповна використовувала редакція й організаційну функцію часопису. Узяти хоча б оголошений у числі 3 за 1955 рік «Рисувальний конкурс».

Умови цього конкурсу були такими. Кожний охочий заводив спеціальний зошит. На першій сторінці мав старанно намалювати Тризуб, зображення якого було вміщено в попередньому числі журналу. Затим – національний прапор українців, який потрібно було розмалювати відповідними кольорами. Унизу цих двох малюнків учасник конкурсу давав письмові відповіді на запитання:

- як називаємо наш національний державний символ?
- які кольори має наш прапор?
- який знаєте вірш про тризуб і прапор?

«Наприкінці місяця, зазначалося в умовах конкурсу, – зошит надішлете на адресу редакції. Редакція встановить нагороди за найкраще і найохайніше ведення цього зошита. Стежте за наступними завданнями. Прохання до батьків допомогти дитині малювати» () Рисувальний конкурс. ЮД. 1955 Ч. 3.

Такий конкурс мав продовження наступного року. У числі 2 за 1956 рік подавалося нове завдання: намалювати українського лицаря, такого як в оповіданні «Князь Святослав» (число 1(6) журналу).

Під малюнком потрібно було дати відповіді на такі запитання:

- яких князів України ви знаєте?
- як називалася мати князя Святослава?
- чому князя Святослава називають Хоробрим?

Відповіді редакція чекала в червні того ж року. Звісно, що жоден конкурс не обходився без нагород.

Оригінальною виявилася ідея випуску чотирьох тематичних чисел: Зима, Весна, Літо, Осінь.

Специфіка творення дитячого журналу на чужині

Хто і як творив цей журнал за умов цілковито несприятливих?

Чому доводиться мовити в цьому контексті саме такі умови?

По-перше, не було найголовнішого – коштів.

По-друге, зневірювала байдужість частини громади до важливої спільної справи.

По-третє, не знаходилося серед своїх кваліфікованих працівників.

По-четверте, бракувало потрібного поліграфічного обладнання зі специфічними українськими шрифтами.

Це, власне, ті «хронічні» проблеми, що супроводжують кожного, хто брався за редакторсько-видавничу чи друкарську справи на чужині.

Первинно журнал задумувався як щомісячник. Однак утілити задум завадили дві причини: відсутність у Лондоні фахівців із журналістською освітою чи практичним досвідом роботи та така ж відсутність коштів. Отож періодичність не була сталою. Перші п'ять років існування більш-менш витримувався статус двомісячника, далі часові проміжки між порядковими числами збільшувалися. До початку 80-х років ХХ століття журнал став кварталником. Так, упродовж 1956 року вийшло в світ сім чисел. Загальний їх наклад склав 10 200 примірників [3].

Перші числа «Юних Друзів» готували до друку всього двоє – редактор Андрій Бідось та художник Юрій Кульчицький. Хоча останній мешкав у Франції.

Редакційна робота поживалася від 1956 року, коли до справи долучилася Спілка Українських Учителів та Виховників у Великій Британії. Це відразу надало украї потрібний такому виданню належний методичний рівень публікацій.

Як і будь-який поважний журнал, «Юні Друзі» мали власні кореспондентські пункти за кордоном. Функції представників журналу виконували: в Бельгії (Брюссель) О. Коваль, у Франції (Париж) О. Яцків, у Німеччині (Мюнхен) – О. Павловська.

Незмінним редактором «Юних Друзів» перших трьох років їх випуску був Андрій Бідось.

Третє число за 1957 рік, підготовлене до друку цим загальним улюбленцем тогочасної української дітвори на британських островах, вийшло з його портретом у траурній рамці із своєрідним некрологом, адресованим юним читачам. Варто подати ось цей зворушливий фрагмент:

«У суботу 13 квітня 1957 р. всевишній забрав від нас редактора “Юних Друзів” бл. п. Андрія Бідосю, який підписувався як «Дід Андрій». Дід Андрій не зможе більше писати до вас листів, але він буде просити Господа, щоби дозволив вам рости на славу України й діждатися хвилини повороту разом з вашими родичами ну вільну Україну. Дід Андрій дуже любив свою Батьківщину. В нього була сильна віра, що ви виростите на славних людей, які зможуть багато допомогти Україні» [6].

Починаючи з 1960 року постійним редактором журналу стає Т. Кудлик. Виконував він цю копітку й відповідальну справу, часто задарма, упродовж наступних чверть століття. У числі 2 від 1982 р. на 2 сторінці віднаходимо коротку інформацію про привітання й подяка панові Кудлику від головної управи СУБу тривале в часі чесне і вміле, редагування дитячого часопису.

Тут є нагода сказати дещо про цього практично невідомого в Україні дивного ратая української справи в цілому і української педагогічної журналістики, зокрема на чужині.

Походив Теодор Кудлик із містечка Ходорів на Галичині, де народився 5 травня 1909 року в багатодітній родині залізничника. Отримавши ідейний гарт у Львівській українській гімназії, вливається в лави молодих патріотів, які в умовах польського панування боролися за існування товариства «Рідна Школа». 1939 року, коли був закатований більшовиками його молодший брат Іван, вступає в лави ОУН, стає одним із ініціаторів проведення Акту Відновлення Української Державності 30 червня 1941 року у Львові. 1944 року змушений назавжди полишити рідну землю, опиняється в англійській окупаційній зоні, а відтак працевлаштовується в Британії. Тут, у вільний від роботи час, продовжував, як і в Україні, активну громадську діяльність. Обирався до Закордонного Проводу ОУН, редагував журнал «На Стежі», кілька неперіодичних церковних видань, став одним із засновників школи українознавства, де учителював декілька років.

Журнал «Юні Друзі», яким беззмінно кермував Теодор Кудлик понад 15 років, став його лебединою піснею. Такою ж піснею можна вважати ще й ошатно видану Українською Видавничою Спілкою в Лондоні книгу його творів «Самоцвіти нації». Уміщені тут розвідки автора про участь українських козаків в обороні Відня 1663 року, есе про Тараса Шевченка та Миколу Лисенка, оглядові статті з нагоди 50-річчя Українських Січових Стрільців, річниці Героїв Крут та Героїв Базару засвідчують, що мав цей талановитий самородок неабиякий хист не лише журналіста, а й вченого-дослідника. А ще – оригінального поета. А вірш «Йти» можна сприймати як життєве кредо автора. Ідеться тут про долю юнака, який щоразу долав надлюдські випробування долі, бо йшов і продовжує йти з Богом і Україною в серці:

І нова міць, і нова сила
Тоді родилася в мені,
А серце билося й молило:

На шляху тім – ти не впади!
Иди!..

Помер Теодор Кудлик 1 січня 1990 року, не дочекавшись проголошення в Києві акту про відновлення Української державності. А мріяв він про цю подію упродовж усього свого працювотого 80-літнього житейського шляху. Його «Самоцвіти нації» вийшли в світ у лондонській Українській Видавничій Спілці 1994 року.

На початку 80-х років фінансуванням журналу ускладнилося. Навіть у пору тиражного благополуччя, що припадала на кінець 50 – початок 60-х років минулого століття, виручка від передплати та реалізації за кольпортажем не покривала всіх витрат друку. Нестачу перебирала на себе книгарня СУБу. Однак із часом і прибутки книгарні почали зменшуватися.

Причин такого становища було кілька: виїзд багатьох активних членів громади за океан – переважно в Канаду та США, асиміляційні процеси.

Надії покладалися на нову хвилю юних українців, народжених тут уже від другого покоління емігрантів. Але в цьому поколінні частка змішаних подружніх пар помітно збільшувалася. Отож із неминучих у еміграції об'єктивних причин асиміляції частка читачів українськомовної друкованої продукції ставала все меншою.

Ще однією причиною зменшення накладів «Юних Друзів» стало припинення діяльності шкіл українознавства в таких містах як Галіфакс, Бедфорд, Бері, Глостер, Лестер.

Шукати місця збуту журналу редакція почала за кордоном. На звернення відгукнулася голова Української Шкільної Ради в Австралії пані Бачинська. Там передплатили певне число журналу. Але цього виявилось недостатньо.

Осіннє число за 1983 рік, що пів року пролежало в друкарні через брак коштів, вийшло в світ лише в березні 1984-го. Воно було останнім у майже тридцятирічному літочисленні цікавої й захопливої мандрівки рученятами, очима й голівками української дітвори не лише на теренах Великої Британії, а й інших країн світу, куди поширювалося за передплатою та в роздріб.

У загальному випущених чисел від початку існування воно мало 128.

***

Досвід видання українського дитячого журналу на чужині упродовж тривалого часу (у кольорі й на крейдяному папері) без будь-якої фінансової підтримки з боку держави, а лиш громадським коштом, багато в чому є повчальним для нинішньої ситуації в Україні, коли в національному інформаційному просторі сегмент дитячої періодики за байдужого споглядання держави практично зник.

Література

1. Бідось А. Українським дітям – рідне слово. *Українська Думка*. 1955. 24 лют.
2. Звіт СУБ за 1953 рік. Архів Союзу Українців у Великій Британії (Лондон). Папка: 1953.
3. Звіт СУБ за 1956 рік. Архів Союзу Українців у Великій Британії (Лондон). Папка: 1956.
4. Звіт СУБ за 1961 рік. Архів Союзу Українців у Великій Британії (Лондон). Папка 1961.
5. На «Фонд Української Дитини». *Українська Думка*. 1955. Ч. 45 (17 лист.).
6. Некролог «Андрій Бідось». *Юні Друзі*. 1957. Ч. 3. С. 2.
7. Щур В. Чи ми належно розбудовуємо «Фонд української дитини»? *Українська Думка*. 1955. Ч. 30 (4 серп.).

НАУКОВІ РОЗВІДКИ

Людмила Тарнашинська

МЕНТАЛЬНИЙ КОД РОСІЙСЬКОГО ФАШИЗМУ

Перечитуючи шістдесятників: Євген Гуцало. Ментальність орди. (Київ: Просвіта, 1996.)

Працюючи над літературознавчою розвідкою про Євгена Гуцала (див.: Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (Історико-літературний та поетикальний аспекти). Київ: Смолоскип, 2-ге вид., доп., 2019), я десь трохи романтично, як на нинішній жорсткий час, писала про те, що апологія дому трансформувалася в творчості письменника в апологію національного дому, де Україна постає в усьому конгломераті історичних і геополітичних проблем. Цитую: «Публіцистична іпостась письменника розкрила мудрого аналітика, глибокого діагноста, знаючого історика, гострого публіциста. Бачимо діапазон розвитку, який можна означити так: від «орди туману» до «Ментальності орди», де першу метафору взято з раннього ліричного оповідання «Концентричні кола осені», а друга – назва книжки його статей (1996), котра побачила світ уже після смерті письменника (щоправда, більшу частину статей він опублікував за життя на шпальтах «Літературної України»). Створюючи справжній гімн осені у всіх її живописних виявах динаміки й трансформації, ранній Є. Гуцало відтворює словом імпресіоністичний «настрій» природи: «...А потім – кочівницька орда туману, його завойовницька мла тане, розсіюється, відступає повсюдно...» /.../ Несподівана для Гуцалового читача книга «Ментальність орди» – це аналітичний розмисел про джерела російської загарбницької політики з глибоким аналізом історичних і літературних джерел, фактів, достеменним знанням історичних реалій та їх інтерпретації минулими й сучасними «коментаторами» від російської експансіоністської ідеології. ««Євразійський простір» у потрактуванні його апологетів, – пише Є. Гуцало, – це, на мою думку, філософія орди і «географічний факт» (П. Чаадаєв) таки орди, яка нині перебуває й завтра хоче перебувати ордою» (стаття «Ментальність орди, або ж творення «Євроазійського простору»)) – ця студія була вперше надрукована 1994 р. в «Літературній Україні» і, як це бачимо нині, виявилася аналітико-провидницькою, застережливою /.../ Вражаюча джерельна база, вміння подивитися на факт через призму історичного досвіду, лаконічність і переконливість – усе це характеризує Є. Гуцала як публіциста високого гатунку, котрий зумів у час X зосередитися на історичному минулому й тривожних симптомах його сьогодення й застерегти українське суспільство від легковажної недалекоглядності. Так Є. Гуцало проходить свій непростий шлях від тонкого лірика-імпресіоніста до глибокого аналітика, являючи справжній, не трибунний, не показовий, а природний, «сродний» самому духові й ідеалізові патріотизм» (С. 374–375 цього видання).

Однак у контексті сьогоденних воєнних подій в Україні, коли всі наче раптово прозріли й викинули на смітник історії свої ілюзії щодо неможливості такого трагічного сюжету, іноді апелюючи до застережливого тритомного роману-дослідження В. Білінського

«Країна Моксель, або Московія» (2006, 2008), варто все ж повернутися і до предтечі, праці Євгена Гуцала. І, перечитавши її з позиції нинішнього дня, віддати належне і величезній пошуковій та глибокій аналітичній роботі письменника, і його далекоглядності, й застережливій прозорливості. У цих актуальних (і тоді, і тепер – попри те, що адресовані «Україні Кучми»), написаних із прискіпливою уважністю публікаціях, зібраних незабаром у книжку «Ментальність орди», подається не просто зріз окресленої проблеми, а значно більше – анатомія злочинної суті московської орди. Тож я тут не претендую на жодне відкриття чи нові тези – усе це вже зробив для нас Євген Гуцало ще 1994 р., – не історик, не дослідник, а тонкий, філігранний лірик. Зробив це, відклавши лапідарне письменницьке перо, вдавшись до неспростовного, жорсткого фактажу і не лише розмислової, а й апріорі застережливої аналітики. Тому не можу відмовити собі в густому цитуванні – і сподіваюся тут на розуміння читачів. Адже краще за все написане відповідальним дослідником чверть століття тому (однак, на жаль, не враховане, не засвоєне суспільною свідомістю) навряд чи можна сформулювати. Хіба шукати аналогії і, що більш ілюстративно, – жахітливі свідчення (ними переповнені наші мас-медіа, і мало хто читає про нечувані звірства непрошених «асвабадітелів» без сліз) – свідчення людиноненависництва й людожерства російських фашистів у нинішній трагічній (але й переможній!) для українців визвольній війні.

Книжка складається з восьми окремих, однак послідовно пов'язаних наскрізною темою й змістом статей про сутність «бродячої Русі», яка «давно вже відірвалася від власної землі», спустошуючи своїм начебто легітимним «примноженням» землі чужі. Їх яскраві назви говорять самі за себе, а тому важливо їх нагадати: «Буслаєвщина, або ж не вздовж, а впоперек каменя», «Безодня, або ж Іван Грозний: “Все воры”», «Ментальність орди, або ж творення “Євроазійського простору”», «Оргія, або ж ефект мухомора», «Гусячі багнети, або ж Г. Державін: «Поля и грады – стали гробы», «Знак Чечні», «Знак Хіви», «Раби рабів, або ж «Какую Россию мы потеряли?» – сукупно вони створюють «ікебану національного характеру» сусіда, який судився нам за якимось злим фатумом.

Це був час, коли відбувалися трагічні події в Таджикистані, на всю «матушку Рассею» безпардонно звучали імена нині почилиго в Бозі Жириновського, діяння сумнозвісного генерала Лебеда, в інформпросторі розгойдувалися патріотичні тези О. Солженіцина, а українці проводили свої демократичні акції під гаслом «Україна без Кучми», чия теза «Україна – не Росія» «заговорила» нині не лише вербально, а й у звитяжних боях за саме право залишатися українцями. Письменник щиро зізнається, що від статті академіка Д. Лихачова «Нельзя уйти от самих себя... (Историческое самосознание и культура России)» у ч. 6 за 1994 р. «Нового мира», котрий фактично проповідує російський націоналізм («Притягательные силы к другим народам, особенно слабым, малочисленным, помогли России сохранить на своих пространствах около двухсот народов. Согласитесь, это немало» (С. 3); і подальша теза самого письменника: «Тебе вирізують на твоїй території, а потім ще й беруть на себе клопіт зберігати тебе на твоїй же території!» (С. 11) – уже радикально спростована жахіттями прицільного винищення українського народу в новітній російсько-українській війні: масовими розстрілами, примусовою депортацією, гвалтуваннями, фільтраційними таборами і навіть ноу-хау «військової операції» ХХІ століття – крематоріями) його постійно «заносить» від «обраного аспекту». Однак письменник бачить у цьому свою логіку. І недаремно. Адже російський фольклор з його домінантами розбою, пресловутим Солов'єм-Розбійником, Іллею Муромцевим, «билинної слави і билінної невмирущості» Васьюкою Буслаєвим (його реальна історія, покладена на імператив фольклору, хоч кого зажене у справжній ступор) – правдивий кладезь для глибинних психоаналітичних спостережень і цікавих аналогій – він і слугував Є. Гуцалу адекватним дзеркалом для висновування власних

тез: «... Саме про таку свою батьківщину з болем говорив російський поет: «Прощай, немытая Россия, страна рабов, страна господ, и вы, мундиры голубые...» Хоч би й що казали, проте лєнінщина – це не жидомасони, а ті ж самі «добры молодцы», ті ж самі, оперті на філософію марксизму, у загальнодержавних масштабах російсько-злодійські «удаль, отвага, молодечество и разгульє». Інші народи на так званому нашому «євроазіатському просторі» колонізовано не просто російською військовою силою, а ще й віддано на освоєння, на перетравлення, на нову модифікацію саме російським національним характером, саме оцими розбійно-злодійськими «удалью, отвагою, молодечеством и разгульєм», а ще ж і тим способом господарювання, що гірше всякої безгосподарності, а ще ж і тим здирницьким чиновницько-держимордним ладом, який мало чим відрізняється від казармено-тюремного. Тепер от маємо жириновщину. А що після жириновщини?» (С. 15) – запитує письменник, ще не знаючи тоді, у середині 1990-х р., про грядущу еру путінізму, про моторошний для України ранок 24 лютого 2022 року: ось і маємо! Але й попри це з його пера зривається вирок кремлівському «старшому братові», дарма що зі знаком запитання: «Чи лєнінщина-жириновщина фатально неминучі, безсмертні, бо закодовані в національному характері, в самій вдачі народній, бо, власне, це є буслаєвщина – від Васьки Буслаєва – на часи минуці, йдучі й грядущі?» (С. 15). Якщо про недавні метаморфози присутності / нібито відсутності / чи справді уже відсутності одіозного Жириновського ми вже начувані, то феномен братця-молодця завойовницької «доблести» й «удали» розкрився нам у всій його страшній ницості й ненажерливості тепер, у трагічному в контексті наших потрясінь «братерським визволенням» – визволенням від самого нашого права на незалежне життя.

Пропустимо не менш цікаві, колористичні й історично та документально підкріплені спостереження письменника про «Русь хмільну» (звідси і назва розділу – «Оргія, або ж ефект мухомора»), де панує «п'яний дух, і він потребує хмелю, п'яності, сп'яніння, інакше він уже не спроможний бути не те що п'яним духом, а навіть просто духом, перетворюється на ніщо, на якусь прямо протилежну, самогубну субстанцію...» (С. 85). Нічого вам це не нагадує?! «А тим часом... Васька Буслаєв скаче! Скакав і скаче. /.../ Бо вимагають «інтереси Росії», а «інтереси Росії» завжди розумілися однаково ...» (С. 17) – і цього вже ніхто не може спростувати, навіть обережні прихильники ілюзорного перемир'я.

Автор проводить паралелі з Сибіром («Одно освоение Сибири чего стоит!» – захоплюється академік Д. С. Лихачов») (С. 17); (додам до Гуцалового і власний пасаж: існує цілий шеститомник Задорнова-старшого про освоєння Сибіру й Далекого Сходу, виданий 1977–79 рр.), і особливо яскраві – з Новгородом. Останній за свою непокору й незалежність – а новгородці зберігали в своєму ментальному коді «колись принесені з Київської Русі в Новгород традиції народовладдя», тому й мали бути в контексті фрази-зізнання Івана Грозного «РУССКИЕ МОИ все воры» «неминуче знищені». Бо були «активно чужі й ворожі по-азіатськи тиранічній Москві» (С. 24). 1570 р. Новгород зазнав особливо жорстокої розплати: «Московська рать підпалювала новгородців живцем, кидала на волховську кригу (сучасні жителі Новгорода, як пам'ять про ті жахливі події, зберігають назву ріки Волхов – Красна, і то не тому, що сама річка величава, з мальовничими берегами, а тому, що червоніли-пінилися її води від крові новгородців), не милувала навіть немовлят, – годилися всі канібальські способи знищення єдинокровних і єдиновірних. Християнин цар Іван упивався живою кров'ю разом з релігійним воїнством. «Русские мои все воры». А так знищити свій же таки город, а отак відняти у десятків тисяч безвинних новгородців їхнє життя – це гірше злодійства, цьому й слів не добереш», – обурюється Є. Гуцало (ми ж на споконвічній українській землі маємо право означити подібні звірства містким і точним словом – геноцид). І продовжує: «Але під час звірчої оргії (даруйте, біблійні «львы

рыкающие») віднято не тільки життя людське, а й усілякі скарби. Було пограбовано церкви й монастирі, конфісковано ікони, коштовності...» (С. 19). Читаєш Гуцалові свідчення / спостереження про історичне злодіяство «білокам'яної», про те, як з початком 1990-х років масово розкрадався Чорноморський флот – своїми ж, а не українськими націоналістами, та інші його спостереження того часу, порівнюєш із сьогоденним мародерством російської босоти у військовій формі, і бачиш, як маліє розуміння цінностей і дрібніють апетити завойовників – усі ми знаємо нинішній асортимент награбованого цими «молодцами». Якби не одне але... Ці ненаситні кровожери беруть данину нашими життями, життями дітей, обпалених війною, понівеченими долями й зруйнованими містами, вулиці яких перетворюються на цвинтарі. У «суті довготривалої агресії Москви щодо Новгороду» письменник, за його зізнанням, набирається «відваги читати і розшифровувати все подальше й теперішнє протистояння Москви Україні, чий дух також був і є активно чужий і ворожий духові «білокам'яної»» (С. 24), апофеозом чого й стали події лютого-квітня 2022 року. І в цьому контексті хочеться запитати: «Де ж ви зараз, новгородці? Де ваш голос протесту, освячений генетичною пам'яттю?». Молох імперії перемолов останні її залишки...

Постійно звертаючись до реалій своєї сучасності, середини 1990-х років, Є. Гуцало нагадує: «... а коли ж буде повернуто в Україну ті релігійні, мистецькі та інші цінності, які Росія на нашій землі грабувала віками, і які є таки нашою національною гордістю, а не великоросійською національною, котра – себто великоросійська національна гордість – звикла живитися українською національною гордістю як своєю власною?» (С. 21).

Апелюючи до спроби реанімації «євразійського простору», Є. Гуцало пише про це як про витворену «братнім народом» метафізичну підвалину і російського етносу, і російської державності, яку «видають за культ, до ритуального поклоніння цьому культу силувано залучають інших» (С. 34), а культу ж бо завжди потребують жертв: і ритуальних, і навіть ірраціональних, вчинених із особливим, патологічним звірством безрозсудних «удали, отваги, молодечества и разгуля», помноженими на неконтрольовану заздрість до досить облаштованого життя / буття ненависних «старшим братам» українців. І тут знову ж таки звучить влучний діагноз Є. Гуцала, котрий раз-по-раз апелює не тільки до російських класиків (Г. Державін, О. Герцен, П. Вяземський, П. Чаадаєв, В. Жуковський, О. Пушкін, М. Чернишевський, Ф. Достоевський, О. Грибоєдов, О. Блок та багато ін. чи ближчого до нашого часу О. Солженіцина), а й істориків – (М. Ломоносов, С. Соловйов, М. Шелгунов, Д. Лихачов, Погодін, Дітер Гро, І. Беляєв – перелік можна продовжувати), котрі як мантру повторюють заклинання про «подвиг на пользу России»: «Причому цей подвиг, як і інші подібні подвиги (так і хочеться слова подвиг / подвиги взяти в лапки – Л. Т.) звершується неодмінно коштом і за рахунок «дикарей», які чомусь вперто не розуміють ні «подвига на пользу России», ні подвигу Росії на їхню ж таки дикунську користь, і обидві ці благодійницькі користі треба дикому дикунові вбивати в голови силою вогнепальної зброї, бо якісь інші способи йому ніяк не підходять. Ну хіба ж це не трагедія орди, яка хоче бачити себе в ролі і благодійника, і місіонера?! Важко порятуватися від сарказму. Хочеться послатися на «місіонера» В. Налівкіна (автора нариса «Туземець» – Л. Т.), котрий у своїх спогадах про цих самих благодійників писав, що «вони так нещадно стріляли і кололи багнетами, що суперничати з ними не було змоги», і що «бродяча Русь» була «на незмірно нижчому щаблі, ніж осілий туземець» (С. 36–37) – звідси й неприхований розгул заздрощів до тих, кого Кремлем велено «визволяти» від облаштованого життя. Чому ж тоді маємо дивуватися здивуванню зайшлих поборників «русского мира», що в українських селах вибудовано пристойні цегляні будинки, а в їхніх господарів є ноутбуки та солодка «Нутелла» для дітей.

«Як раніше – так і тепер. І все це один і той самий «євразійський простір» з одними й тими самими безрозмірними історичними іграми благодійників-місіонерів (і тут також варто було би взяти останні слова у лапки, хоча читач це зробить і сам – Л. Т.), «уничтожающих без разбору их имущество, жен и детей» (С. 38) – наче сканує день сьогоднішній з усіма його жахітливими звірствами письменник. «Благодійництво», оплачене тисячами смертей, розбитими містами й долями; на сьогоднішній день з України евакуйовано удвічі більше людей, ніж було під час другої світової, а сімсот тисяч, за даними омбудсмена, депортовано до сусідньої країни, де їм пропонується для проживання той таки колись «освоєний» Сибір і Далекий Схід...

«За російським військом, за російською зброєю неминуче мала прийти російська колонізація (бо ж «московська зараза» – поетапна, розрахована на перспективу, а коли так, то, скажімо, спробуй сьогодні носитися з кордонами, це – не в природі, це – поза перспективою!)» (С. 43), що, за Є. Гуцалом, співзвучне відомій фразі О. Солженіцина «Как нам обустроить Россию». Цей примусовий алгоритм загарбницьких дій ми бачимо з 2014 р. Тож розбити саму цю перспективу, а не лише деморалізоване злочинське військо «старшого брата» – таке наше насущне завдання, яке успішно реалізують незламні захисники України. Однак переконуємося, наголошує письменник, що «все її облаштування – це завжди й скрізь один і той самий хворобливий процес, процес-хаос, процес-розклад, бо ж, як правило, задумане національними проводирями й пророками облаштування Росії неодмінно передбачає й процес її облаштування ще й на чужих територіях, як це почалося понад сто років тому, скажімо, у Туркестані – правдиво розказано В. Налівкіним, почалося – й триває тепер» (С. 44–45), увійшовши в незворотну фазу апофеозу російського краху. (Про це, принагідно кажучи, певною мірою попереджав Єгор Гайдар наприкінці 2007 р. «Загибель імперії: Уроки для сучасної Росії»). Про це, власне, й написано Гуцалові розділи «Знак Чечні» та «Знак Хіви» – переконливо подані промовисті знаки історичної звироднілості метрополії на тлі винищення цілих народів. «Ви помітили, звичайно, – звертається до читача Є. Гуцало, – як російські війська все далі та далі від білокам'яної несуть лінію за лінією, в глибину Кавказу, підкорюючи вільні народи, які з незрозумілої для колонізаторів причини осмілюються боронити свою землю і незалежність. Ото ніяк не хочуть всунути голову в ярмо, а якщо не хочуть – нещадно відрубати непокірну голову (Державін: «О Росс! О род великодушный!»). Параноїдальна агресивність, параноїдальна ескалація насильства, й водночас Єрмолов розсилає по всій Кабарді прокламації, запрошуючи довіритись добрим намірам Росії, а кабардинські вожаки, які зостануться в горах і не підкоряться, оголошувалися зрадниками і ворогами Російської держави» (С. 114). Нічого це нам не нагадує сьогодні?!

А ось тут – упізнаєте? – ще одне дежавю: «Й ось після того, як Росія в минулому столітті так тяжко завойовувала Чечню, й ось після того, як сталінська Росія депортувала Чечню з Чечні, й ось після того, як Чечня повернулася в Чечню, тепер уже ельцинська демократична (!) Росія вторгається в Чечню, щоб ракетами й бомбами загнати її в Федерацію, оголосивши весь чеченський народ, який бореться за свою незалежність, збройними бандформуваннями, водночас, як вона за цих історичних обставин, сама є бандформуваннями, – власне, як була вона бандформуваннями і в минулому столітті, коли завойовувала вільний чеченський народ» (С. 118). Отож сформульовано гранично чітко! Письменникові часто-густо важко стримати емоції. «Та що ж це за Федерація така, та що ж це за людиножерна її така Конституція, в ім'я яких найсучаснішою зброєю винищується народ, та що ж це за імперський дух такий, котрий із сатанинською люттю має знищувати впродовж століть дух іншого народу!» (С. 118–119) – риторично запитує він.

Так, автор чітко прогнозує тяглість основної «хвороби» приреченого на власну загибель суспільства нищих рабів: «Росія стояла на рабстві й на будь-яких формах закріпачення – й так само стоїть на різних формах закріпачення сьогодні. І чи не дивно, що розкріпачуватись вона не хоче, весь її державно-народний організм чинить опір цьому вкрай потрібному для неї ж, як і для інших, розкріпаченню? Мабуть, дивно для інших, але для неї не дивно, бо чого б ото аж дуже дивуватись з себе самої...» (С. 157). І досі не хоче, й не збирається, впиваючись закривавленими «трофеями» та кров'ю тисяч безневинних жертв уже в сучасній Україні, перетвореній загребушою «армією порятунку» на відкриту рану на мапі світу – того світу, який так довго закривав очі на зміцнення й брехливо-маніпулятивне «обґрунтування» цієї «трупної ідеології», як її називає Є. Гуцало, що загрозово дихає тепер на цей не зовсім ще прозрілий світ смертю... Письменник, звісно ж, розуміє, що рабство / кріпацтво передбачає «деспота-самодержця», наголошуючи на тому, що ми (тобто Україна середини 1990-х років) є свідками, як «материнське лоно Росії, яке в різний час із неминучою запрограмованістю народжувало і самодержців, і диктаторів, сьогодні з того самого незмінно живородящого лона намагається випродукувати чергову «сильну руку» – хай то юний монарх з династії Романових, чи хай то психопатична гілка з якогось кривого юридичного дерева» (С. 160). (Ця «сильна рука» дістала вкрай виразне означення – путінізм). Точний письменницький діагноз, який уже тоді, чверть століття тому, закликав нас до пильності, адже в книжці постійно наголошується на зачарованому колі «русской идеи», «русского дела», «русского начала, во всем его объеме», яке знову й знову виводить на ті самі манівці пошуку «величі Росії», яку можна відродити лише ціною крові «братніх народів». І, біда наша в тому, що «на авансцені її новітньої історії, як завжди, є гострий попит на її «розбійну красу» (С. 172).

А ось і точний портрет уже нашого сьогоднішнього, змальований Є. Гуцалом у середині 1990-х років: «Забальзамований «Ленин и его шайка» (філософ Ільїн), забальзамована трупна ідеологія (краще й не скажеш! – Л. Т.) – усвідомлюють це чи не усвідомлюють нинішні апологети цієї трупної ідеології – водночас означає прагнення забальзамувати й самих себе, ще порівняно живих, і самозвано покласти самих себе, забальзамованих і відносно живих, у мавзолеї власних ілюзій, щоб задурманений наркотиками брехні і фата-моргана комуністичної Білої Арапії народ бив їм поклони в їхніх прозорих індивідуальних мавзолеях, як ото бив і б'є у московському мавзолеї...» (С. 157). Хіба про індивідуальний бункер тоді ще не йшлося... Письменник змальовує апокаліптичну картину уявного мавзолею забальзамованих «народів Росії» у межах так званого СНД й не стримує своїх емоційних аргументів, надиктованих здоровим глуздом: «То до якого ж це оруеллівського оскотиніння власної психіки треба дійти й люто триматися за це своє оскотиніння, щоб прах покійника (Великого Пса, як звістував у своїх пророцтвах Нострадамус) був живіший за цілі живі покоління цілих живих народів...» (С. 151).

Тож «трупна ідеологія» (відчуваєте, які смисли закладено у цьому визначенні: не один і не два!), що протягом десятиліть підживлювала хвору психіку своїх апологетів і нині відверто живиться маніакальними ідеями, безсоромно оприлюдненими своїми маніпулятивними масмедіа, показала всьому світові нечуване оскотинення не тільки російської сатанинсько-патологічної армії, а й загалом усього суспільства, звихненого на нищих помислах, що не мають нічого спільного з правом називатися людьми. Тримаючись на «понадисторичному злодійстві-воровстві» (Є. Гуцало), воно показало себе на вулицях і в будинках Бучі, Ірпеня, Бородянки, у містах Чернігові й Харкові, у стражденному Маріуполі, в інших містах і селах нескореної України... Думається, якби доля розпорядилася так, що Євген Пилипович став би свідком цих трагічних нинішніх подій, він би ще з більшою

сугестивною силою розгорнув би свої оцінки «трупної ідеології» на сторінках доповненої книги. Бо наче передчував: «... а де наш день, коли ми знайдемо себе серед людства, і хто перелічить усі оті біди, які ми звдаємо до звершення наших доль?» (С. 31).

Є в Гуцаловій книжці також слова, що окреслюють діагноз ворожого нам суспільства «білокам'яної»: «Московська оця зараза – тотальна, ця зараза складала й складає дуже характерну домінанту державного устрою...». Ба більше, більш точно: «Хаос. Саме хаос – у цьому був переконаний П. Чаадаєв – лежить в підоснові російського буття. Але ж не тільки хаос, а й, скажімо, відсутність усвідомлення минулого. А й дух загального рабства. А й моральна байдужість. А й відсутність щирої віри...» (С. 30). І знову: «Хаос, руїна, розбій – постійні складові однієї і тієї самої ментальності» (С. 36). Як і неспростовний діагноз російській ментальності: «М. Бердяєв правий, що російське духовне життя більше виражено у своїх крайніх елементах, – і тут він дуже близький до Ф. Достоєвського, який говорив про «безодню» російської душі, яка – феномен завжди наявний і вічний. Так – завжди ірраціональний, неорганізований і неупорядкований елемент, хоч би чого це стосувалося, зокрема – кривавих подій у Чечні, яку ввергнуто в достоєвську «безодню», яку піддано деспотично-тиранічній вакханалії озброєного до зубів ірраціонального, неупорядкованого елемента, коли, ясна річ, ніяк не йдеться про придушеність нормами цивілізації, а про цілковиту їхню відсутність, коли Росія не здатна зрозуміти, що, знищуючи Чечню, вона знищує саму себе, хоча, звісно, не в однаковій мірі» (С. 122–123). Звідси – й основоположний висновок: «Шовінізм завжди аморальний, великодержавницькі амбіції завжди аморальні – й не вкладаються в норми загальнолюдської етики. Російський шовінізм – це вічно жива фельдфебільська вдова, яка з мазохістською насолодою батожить сама себе, водночас упиваючись чужою кров'ю, наче квасом...» (С. 124–125). «Денацифікація» – новотвір із сучасного словника шовінізму.

«Фігурально висловлюючись, Росія мічена знаком Хіви. «Бог шельму метит». Цей знак можна назвати й знаком Чечні. Знаком Константинополя. Знаком Криму. Знаком України (а тепер – і більш конкретно: знаком Бучі. Знаком Ірпеня. Знаком Чернігова. Знаком Маріуполя... – Л. Т.). Хоч як назви, а суть застається споконвічно незмінною» (С. 141). Ще раз переконуємось у самоочевидності банальної істини, що історія вчить тому, що нічому не вчить. Бо й справді, наче «якийсь невмолимий пекельний дух знову й знову повертає буття «на круги своя». Невмолимий провісницький Еклезіяст! Скільки Росія знала всіляких смутних епох, що проносилися крізь її історію з моторошною періодичністю комети Галлея!» (С. 141). Уже йшлося про застережливе провидництво вдумливого письменника. Та варто на цьому ще раз наголосити «І хочеться помилитися у своєму враженні, що нині ми знову є свідками лихої з'яви комети Галлея її злої історії, а ця ж бо комета її історії своїм смертельним хвостом завжди зачіпала нас, ми ніяк не могли порятуватися з її силового поля» (С. 141–142), – завершує свої думки щодо невідворотності історичних подій письменник. На жаль, не помилився прозорливий Євген Пилипович: зловісна комета Галлея впритул наблизилася й до нас, втягнувши українську землю у вогненне кільце, демонструючи всьому світові драму світового масштабу, означеного О. Довженком у 1940-х рр. як «Україна в огні». Єдине уточнення: зачепила своїм «смертельним хвостом» також інші країни, поставивши світ на межу третьої світової війни. І ще вичерпніше: «Варварська боротьба, варварські методи – як у тодішні, так і в недавні часи (і особливо, у часи сьогоднішні – додамо з перспективи нинішніх подій – Л. Т.), їхня ефективність не те що нульова, а завжди з історично відчутим знаком мінус, ще одна вражаюче колоритна картина отієї зафіксованої Ф. Достоєвським «безодні» російського менталітету, від якої ніколи й нікуди не подітися, бо так судилося, бо така не зовсім і загадкова містика психіки, чії параметри начебто не

піддаються визначенню, та як же не піддаються, коли піддаються, хіба що не дуже в приємних конкретних характеристиках» (С. 65–66). До цього немає чого ані додати, ані відняти: кожен може проілюструвати письменникову тезу жахливими прикладами побаченого й пережитого.

Тож на яке покаяння цього недо-народу і цих недо-людей ми можемо розраховувати?! Це я про майбутній Нюрнберг, який, звісно ж, неодмінно буде, але який – з-поміж заслуженого покарання – передбачає також покаяння – не вдаване, не ілюзорне, а екзистенційно вглиблене, щиро пережите на рівні прозріння й закріплене моральними нормами, як це було в історії нацистської Німеччини.

Чітко структурована за розділами, ба навіть параграфами – відповідно до тем / проблем, густо насичена історичними фактами, подіями, прізвищами, ремінісценціями (бракує хіба бібліографічного апарату, бо ж кількість цитованих автором джерел – вражає), ця книжка сьогодні відкриває нові, більш оголені смисли, розкриваючи передісторію, засади, підґрунтя тієї ментальної «безодні», яка ніяк не може насититися чужою бідною й перестати заковтувати все нові й нові ласі шматки чужого благоденства.

Звісно, сучасні автори напишуть свої промовисті книжки, гідні нашої уваги. Однак, переконана, Гуцалова невелика за обсягом книга «Ментальність орди» не те що не втрачає своєї гострої актуальності, а й мала би бути в активі не тільки політологів, коментаторів, журналістів, радників усіх рангів, котрі нерідко цитують зарубіжних дослідників, оминаючи інші джерела (а ті, своєю чергою, не цитують – бо просто не знають, дослідницько-публіцистичної праці Є. Гуцала), адже за своєю фактологічною базою, прозорістю коментарів і спостережень, сугестивною енергетикою має стояти в обороні нашої Незалежності нарівні із Шевченковим: «Борітеся – поборете!».

... Коли народжувалися ці гострі Гуцалові публікації й прикрашали собою шпальта «Літературної України», я працювала в редакції цієї тоді шалено популярної газети й добре пам'ятаю редакційні візити Євгена Пилиповича: завжди серйозний, зосереджений, чимось заклопотаний, він усе відкладав на потім наше з ним інтерв'ю («Та ще втигнемо!» – такою була його неодмінна відповідь). На жаль, відкладеній розмові так і не судилося відбутися: передчасна смерть забрала від нас талановитого письменника, котрому так боліло серце за Україну. Якби ж я могла повернути час назад і поставити письменникові всі ті запитання, які зараз набувають ще більшої актуальності!

І насамкінець. Пропоную українським видавцям повернутися до нашої «золотої скарбниці» й заснувати тематичну серію художніх і публіцистичних творів, щось на кшталт «Антиімперської бібліотеки України», куди ввійшли би твори відомих українських письменників, зокрема, шістдесятників: Івана Дзюби, Валерія Шевчука, Євгена Гуцала, антологія вибраної поезії Василя Симоненка, Ліни Костенко, Миколи Вінграновського та ін. і які мали би перспективу для перекладу іншими мовами світу. Здається, Україна вже має дозріти до розуміння пропаганди свого активного Слова у світі – і не тільки молодих сучасних авторів, а й їхніх засадничих предтеч.

Микола Гринь

ГЕТЬМАН АМЕРИКАНСЬКОГО ПРАВОСУДДЯ БОГДАН ФУТЕЙ

Упевнений, що в рідній для нього Україні ще запанує верховенство закону

Моя перша зустріч з Богданом Петровичем Футеєм – відомим американським правознавцем українського походження, адвокатом, доктором права, професором, федеральним суддею претензійного суду США, викладачем, громадським діячем, українським патріотом та володарем багатьох інших авторитетних звань і посад відбулася більше десяти років тому в стінах знаменитої Києво-Могилянської академії. «Давайте зустрінемося там біля моєї іменної аудиторії», – запропонував співрозмовник. Я посоромився розпитати, що означає оте «іменна аудиторія?» Зрозумів це, коли на дверях побачив і прочитав напис, що ця кімната для навчання студентів облаштована за особисті кошти судді пана Богдана Футея та його дружини пані Мирослави.

**Богдан Футей з дружиною
Мирославою біля родинної ікони
Янгола-охоронця**

Через кілька хвилин ця аудиторія, де він зазвичай проводить зустрічі зі здобувачами знань світової та української юриспруденції, ущерть наповнилася галасливими студентами-правознавцями. А ще через мить до неї під бурхливі оплески цих же спудеїв, котрі засвідчили, що вони не вперше бачать цю людину і мають честь й повагу до свого викладача, увійшов невисокого зросту, із посивілими скронями сам пан професор. Галас студентів припинився так швидко, як і розпочався. А після короткого вступного слова викладача спалахнула

гаряча дискусія. Сам колись був студентом університету. Але в моїй пам'яті такого спілкування з викладачами не залишилося. Чи то студенти в ті часи були такі апатичні, чи викладачі не могли викресати в них іскру для задушевного спілкування.

А тут складалося враження, що студенти прагнуть зі свого наставника витиснути останні соки, аби кожную краплину його знань і досвіду, його тверджень, роздумів і настанов, мов губка, всотати в себе. Щоб згодом оцю теорію про те, що законодавство в Україні, яка постала перед світом з відродженою незалежністю, має бути писане перш за все в інтересах держави. Що верховенство права – це альфа й омега життя цивілізованого, демократичного суспільства. Що суверенітет держави є досить важливим каменем у її фундаменті. І все це майбутні правники мають перетворити з теорії в практичні справи в прокурорських, адвокатських чи суддівських кабінетах. Ось тому на обличчі професора не було розгубленості від такого шквалу різноманітних запитань і коментарів з юриспруденції. Навпаки, відчувалося задоволення такою небайдужістю, таким молодечим азартом і наснагою до знань. І викладач раз-по-раз підкидав у цей вогонь полінця, аби викликати нову хвилю полум'я ватри знань.

Вогонь палахкотів у студентських очах, коли пан Богдан акцентував їхню увагу на тезі про те, що для побудови правової держави треба бути, як наголошував Цицерон, рабами законів. Тобто, щоб кожен, образно кажучи словами того часу, від патриція до плебея, шанував і виконував норми закону. Після обговорення цієї актуальної теми пан Богдан зосередив увагу слухачів на базовому і засадничому документі національної історії Сполучених Штатів Америки – Декларації про незалежність держави. Більше двох сотень років промайнуло з часу її прийняття, а за цей період до неї внесли мінімум поправок. І тут лектор з прикрістю наголосив, що українці, які тільки-но відновили незалежність своєї держави, не настільки знайомі з цим документом, як належало б і як потрібно б його знати, аби надійно утримати свої завоювання. Не забув пан професор згадати американських творців держави і демократії Джеферсона, Адамса, Медісона і, звичайно ж, Вашингтона. Це ж про нього писав колись Тарас Шевченко, і запитував, чи ж діждеться Україна такої людини з новим і праведним законом.

Це ж він, Вашингтон, наголошував студентам Богдан Петрович, ще 1783 року мірою власного скромного розуміння вважав, що для добробуту, для самого існування Сполучених Штатів як незалежної держави потрібно мінімум життєво необхідних вимог. Поруч з непорушним союзом штатів, створення потужної армії мають бути священна пошана до судової системи і верховенство права. Цих же постулатів дотримувалися й наступні президенти Америки. Отож вам, як майбутнім правознавцям молоді української держави, наголошував він, це треба не тільки знати й пам'ятати, а й дотримуватися у своїй майбутній роботі. Бо закон, як часто повторюють українці, не може бути, мов дишло...

Попри це, пан професор неодмінно й дотепер наголошує нашим слухачам, що українці значно раніше американців мали напрацювання в царині конституційного права. І підкреслює неочіненну роль у цьому процесі гетьмана Пилипа Орлика. Цей ясновельможний мудрий керівник держави ще 1710 року, тобто за 80 років до прийняття американської конституції, у фундамент державності поклав камені демократичних засад: обмеження влади уряду, приватної власності, незалежний ні від кого судовий трибунал, коли козаки мали право судити навіть гетьмана. Саме ці та інші демократичні засади, вироблені гетьманом Орликом, і запозичив до основного закону штатів один із батьків американської конституції Джеймс Медісон. Такі справедливі слова Богдана Футея на конференції в Мюнхенському Українському вільному університеті 1992 року слухачі зустріли гучними оплесками.

Такі та й інші, здавалося б, прописні не тільки для правознавців речі пан Богдан вкладав у голови не тільки студентів Могилянки. Про це він наголошував і просив знати, мов «Отче наш», слухачів Вільного Українського університету в Мюнхені, університету Пасау в Німеччині, студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Львівського університету імені Івана Франка, інших вишів України. Не менш бажаний і жаданий він у ролі викладача й у навчальних закладах Сполучених Штатів. У країні, де зарекомендував себе спеціалістом з державного устрою, конституційного права та інших галузей, якими опікується із зав'язаними очима богиня Феміда. Перед студентами він не тільки читає лекції, а й проводить семінарські заняття, дає їм півтвірку в океан законотворчості, правознавства і юриспруденції. І на це він має моральне право. Бо на всій життєвій дорозі був і залишається зразком професійної етики. «Американський суддя будь-якого рівня не має імунітету. Він має бути геть незалежним від усіх. І якщо він, не дай, Боже, скоїть кримінальний злочин, відповідатиме за свої провини згідно із законом», – часто повторює ці слова своїм вихованцям і українським колегам. А ті згадують, що пан професор ніколи нікому не дозволяє розраховуватися за нього навіть за горнятко кави чи філіжанку чаю. Прикро і боляче, що такої позиції геть не дотримуються служителі української Феміди, які

вже в перші роки своєї роботи в судах найнижчого рівня обростають фешенебельними хоромами, гектарами земельних ділянок, сумнівними шляхами стають власниками крутих «тачок».

Богдан Петрович ніколи не гнався за успіхом – цією кольоровою птахою американської мрії. Він просто чесно і добросовісно вартував закон, дбав про верховенство права і цим досяг своєї мрії. Незаплямовані честь і совість дозволили нашому співвітчизнику самостійно піднятися крутими сходинками від студента і стажиста до федерального судді американського Суду Претензій. Він до сьогодні залишається єдиним на теренах Сполучених Штатів американським федеральним суддею, який далекого 1939 року народився в Україні, і якого на цю посаду затверджує президент держави.

– Коли мене Рональд Рейган, – показує пан Богдан на розміщену на стіні його робочого кабінету світлину з американським президентом, – номінував на посаду федерального судді, я мав подати в Білий дім документи, які б засвідчували, що маю не менше десяти років стажу практики адвокатом, мав подати відомості про п'ятнадцять судових процесів, у яких брав участь. До того ж мав вказати на чиєму боці я виступав, хто був суддею, позивачем і відповідачем, адвокатом. З усіма цими людьми говорили члени спеціальної комісії. Тобто, перевіряли, чи гідний я посади федерального судді, що є професійним завершенням правничої кар'єри в США. Після цього ФБР перевіряло мою минулу діяльність. Цікавилися знаннями, темпераментом, хистом, психічним станом, адекватністю поведінки в різних ситуаціях. І тільки після цього президент подав пропозицію в Сенат. А той розпочав по-новому колу свою перевірку. Своє слово мовила й Американська асоціація адвокатів. І знову висновок робила комісія Сенату. Вона ж зробила й останній крок – схвалила кандидатуру на вакантну посаду федерального судді. Ось таке сито відбору має пройти людина. Очевидно, саме тому в Америці суддя – чи то штату, чи федеральний – найшанованіша посада в американському суспільстві. Хоча у США будь-яка людина, незалежно від того, яку посаду вона обіймає, не стоїть вище закону. Повторюся, що він тут – не дишло...

Слухав ці слова Богдана Петровича і думав: оце б через таке чистилище пропустити українських суддів та прокурорів. Упевнений: свої портфелі в руках утримали б не менше десяти відсотків цих представників Феміди.

Шлях до такої вершини в професійній кар'єрі Богдана Футея був непростим. Наприкінці Другої світової війни батько Петро Пилипович, який багато сил у молоді роки поклав на благо боротьби за незалежність України, разом з дружиною Марією та малим Богданком виїхали до Німеччини. Звідти нелегка дорога пролягла до Аргентини. Там Богдан закінчив гімназію й досконало вивчив іспанську мову, він нею вільно розмовляє й донині. Від 1957 року родина переїхала до З'єднаних Сейтів Америки, де батько Богдана навіть став одним із фундаторів Гарвардського центру українських студій. Сам же Богданко, за його образним висловленням, розпочав торувати шлях, аби досягнути в безмежному і такому далекому від землі небі, здавалося б, недосяжну зірку. Здобув знання в університеті Вестерн Резерв, затим продовжив гризти граніт юриспруденції в юридичному коледжі і в 29 років став доктором права. Крок за кроком на посадах у приватних правничих компаніях, на посту головного помічника прокурора поліції, помічника мера міста Клівленда, організатора й партнера правничої фірми, голови комісії з урегулювання міжнародних позовів США. Це – неповний перелік його службових сходинок до того часу, як 1987 року президент Рейган особисто зателефонував пану Футею і запропонував йому номінуватися на пост Федерального судді, а після згаданих вище перевірок своїм указом призначив нашого співвітчизника суддею федерального Суду Претензій. На цьому посту він сумлінно

працював до 2002 року. До того часу, доки мав право займати цей високий пост в американській судовій системі до досягнення вікової межі.

Але пан Богдан не став сидіти із складеними руками. І мова тут не про виховання шістьох онуків від трьох дітей. Не про щоденні щонайменше півторакілометрові піші прогулянки понад берегом озера Оглетом, у якому, до речі, любив купатися його український однодумець Михайло Горинь і в якому сам Богдан Петрович не проти поплескатись серед хвиль. Особливо, коли «моторкою» запливе в те місце, де зустрічаються затока Чесапек з річкою Северн. Мова навіть не про ті хвилини, коли він у свої повні вісімдесят та ще й з хвостиком років «гнуздає» «Тойоту» і їде до Вашингтону на зустріч з колегами правниками чи в громадських справах багатьох структурних підрозділів української діаспори. За роки, прожиті далеко від рідної Тернопільщини, він став відомим громадським діячем українського зарубіжжя.

З молоком матері він всотав у себе непросту історію українського національно-визвольного руху. Патріотичні погляди ще в дитинстві прищепив Богданкові батько, який важко пережив трагічний період національно-визвольних змагань українського народу, але залишався вірним ідеї кращого майбуття України. І за цю віру довго був переслідуваний і тому змушений жити і тяжко працювати на землях не завжди привітної чужини. Але цю полум'яну любов до України Петро Пилипович зумів прищепити всім членам родини, які за багато років життя в інших краях вільно спілкуються материнською мовою і вірно служать своїй Материзні. Звісно, позитивний відбиток залишили ще в підлітковому віці зустрічі зі Степаном Бандерою в німецькому таборі для іммігрантів з України та зі справжніми патріотами національного відродження держави Ярославом та Ярославом Стецьками. Ось тому, підкорюючи вершини права та юриспруденції в Америці, великий українець Богдан Футей весь час не забував і про матір-Україну. Сприяв їй словом і конкретною справою.

Ще в юні роки Богдан стає президентом студентської організації імені Адама Коцика в Клівленді, президентом Союзу українських студентських товариств Америки, президентом світової української студентської організації, очолює Спільку української молоді Америки в Клівленді, його призначають головним радником і контролером Українського народного союзу, президентом українсько-американської асоціації адвокатів. Уже пізніше його обирають президентом комітету допомоги Україні. Члени цих та інших українських структур за кордоном пам'ятали і регулярно відзначали під синьо-жовтими знаменами і з тризубами на лацканах піджаків та співом славня «Ще не вмерла Україна» знаменні дати й події в історії Української народної республіки. Це й трагедію Батурина і битву з московитами під Конотопом, проголошення самої УНР, акт злуки УНР і ЗУНР, чин подвигу студентів під Крутами, проголошення акту відновлення української держави у Львові 30 червня 1941 року, трагічні три голодомори, влаштовані більшовицькими комісарами на теренах України, та інші дати, про які комуністична влада заборонила навіть згадувати в ріднім краї.

Поруч з цими громіздкими громадськими дорученнями Богдан Петрович досліджує та оприлюднює теми концептуальних правових проблем становлення української держави, верховенства права і незалежності судів та суддів під час здійснення правосуддя, кодексу поведінки суддів. Ці та інші теми стають у пригоді українським законотворцям та практикам-правознавцям після відродження незалежності держави. Багато з них зазначають, що пан Богдан має цілісне і чітке бачення судової системи в Україні. Це дуже цінно в контексті судової реформи, що триває ось уже три десятиріччя в нашій державі.

І цілком логічним після такого пройденого шляху є гопак професора, доктора правничих наук Богдана Футея на київському Хрещатику, він його станцював у святковій ході на честь першої річниці незалежності України разом зі своїми однодумцями і

побратимами В'ячеславом Черноволом, Михайлом Горинем, Іваном Драчем, Дмитром Павличком, Олександром Ємцем. «Адже з безбатченків, – і сьогодні радіє пан Богдан, – ми перетворилися на синів незалежної держави, з “росіян”, “совітів”, як нас звали за кордоном, ми тут теж стали українцями...»

– Це добре, що в Україні реформують судову систему, – мовить він на різних симпозиумах, нарадах, конференціях, – але не дуже добре, коли навіть під час таких перетворень чиновники викликають суддів всіх рівнів, у тому числі й Верховного та Конституційного судів, до себе в кабінет, так би мовити, на килим і там їм читають лекції про те, якою має бути судова незалежність. Це аж ніяк не сприяє верховенству права, незалежності судів і суддів. І я особисто маю претензії до українських правників, які через ці та інші неподобства не критикують представників влади.

Як спеціаліста з конституційного права Богдана Петровича депутати й урядовці включають радником робочої групи з розробки проєкту Конституції України після відновлення її незалежності та законодавства щодо діяльності Верховної Ради України. Особливі емоційні спогади в Богдана Петровича про Конституційну ніч у Верховній Раді України, що припала якраз на день його народження. Відтоді День Конституції України збігся з його днем народження і він з родиною та численними гостями щороку відзначає подвійне свято. Про ці та інші аспекти відродження української держави Богдан Петрович розповів у книзі «Становлення Правової держави в Україні: 1991–2011 роки». У трьох її випусках віддзеркалена його праця в програмах верховенства права, судових конференціях, лекціях в університетах України, Європи, Аргентини, інших держав.

Через відомі нинішні перипетії в Конституційному суді України Богдана Петровича знову покликали в ролі радника в групу експертів. Чесність і добросовісність правознавця не дають змоги йому кривити душею. Він з самого початку поставив під сумнів конституційність конкурсу з призначення суддів. На першому засіданні комісії він акцентував увагу правознавців на відсутності вакантних посад членів суду, які призначаються за квотою президента і що призначення стануть можливі тоді, коли там звільняться місця. Свої аргументи правник виклав окремою думкою, де згадав й про верховенство права – основу основ американського правосуддя. Після різкого виступу пана Футей онлайн трансляцію засідання конкурсної комісії зупинили. А далі засідання комісії вже відбувалося без пана Футей. Так наша влада ще раз переконливо показала, що вона із суддів навіть найвищого рівня робить не вершителей правосуддя, а справжніх слуг. Реформи законодавства мають же відбуватися не для задоволення амбіцій політиків.

– Невиконання закону свідчить про його відсутність. І мені залишається незрозумілою, – розмірковує пан Футей, – та сверблячка, коли кожен український президент, коли приходить до влади, прагне внести зміни, доповнення до чинної Конституції держави. За таку практику, я б бив, образно кажучи, по руках. Бо це шкідлива практика. Чому б їм не користуватися світовим досвідом. Наприклад, американським, коли за 230 років до Основного Закону внесені лише 27 поправок. Ось такою має бути шана до Конституції держави.

Схожу принциповість пан Футей демонстрував не раз. Ще 2013 року під час роботи міжнародної конференції про Голодомор в Україні на початку тридцятих років з мільйонними жертвами і важкими психологічними наслідками для українського суспільства він виступив за визнання цієї страшної трагедії геноцидом й наголосив на важливості, аби тодішній уряд України наполегливо продовжив в ООН роботу в цьому напрямі і злочин комуністичного режиму проти людства має бути не тільки засуджений, а й покараний. Цим виступом він підтвердив думки і переконання ще одного українського патріота, останнього голови уряду України в екзилі Івана Самійленка, який про ці ж жахливі речі комуністичного режиму в Союзі доповідав у Конгресі США.

Узагалі ж, коли говорити відверто, з часу проголошення незалежності України затишний і скромний будинок родини Футеїв став своєрідною штаб-квартирою майже всіх делегацій України в Сполучені Штати. Щирі, відверті і відкриті дискусії з питань державотворення, національної безпеки, ринкової економіки, приватної власності, судової незалежності і верховенства права, інших важливих проблем побудови могутньої української держави загалом мали значний вплив якщо не на всіх, то на більшість гостей цього будинку. А тут проголошували тости урядовці, народні депутати, судді Конституційного і Верховного судів України, науковці. За порадами і консультаціями сюди, у будинок судді Футея, який з весни до осені потопає в півоніях, ірисах, чорнобривцях та айстрах, де буяє волоський горіх, привезений з українського Прикарпаття, приїжджали всі послы України в США. Ось і нещодавно, за день до нашої зустрічі, з теплим, дружнім візитом побувала Надзвичайний і Повноважний посол України в США Оксана Маркарова.

Такі візити пояснюються ще й тим, що дружина пана Богдана Мирослава на прохання тодішнього голови Верховної Ради України Івана Плюща, народного депутата Дмитра Павличка та інших керманців держави на волонтерських засадах була першим секретарем нашого посольства в США. І на цьому посту трудилася упродовж двадцяти років. Така безоплатна звияжна праця патріотки відзначена трьома орденами княгині Ольги. До речі, за заслуги перед українською державою та народом високі відзнаки одержав з рук президентів й Богдан Петрович. Та чи не найбільше він пишається званням Українець року, що присвоїли йому майже два десятиріччя тому в номінації «Професійна служба» та Людина року – нагорода Українського інституту Америки. За період роботи та громадської діяльності Богдан Петрович спілкувався не тільки з усіма президентами Сполучених Штатів, а й очільниками незалежної України Леонідом Кравчуком, Леонідом Кучмою, Віктором Ющенком, Петром Порошенком. Про це розповідають численні світлини на стінах будинку.

У затишних кімнатах родини Футеїв усе нагадує про таку далеку й таку близьку рідну Україну. Тут і прибрані барвистими рушниками вишиті й мальовані в українському стилі ікони, набори писанок, декоративні інкрустовані тарелі, різьблені шкатулки. Поруч із цим багатством – символічні гетьманські булави. Їх дарували пану професору не тільки друзі й знайомі, а й студенти. Саме спудеї знаменитої Могилянки, до заснування якої колись доклав руку славетний Іван Мазепа, під час вручення на знак подяки за науку символу влади, мужності, мудрості й лідерства назвали Богдана Петровича гетьманом правознавства та правосуддя. Як американського, так, безумовно, й українського, яке він, використовуючи свій багатогранний досвід, разом з одnodумцями ставив і продовжує підтримувати та розбудовувати на шляху розвитку й вдосконалення. Бо правосуддя є справою розуму й совісті. І ці риси притаманні пану Футею протягом усього життєвого шляху.

У руках американського судді з глибоким українським корінням свого родоводу Богдана Футея, котрий і сьогодні є заступником голови найпотужнішої організації українців світу – Українського конгресового комітету і який усе життя вболіває, аби Україна була незалежною демократичною державою, а на судову гілку влади не чинився тиск двох інших, ця важлива ознака військової влади в козацькому війську символізує ще й боротьбу за державність праматері-України, незалежність у ній судової влади і верховенство права на її теренах. Тут є ще над чим працювати і над чим замислитись, щоб допомогти колегам-правникам з України удосконалити законодавчий процес і повернути їй той шанс, коли вона не використала настанови гетьмана Пилипа Орлика для побудови справжньої демократичної держави і не стала дороговказом у цій справі не тільки для європейських держав, а й для Америки.

Павло Михед

**«... ПРАДЕДОВСКАЯ ДУША ШАЛИТ В ТЕБЕ...»
(ПРО ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ
ВИВЧЕННЯ ГЕНЕАЛОГІЇ РОДУ ГОГОЛЯ)**

Родовід будь-якої сім'ї завжди таїть щось важливе і одночасно загадкове, зовні зримає і навіть на перший погляд зрозуміле, але будь-яка спроба вилучити якийсь значний сенс виявляє, що предмет, якому властива своєрідна і виразна наочність, несе інформацію, що заледве піддається тлумаченню. Спосіб її втілення в житті-творчості і природа «наочності» залишаються мало збагненими. Це особливо яскраво помітно в художніх текстах, що є своєрідною матеріалізацією біологофізіологічної конституції митця. Та і літературознавчі технології аналізу цієї сфери дотепер мають швидше донауковий характер. Вони є емпіричним оглядом фактів у пошуках початку систематизації і класифікації, у якому переважає суб'єктивно-асоціативний образ думки. І розгледіти «сміслові мерехтіння» (Ю. Лотман) – справа надзвичайно складна, якщо взагалі можлива. Вона перебуває, мабуть, у зоні «передонтологічного розуміння» (М. Хайдеггер).

Звернення до родоводу письменника має різні цілі. Не можна применшувати значущість інформації, яку він містить, оскільки вона здатна скоригувати напрям аналізу творчої спадщини. У цьому переконують антропологічні методики. З погляду сучасної герменевтики, історія родоводу може бути джерелом своєрідного інтертексту, породженого зверненням автора до вчинків і доль предків. Останні часто слугують прообразом мотивів і ситуацій художніх творів. І Гоголь у цьому не виняток. Те, що називається життєвим досвідом, формується насамперед на основі відомостей про світ близьких людей.

Вивчення родоводу письменника літературознавцем має свою специфіку й помітно відрізняється цілями від вивчення того ж предмету істориком, культурологом або біологом. Особа письменника, його конституціональна природа знаходить свій вираз у художніх текстах, а не тільки в коді поведінки або різноманітних реакціях на світ і людей. Саме цей утаєний і «німий» зв'язок постає чи не найважливішим у вивченні родоводу письменника.

Гоголь у цьому сенсі є безумовним феноменом. Ю. Манн, автор одного з фундаментальних біографічних досліджень, присвячених Гоголю, зазначає: «Про Гоголя не скажеш, як про відомого персонажа, що “походження” його “темно і скромно”; але все ж немало в його родоводі неясного, заплутаного, а то і просто фантастичного» [1].

Слова «гаємниця» і «загадка» не випадково незмірно частіше вживаються тими, хто пишуть про Гоголя, порівняно з іншими російськими класиками. Як і слово «ключ» (що увійшло до гоголезнавства, здається, з легкої руки самого Гоголя і маркує пошуки глибинної єдності особистості і творчості), що позначило пошук розгадки прихованого від зовнішнього погляду. З точки зору логіки, тут існує причинно-наслідковий зв'язок, і він визначає напрями пошуку. Можливо, найнаочніше цей вектор виявляється в працях психологічної школи, що апробувала свою методологію в гоголезнавчих працях Д. Овсяніко-Куликовського. Психофізіологічна естетика, поза сумнівом, перебільшувала біологічний чинник. Це було в дусі часу. На думку Д. Овсяніко-Куликовського, наявність «двох природ» у Гоголя стала наслідком драматичної боротьби двох начал: біологічного й ідеологічного, «геніальності» і

«розуму»: «Це внутрішня – психологічна – суперечність між вказаними особливостями його розуму та його геніальністю були причиною того розумового розладу з самим собою, який складав одну з помітних сторін складної душевної драми і загальної неврівноваженості цієї великої людини» [2].

Одним з відгалужень цього напрямку в літературознавстві є біографічний метод, хоча теоретики літератури розглядають його як компонент «зовнішнього підходу до вивчення літератури» [3]. Інформація про родовід, що відчутно впливає на поведінковий код і художні рефлексії письменника, безумовно, актуальна для літературознавця. Разом з тим, необхідно враховувати, що художній твір постає плодом непрямого «самовираження», так, до того ж, і такий спосіб самовираження має різний ступінь правдивості в реально-побутовому вимірі, а не художньому сенсі. Чим є, наприклад, «Авторська сповідь» Гоголя? Можна бачити в ній прагнення дати реальне уявлення про творчий розвиток письменника, тобто сприйняти її як реальну сповідь. Багато хто схильний так думати. Але чи не є ця сповідь художнім текстом, співвіднесеним з «Прощальною повістю», про яку Гоголь згадує в «Заповіті», що відкриває «Вибрані місця з листування з друзями»? Гадаю, що підстави і для такого твердження є. Водночас важливо тут підкреслити, що сам принцип самовираження може бути використаний «не за призначенням», як і в цьому випадку, а лише як варіативна форма стилізації або імітації для досягнення художньої мети, а не для того, щоб подати реальну інформацію.

Родовід або інформація генеалогічного дерева у такий спосіб стає одним з джерел біографічного методу – допоміжним джерелом або компонентом «зовнішнього підходу» під час тлумачення художнього тексту. Досить подивитися на шекспіріану, що, з одного боку, збіднена методиками корелятивних рефлексій зіставлення відомостей з життя письменника, його предків і фактів його літературних творів, але з іншого – наповнена неймовірною кількістю версій про авторство, які часом мало що пояснюють у художньому світі поета і драматурга, перетворившись уже на самостійну галузь досліджень.

Ознайомлення з біографією дає додаткові відомості для роздумів над художнім світом. Тим паче, що особистісне начало має тенденцію до збільшення питомої ваги в процесі історичного розвитку. Говорячи про російську літературу початку XVII ст., Д. С. Ліхачов так позначив цей найважливіший чинник літературного процесу: «Сама література, як ціле, починає створюватися під дією цього особистісного начала. У літературу входить авторське начало, особиста точка зору автора» [4]. Уся історія світової літератури – це історія виявлення індивідуальності творця, його свідомого і несвідомого. Художня практика XX століття – яскравий тому доказ.

Дослідження літературного твору може здійснюватися в двох напрямках: від автора до твору і від твору до автора. Чим об'ємніше і повніше матеріал про автора літературного твору, тим виразніше проступає тенденція до автономізації цього знання. Воно стає самостійним об'єктом уваги. І хоча містить інформацію, здатну пролити світло на цілісний огляд творчості письменника, але стосовно окремого твору, як конкретної індивідуальності художнього вислову, його дієвість помітно знижується, а кореляція з сенсом та змістом літературного твору утримує і зворотній зв'язок. Ідеально бачиться біографія, що знаходить зрине втілення в літературному творі. Але це стосується швидше сфери інтелектуального експерименту та гри уяви або ж характерно для творів окремого жанру – художньої автобіографії. Зовні його реальність набагато складніша і виявляє неповноту кореляції з фактами життя письменника.

Інший шлях – від твору до автора, до конститування творця на основі тексту як продукту, що синтезує свідоме і несвідоме. Індивідуальний стиль – єдина форма

матеріалізації авторського «я». Величезний досвід подібних практик дослідження містять праці, у яких зроблені спроби встановити авторство різних текстів. Породжуваний у процесі подібної реставрації Автор представляє образ, іманентний своєму твору. Цей «ідеальний автор» далекий від реальної особи зі всім властивим їй комплексом людських рис і особливостей. І тотожність між ними встановити майже неможливо. Вони існують автономно, але, зрозуміло, мають численні точки перетину. Творчість Гоголя і його особа наочно ілюструють цю тезу. Уже сучасники, що спілкувалися з Гоголем, дивувалися тій прірві, яка пролягала між іскряними розповідями письменника та їх трохи похмурим і непередбачуваним у багатьох ситуаціях автором, що, до речі, ґрунтовно піклувався про свій образ. Ідеться в цьому випадку тільки про один з векторів спостереження.

У творчій спадщині Гоголя є твори, спеціально орієнтовані на формування в читача образу автора. Це насамперед «Вибрані місця з листування з друзями», у яких продекларовані основні установки автора під час роботи над цим твором, окреслена життєва ситуація, що виникла як передумова і одночасно мотив появи «Листування». Але коли виявилось, що критики і читачі не повірили автору, Гоголь написав «Авторську сповідь», покликану щонайперше укрупнити образ творця. За задумом Гоголя, сповідь про власне життя здатна одночасно і підвищити авторитетність письменницького слова. І як наслідок – вплинути на рецепцію «Листування».

Що ж до окремих творів письменника, то, не дивлячись на численні вислови автора з питань мистецтва і рясні коментарі до власних творів, відновити або конституювати його творчу індивідуальність, а тим паче людську особистість – справа безнадійна. Усі спроби послідовників Фройда (а Гоголь – фігура вельми популярна в їхньому середовищі) пояснити той або інший його твір, викликають ще більшу кількість питань, на які немає відповідей.

«Герои мои потому близки душе, что из души; все мои последние сочинения – история моей собственной души». Але історія душі має і свої витoki, та і розвивалася вона не в ізоляції від зовнішнього світу. Швидше за все душа і світ навколо були сполученими посудинами. А на «одну хвилину» вони були настроєні лише з батьками і близькими родичами. Тільки в тому, що було засвоєне від світу і хто був посередником в осмисленні його, а що викликало опір або навіть відторгнення, інакше кажучи: яким був процес формування рецептивного механізму письменника, його душевна робота – така ж загадка, як і сам геній Гоголя.

Ніхто не буде, мабуть, заперечувати, що генеалогія роду здатна все ж таки підкоригувати загальний образ письменника, який відчутно впливає на рецепцію творчості загалом. Якщо звернутися до дослідницької практики гоголезнавців, то виявиться, що це питання неодноразово було предметом уваги.

А. Бєлий виводив, наприклад, родовід Гоголя від «поповичів», що, тим самим, «пояснювало» фінал творчої біографії письменника. «Гоголі, – писав А. Бєлий, – вийшовши з нижчих станів, були, так би мовити, “міщанами у дворянстві” (не за побутом, а за походженням) серед поміщицької знаті, у колі дячків відчувалася невимушеність» [5].

На рубежі 20–30-х рр. з розповсюдженням соціологічного методу в літературознавстві, де він вважався новим словом, В. Переверзев, починаючи книгу про Гоголя, заявляє: «Мої попередники доклали більше всього зусиль на визначення індивідуальної фізіономії Гоголя, я ж докладаю всі зусилля на визначення індивідуальної фізіономії його творінь» [6]. А наприкінці книги, намагаючись пояснити власне твердження про «двостихійність» душі Гоголя, вимушений був визнати: «Чому творчість Гоголя двостихійна? Тому, що душа Гоголя двостихійна. А чому душа Гоголя двостихійна – це невідомо». Твердження ж попередньої критики, що «сполучною ланкою між різнорідними струменями гоголівської

творчості вважається особа самого Гоголя, його індивідуальна психіка, хвора, подвійна, суперечлива» [7], В. Переверзев відкинув.

Цікавим є зауваження українського поета і критика, дослідника творчості Гоголя Є. Маланюка про те, що проблема стилю є проблемою біографії [8]. Ця теза, поза сумнівом, була пов'язана з російською гуманітарною думкою 20-х років, що віддала данину цій проблемі. Цілу низку перспективних ідей свого часу висловив Г. Шпет. Серед них і про залежність біографії й поезики: «Об'єктивна структура слова, як атмосферою земля, огортається суб'єктивно-персональним, біографічним, авторським диханням. Це розчленовування словесної структури перебуває у винятковому становищі, і точно кажучи, його повинно бути винесено в особливий відділ наукового відання» [9].

Слово автора і його людський профіль перебувають у стані тісного зв'язку і залежності: «За кожним словом автора ми починаємо тепер чути його голос, здогадуватися про його думки, передчувати його поведінку. Слова зберігають своє значення, але нас цікавить деякий ніби особливий інтимний сенс, що має свої інтимні форми. Значення слова супроводжується як би співзначенням. Насправді це quasi-значення, *pareggonno* відношенню до *ergon* слова, але на цьому-то *pareggon* і зосереджується увага» [10].

А завершує свої дослідження філософ афористичним імперативом: «Загалом особистість автора виступає як аналог слова. Особистість є слово, і вимагає свого розуміння» [11].

Ідеї Г. Шпета розвинув у наукових працях його учень Г. О. Винокур, зокрема в роботі «Біографія і культура», де втілюються і конкретизуються думки попередника: «Інтонція і тембр голосу, акцент і порядок слів, синтаксична конструкція і лексична своєрідність, тематичні уподобання і характерні прийоми сюжетотворення, увесь назагал стилістичний уклад мови, тобто все те, що відрізняє в ній саме ц ь о г о мовця серед інших, – це і є суть ті факти, у яких ми вбачаємо сліди індивідуальної життєвої манери і які дають змогу нам дивитися на слово не тільки як на знак ідеї, але і ще як на вчинок в історії особистого життя. Сам зміст слова тепер тільки ознака, що вказує на особу того, хто говорить» [12]. І, як висновок, наводить думку: «Ось все, що ми можемо тут стверджувати: с т и л і с т и ч н і форми поезії суть одночасно стилістичні форми особистого життя (Виділ. автора)» [13]. Ідея, що була популярна в 20–30-ті роки, пізніше мала обґрунтування в працях французького критика А. Морьє, що запропонував дослідження літературних стилів на основі психології особистості і побудував свою типологію на основі психологічного типу характеру. Він виокремив вісім типів характерів за їхніми властивостями: слабкий, несильний, сильний, урівноважений, позитивний, змішаний, витончений, збитковий. У останню групу, наприклад, потрапляють Стендаль, Жорж Санд і Бальзак [14].

Інтерес до особистості Гоголя властивий гоголезнавцям різних поколінь, що визначається, не в останню чергу, оригінальністю його стилю, а не тільки тому, що він робив себе головним персонажем своїх творів, як, наприклад, «Вибраних місць з листування з друзями» або «Авторської сповіді». Але і бажанням крізь оригінальність стилю досягнути індивідуальність письменника. Уже мемуарні свідчення його гімназичних товаришів сповнені описів загадковості «таємничого Карли», його дивацтв і витівок, що ставили в безвихідь і досвідчених педагогів. А трагедія останніх років його життя зробила інтерес до особи письменника чимось ледве не головнішим і важливішим за його творчість. Це чудово розуміли сучасники. І. Аксаков писав: «Усе життя, увесь художній подвиг, усі щирі страждання Гоголя, нарешті, спалювання самим художником своєї праці, над якою він так довго, так болісно працював, ця страшна, урочиста ніч спалювання і слідом за цим смерть – усе це разом має характер такої події, представляє таку велику, грізну поему, сенс якої ще

довго залишиться нерозгаданим» [15]. Не випадково в перші роки після відходу Гоголя з життя саме його особистість була предметом розмов і гострих дискусій, а перша спроба біографії П. Куліша викликала багато суперечок. Біографія Куліша була за формою логічним і доречно вгаданим жанром, що в певному сенсі «продовжив» «Вибрані місця», бо основною формою нарративної організації біографії стали листи Гоголя. Саме лист був найбільш адекватним і прямим «носієм інформації» про особистість письменника. Те саме можна сказати і про книгу С. Т. Аксакова «Історія мого знайомства з Гоголем». Акцент очевидно був перенесений з творчості письменника на пояснення його особистості й інтерес цей зберігся до сьогодні. У пошуках правдивого знання виникає постійна спокуса відповісти на ці питання, осягнувши постать Гоголя.

Зрозуміло, що генеалогія не здатна дати відповіді на всі питання гоголівської біографії, але за всього бажання не можна не визнати високого Гоголевого аристократизму його духовного подвигу. Усвідомимо жертвовність письменника, який знехтував теплом сімейного затишку і все життя бурлакував по чужих домівках, проживав у добровільному вигнанні далеко від рідних місць, зазнавав майже впродовж усього життя матеріальної скрути, ділячись за цього з ближніми і незнайомими грошима, що несподівано з'являлися, відверте презирство до благ життя – чи не тут високе самозречення його предків, які прославилися і на полях битв, і на службі Вітчизні. Охоче вдаючись до театральності поведінки в багатьох життєвих ситуаціях, про що любили розповідати його однокашники ще за часів навчання в Ніжинській Гімназії вищих наук, Гоголь у головному був чесний і відповідальний перед Богом і людьми. А якщо дослідники і помічали іноді його фантазії або лукавність, то це була, як правило, лукавність художника в літературних текстах і в тексті життєвої поведінки, своєрідний вияв надмірної схильності до артистичної гри.

Якщо використовувати класифікацію представника всерозумілої (понамающої) психології» Едуарда Шпрангера, який виокремив шість основних типів людей залежно від їхніх ціннісної орієнтації, то Гоголь і його предки належали до групи «естетичних» і «релігійних» людей, що і визначало здебільшого життєву долю. Характеризуючи перший тип, Е. Шпрангер зазначав: «Естетична людина володіє власним органом світобачення: особливою здатністю передбачення або проникливою інтуїцією. Що стосується економічних цінностей, то принцип корисності й естетичний погляд протистоять один одному.

Естетична людина, так само як і теоретична, безпорадна перед економічними умовами життя. Тільки в тому випадку, коли душа виступає як формуюча сила, що дає колір, форму, ритм, ми маємо тип естетичної людини. Суть її найкоротше можна сформулювати як прагнення до оформленого виразу своїх вражень» [16].

Серед якостей другого типу Е. Шпрангер називає такі: «Релігійна людина – це та, чия духовна структура постійно і вся цілком спрямована на досягнення вищого переживання цінностей». З погляду вченого, є три форми релігійного, що розрізняються залежно від того, у якому відношенні знаходяться цінності до сенсу життя: позитивному, негативному або змішаному: «Якщо всі життєві цінності переживаються, якщо стоять у позитивному відношенні до вищого сенсу життя, ми маємо тип іманентного містика; якщо ж вони ставляться в негативне відношення, то виникає тип трансцендентного містика. Якщо ж вони оцінюються частково позитивно, частково негативно, то виникає дуалістична релігійна натура» [17]. Серед типів людей названі ще соціальний, економічний, політичний і теоретичний.

Цікавий збіг: А. Іванов, автор відомого полотна «Явлення Месії», що зобразив на ньому Гоголя в образі «найближчого до Христа», назвав якимось письменника в дружньому з ним листуванні «теоретичною людиною»: «В очах художника і особливо в моїх, ви здається

прекрасною теоретичною людиною» [18]. Я наведу простору цитату з Е. Шпрангера, що не позбавлена інтересу стосовно Гоголя: «Теоретична людина, у чистому вигляді, знає лише одну пристрасть: пристрасть до проблеми, до питання, що веде до пояснення, встановлення зв'язків, теоретизування. Вона виснажує себе як психологічна істота заради породження чисто ідеального світу закономірних зв'язків. Вона живе у світі без часу, її погляд проникає в далеке майбутнє, іноді охоплює цілі епохи; занурюючись у них, вона зв'язує те, що пройшло, і майбутнє в закономірний порядок, що створюється її духом. Її Я причетне до вічності, що світиться в нескоро минушій цінності її істин. У практичну її поведінку вона також вносить систему, яка відсутня в істот, що живуть моментом, керовані інстинктами» [19]. Цей вислів містить багато асоціацій з фактами і подіями з життя Гоголя.

На початку 60-х років в американському літературознавстві був популярний психографічний метод, що упровадив Едвард Вагенкнехт. Головне завдання він бачив у представленні особистості письменника в усьому її багатообразному виявленні. В об'єкті уваги ученого, що досліджує особистість письменника, – події життя, середовище розвитку, спосіб життя, соціальний аспект і, нарешті, стиль життя, що сприймається як свідомо установка на певний код поведінки. Амплітуда інтересу величезна – від меню улюблених страв до відомостей про інтимний бік життя [20]. Метод цей на певний час привернув увагу дослідників літератури, але потім відійшов у тінь. А причина – у неможливості добути пошукуване: пояснити складні питання творчості. Уже «нова критика» відкинула біографічну інтерпретацію генези літературного твору, хоч і визнавала роль підсвідомого в творчому процесі, тим самим не відхрещуючись абсолютно від генетичного аналізу і його можливостей, а значить і від категорії «автора». Можливо, саме і в цьому сенсі Р. Барт, який проголосив смерть Автора, стверджував, що «нова критика» «часто лише зміцнювала» владу Автора [21]. Смерть його була проголошена наступним поколінням дослідників, що відстоювали суверенне право мови в словесній творчості, і що привело до відмови аналізувати генетику тексту. Проте вже «новий історизм» не тільки реабілітував, але й актуалізував біографію, визнавши факт пізнавальних можливостей художніх текстів, що веде за собою і увагу до їх творців. Практика «нового історизму» освоює і традицію біографічного жанру, який, хоч і належить екстратекстуальній сфері, містить матеріал для реконтекстуалізації, можливої, мабуть, тільки за умови синтезу міждисциплінарних підходів до рішення цього питання.

Важлива грань аналізованої проблеми – вислови самого Гоголя про значення роду. До них – особливий інтерес. Їх не так багато, але вони достатньо красномовні. У повісті «Пропала грамота» Гоголь пише: «Э, старина, старина! Что за радость, что за разгулье падет на сердце, когда услышишь про то, что давно-давно, и года ему и месяца нет, деялось на свете! А как впутается какой-нибудь родич, дед или прадед, – ну тогда и рукой махни: чтоб не поперхнулось за акафистом великомученице Варваре, если не чудится, что вот-вот сам все это делаешь, как будто залез в прадедовскую душу, или прадедовская душа шалит в тебе...». Минуле не зникає – воно живе в нащадках, – такий висновок автора.

Можна сперечатися, чи існував насправді Євстафій (Остап) Гоголь чи ні, але Гоголь назвав свого героя цим ім'ям і «узаконив» його у власній родослівній, зробивши, у такий спосіб своїм предком. Гоголь і сам, як відомо, з'являється в кінці «Тараса Бульби». І це не єдиний приклад. Пригадаємо «Невський проспект» або «На віллі», де автор з'являється то в масці апостола Петра, то в образі самого Господа. Гоголь без міфолого-містичного компоненту вже не Гоголь. А в тому світі всі живуть і взаємодіють, впливаючи на сьогодення і майбутнє. Не випадково і сімейна традиція зберігає стільки загадкового,

авантюрного, містичного (як, наприклад, одруження батьків або містичні факти народження Нікоши Гоголя). «Німий» родовий зв'язок живий. Він – частина Великого Цілого.

Навіть якщо «патент на благородство» був куплений предками Гоголя, як стверджує частина дослідників, то декілька поколінь роду підтвердили благородство роду своїм життям. І насамперед це стосується самого письменника, що своєрідно увінчав дві лінії роду, у якому панівне місце належить священнослужителям і людям художньо обдарованим. Дем'ян, який у Київській духовній академії був рукопокладений у парафію села Кононівка, що переходила потім по батьківській лінії, аж до початку ХХ століття (останнім з відомих був о. Владимир – троюрідний брат Миколи Васильовича). І хоча вже дід письменника, говорячи про минуле роду, не проти був умовчати про цю спорідненість і «умисне приховав священницький чин свого діда Івана» (А. Лазаревський), прихильність роду до служіння церкви, безумовно, була однією з головних сімейних традицій.

Друга лінія родової прихильності пов'язана з артистичним обдаруванням, що виявляється у представників роду Гоголя. Це і автор інтермедій середини ХVIII століття Василь Танський, який і був, мабуть, тим «славним Танським, природним поетом у смаку майдану, у смаку Плавтовом» [22]. Хоча питання про те, чи належав він до тих Танських, які увійшли до споріднених гілок дерева Гоголів, залишається відкритим.

Серед предків – Іван Косяровський [23], поет, автор цілої низки поем, що публікувалися в різних російських журналах і альманахах другої половини 20-х – поч. 30-х рр. ХІХ століття. Він був двоюрідним братом Марії Івановни, чії листи також свідчать про талант оповідачки.

Бабуся Гоголя, Тетяна Семенівна Лизогуб (по матері – Танська), «прекрасно малювала» (О. В. Гоголь-Головня), «володіла чудовою здібністю до живопису і малювала невеликі картини з сільської природи і життя. В Яновщині довгий час зберігалися дві картини, написані Тетяною Семенівною: фрукти і розрізана диня» (В. Чаговець).

Художній талант від неї успадкував син – Василь Опанасович. Він «володів даром розповідати уважно, про що б йому не надумалося, і приправляв свої розповіді» (П. Куліш), маючи «оригінальний розум і рідкісний дар слова» (П. Куліш). Він був автором оригінальних п'єс і увійшов до історії української літератури як один з попередників І. Котляревського – зачинателя нового етапу її розвитку [24]. Збереглася його п'єса В. Гоголя «Простак, або Хитрість жінки, перехитрена солдатом», написана на поч. ХІХ століття [25]. Сучасники бачили його в головних ролях і диригентом театру Д. Трощинського. Рукописи батька Гоголь привозив до Ніжина, а потім просив матір вислати їх до Петербурга. Їхня доля невідома, але епіграфи до «Майской ночи» і «Сорочинской ярмарки» свідчать, що вони були з письменником і в Петербурзі. У ролі актриси в Кибинцях Трощинського виступала і Марія Івановна, яка мала художню фантазію і добрий смак.

Уже сучасники розуміли своєрідну природу художнього мислення і самоусвідомлення письменником свого покликання вихідцями з України. С. Шевирьов писав: «За всієї особистісної різноманітності письменників, народжених у цій країні, є у них у всіх щось загальне, своє, малоруське, спадок батьківщини. Усі вони, по-перше, колористи в слові, як і земляки їхні живописці; усі пишуть у прозі і не беруться за російський вірш, що, можливо, не дався їх слуху; усі володіють гумором, у душі свого племені; усі уміють подружити усне мовлення з мовою витонченою; усі люблять слово природне, простодушне, що прямо ллється з пера; усі відзначаються особливою майстерністю в зображенні характерів; усі люблять своє мистецтво, і менш ніж великороси відволікаються від нього принадами суспільного життя. Гоголь у цих двох останніх смислах є перший художник Росії нашого часу, якому навряд чи рівний знайдеться на сучасному Заході» [26].

І, нарешті, третя лінія роду, яку не можна не згадати. Гоголь завжди відчував свою приналежність до історії козацького роду-народу. І в долі його, в останніх драматичних вигинах її було щось від старої козацької традиції, що помітив ще М. Костомаров: «Мудро, що Гоголь, усвідомлюючи всю суєту дійсності, не уміючи ні в собі, ні в тому, що оточує його усвідомити і відчути те, що задовольняло б його своєю позитивністю, дійшов до переконання в довершеній марноті земного буття і сповнився надією на майбутнє життя? Так за старих часів запорожець, посміявшись у житті своїм над чужим і своїм горем, усвідомлював швидкоплинність і незадовільність земних благ і, відсвяткувавши в Києві посеред подільського ринку прощання з світом, закривався в Межигірському монастирі?» [27].

Сам Гоголь дещо іронічно ставився до «геральдії» і не надто переймався благородством крові, що задокументовано в його листі до матері: «Все это сущий вздор. Был бы кусок хлеба, а что в том, столбовой ли дворянин или просто дворянин, в шестую ли книгу или восьмую записан. (Если не докажется происхождение от полковника Яна Гоголя, то род будет записан в восьмую книгу). Шестая книга, конечно, почетнее, но права те же». Згадка ж про полковника Яна Гоголя свідчить, що письменник знав легендарну історію роду, а помилка в імені – зайвий доказ того, що для нього це було не настільки важливо.

Водночас у самій завзятості письменника, його вірності вибраному шляху, відвертій жертвності виявляється могутній характер козацького роду, у якому своєрідно злилися і об'єдналися всі три успадковані від предків лінії роду Гоголів: глибока релігійність і служіння Господові, художній геній і, нарешті, та самовідданість, наполегливість і завзятість, з якими письменник ішов життєвими дорогами, утверджуючи свої ідеї та думки. Навіть ціною власного життя.

Література

1. Манн Ю. В. «Сквозьвидный миру смех...» Жизнь Н. В. Гоголя 1809–1835 гг. Москва, 1994. С. 12.
2. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Собр. соч. 2-е изд. Санкт-Петербург, 1909. Т. 1: Гоголь. С. 188–189.
3. Уэллек Р., Уоррен О. Теория литературы. Москва, 1978. С. 68.
4. Лихачев Д. С. Развитие русской литературы X–XVII веков. Ленинград, 1973. С. 144.
5. Белый А. Мастерство Гоголя. Москва, 1996. С. 40–41.
6. Переверзев В. Ф. Гоголь. Достоевский. Исследования. Москва, 1982. С. 45.
7. Там же. С. 177.
8. Маланюк Є. Чупринка і проблеми біографії. *Книга спостережень*. Проза. Торонто, 1962. Т. 1. С. 167.
9. Шпет Г. Эстетические фрагменты. III. Пг, 1923. С. 74.
10. Там же. С. 87.
11. Там же. С. 88.
12. Винокур Г. О. Биография и культура. Изд. 2-е. Москва, 2007. С. 80–81.
13. Там же. С. 82–83.
14. Хованская З. И. Анализ литературного произведения в современной французской филологии. Москва, 1980. С. 32.
15. Аксаков И. Несколько слов о Гоголе. *Русская эстетика и критика 40–50-х годов XIX века*. Москва, 1982. С. 285.
16. Шпрингер Э. Основные идеальные типы индивидуальности. *Психология личности. Тексты*. Москва, 1982. С. 57.

17. Там же. С. 59.
18. Переписка Н. В. Гоголя: в 2 т. Москва, 1988. Т. 2. С. 485.
19. Шпрангер Э. Указ соч. С. 57.
20. Николюкин А. Психография – «новый метод» в литературоведении США. *Вопросы литературы*. 1963. № 9. С. 126–128.
21. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: поэтика. Москва, 1989. С. 385.
22. Історія української літератури: у 8 т. Київ, 1967. Т. 1. С. 503.
23. См.: Русские писатели (1800–1917): биографический словарь. Москва, 1994. Т. 3. С. 107–108.
24. См.: Петров Н. И. Очерки из истории украинской литературы ХУІІ–ХУІІІ веков. Киевская искусственная литература ХУІІ–ХУІІІ веков, преимущественно драматическая. Киев, 1911. С. 530–532.
25. См.: Українська драматургія першої половини ХІХ століття. Київ, 1958. С. 29–69.
26. Москвитянин. 1843. Ч. ІV. С. 126.
27. Костомаров М. І. Твори: в 2 т. Київ, 1967. Т. 2. С. 427.

Валентина Ляковська

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

Важливою складовою національної ідентичності є поінформованість про власних учених, письменників, відомих вітчизняних постатей та діячів, котрі прославляли свою Батьківщину, зберігали та писали її історію, ішли наперекір владі та режиму, захищаючи рідну мову, традиції. До таких українців-патріотів належить Михайло Петрович Драгоманов, котрий зробив великий внесок у розвиток української мови та літератури, історії, педагогіки, написавши безліч праць та статей, присвячених цим темам, що залишаються актуальними сьогодні.

Метою цієї публікації є висвітлення постаті відомого земляка, який зробив чималий внесок у дослідження історії України та став своєрідним будителем українців, закликавши відстоювати власні національні інтереси, мову й культуру, заявивши світу про утиски Російської імперії. Життєвий і творчий шлях Михайла Петровича Драгоманова вивчали такі науковці, як Т. Андрусак, І. Гриценко, Я. Дашкевич, В. Дорошенко, В. Качкан, П. Кралюк, О. Куца, І. Лисяк-Рудницький та інші. Наукові дослідження популяризували особистість ученого та його діяльність.

Михайло Драгоманов народився 18 вересня 1841 року в місті Гадячі на Полтавщині у відомій сім'ї, котра славилася своїм походженням, оскільки батько і мати були нащадками козацької старшини. Батько Драгоманова – дрібнопомісний дворянин – відзначався людяністю, добрим ставленням до селян, а дядько Яків, котрий був декабристом, учив Драгоманова любові до рідної землі. У сім'ї зростало троє дітей: Олександр, Ольга та Михайло. Доречно зауважити, що ще в дитинстві він вирізнявся своїм розумом і талантами серед однолітків, як і його сестра Ольга, більш відома як Олена Пчілка – відома поетка та мати світила української літератури Лесі Українки.

З 1849 року Михайло Драгоманов навчається в Гадяцькому повітовому училищі, закінчує його 1853 року і вступає в Полтавську гімназію, де починає проявляти інтерес до гуманітарних дисциплін, найбільше захоплюється історією, зокрема, античним світом. Драгоманов багато читав, знав, крім української та російської, п'ять іноземних мов, а серед філософів йому найбільше імпонували О. Конт, Ф. Лассаль, Г. Спенсер.

Наступним кроком у житті Драгоманова стає вступ в університет Святого Володимира в Києві на історико-філологічний факультет. Саме тут проявилася політична складова Драгоманова, що в подальшому відіграла значну роль у його житті. Доречно зауважити, що ще, навчаючись в університеті, Драгоманов здійснював просвітницьку діяльність та викладав на Поділлі в недільній школі, а пізніше – в Тимчасовій педагогічній школі. Не менш важливу роль відіграла публіцистика, яку Михайло Петрович вправно та влучно опановує, порушуючи важливі питання з різних тем. Після закінчення університету Драгоманов починає викладати в Другій київській гімназії.

1863 року він стає членом «Громади» – товариства, що пробуджувало в українській інтелігенції любов до рідної мови, культури. Драгоманов пише чимало статей, публікуючи в газеті «Санкт-Петербургские ведомости» та прикладає чимало зусиль, намагаючись підвищити грамотність та освіченість широких мас населення. Варто зазначити, що саме у київській «Громаді» він знайомиться з багатьма видатними діячами, серед яких Микола Лисенко та Володимир Антонович.

Згодом з 1864 р. по 1875 р. Драгоманов починає працювати на кафедрі всесвітньої історії в Київському університеті, виконуючи обов'язки приват-доцента, пізніше доцента, і отримує можливість виїзду за кордон. Подорожуючи європейськими країнами, Михайло Петрович три роки досліджував місцеві архіви Риму, Берліна, Відня.

Драгоманов зробив значний внесок у громадське життя Наддніпрянщини та намагався налагодити зв'язки українського руху із західноукраїнськими землями. Він не полишав дослідницької діяльності і видав працю «Исторические песни малорусского народа» разом з Володимиром Антоновичем, а також чималу кількість власних праць, серед яких: «Про українських козаків, татар і турків», «Малорусские народные предания и рассказы» та інші. У цей період Михайло Петрович пише низку важливих праць, а саме: про політику царизму, викриваючи її русифікаційний інтерес, видає українськомовні газети, що викликало гнів тодішньої влади, оскільки за Емським указом, виданим Олександром II 1875 року, питання української мови було під суворою забороною. Драгоманова звільнили, і з'явилася загроза вислання, оскільки він намагався пробудити свідомість українців та розкрити їм очі, надихнувшись вільним життям за кордоном, де часто бував.

Змушений залишити Україну, Михайло Драгоманов 1876 року переїжджає до Женеви, де й залишається. Тут він заснував вільну українську друкарню за дорученням «Громади», у якій свого часу видавали твори визначні представники української літератури, серед яких Панас Мирний, Тарас Шевченко та інші. 1889 року за запрошенням іноземного уряду його приймають у Софіївський університет на посаду професора катедри всесвітньої історії.

Однією з найвизначніших праць Михайла Петровича можна вважати «Чудацькі думки», роботу над якою він розпочав за кілька років до смерті. Саме тут представлені визначні дослідження історії України. Також йому належить розробка концепції української літератури. Варто зазначити, що у своїй творчості Михайло Петрович використовував чимало псевдонімів, серед яких Українець, Волинець, П. Петрик, М. Галицький, Кирило Василенко, Толмачев та інші. Однією з перших праць, пов'язаних з історією, стала «Малороссия в ее словесности», де Драгоманов доводив, що українці є спадкоємцями держав Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, не тільки Козацької держави, як було прийнято вважати.

Навіть за кордоном Михайло Драгоманов не забував про Україну, був активним публіцистом, співпрацюючи з газетою «Хлібороб», заснованою Іваном Франком, та став натхненником створення 1890 року Русько-української радикальної партії. Не забуваючи про свою рідну Батьківщину, та вболіваючи за її подальше майбутнє, Драгоманов видав свій знаменитий збірник «Громада», у якому порушував національні питання. Протягом 1778 по 1881 рр. він здійснював активну публіцистичну діяльність, результатами якої став вихід п'яти номерів журналу «Громада», у яких висвітлювалася програма українського руху, а в журналі «Вольное слово», що він його редагував, публікував статті, у яких пропагував та окреслював ідею боротьби проти самодержавства. У журналі «Громада» Михайло Драгоманов писав, що потрібно надати українському рухові загальноєвропейської підтримки, натякаючи про допомогу, а вже 11 травня 1878 року в Парижі з доповіддю «Література українська, проскрибована урядом російським» [4] він виступив на літературному конгресі з глибокою надією на те, що його буде почуто. На публіцистичну діяльність Драгоманова звернули увагу в європейському світі, що зацікавився Україною.

У Болгарії Михайло Драгоманов знаходить свій останній спочинок, де другого липня 1895 року помер від розриву аорти. Там він і був похований за протестантським обрядом у Софії, заповівши, «щоб його не відспівував небритий і немитий московський піп» [2].

Справу Драгоманова продовжили його рідні, зокрема й небога Леся Українка, яка в Києві заснувала соціал-демократичний гурток.

Ушановують постать Драгоманова й сьогодні. В Україні встановлені пам'ятні таблиці, пам'ятники та меморіальні дошки, на його честь названі вулиці в різних населених пунктах та у великих містах України, а саме: Києві, Івано-Франківську, Львові, Чернівцях, Гадячі, Лубнах, Рівному, Луцьку. Його ім'ям 1920 року названо Національний педагогічний університет у Києві. Режисер Олексій Мажуга 1993 року зняв фільм «Титан. Михайло Драгоманов» за сценарієм Володимира Колодяжного на Українській студії телевізійних фільмів. 2001 року випущено ювілейну пам'ятну монету з нагоди 160-річчя від дня народження М. П. Драгоманова.

Творчість Михайла Драгоманова досі залишається актуальною, оскільки він зміг залишитися в нашій історії визначною постаттю, котра доклала значних зусиль для того, щоб змінити долю країни, тому його доробок потребує подальшого дослідження та вивчення. Завдяки активній позиції Драгоманова, який відстоював національні інтереси в сучасній українській державі, звучить вільне рідне слово.

Література

1. Шляхтун П. П. Михайло Драгоманов. Політологія бібліотека. Політологія (теорія та історія політичної науки): навч. посіб. Київ: Либідь, 2005. 576 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1844.html> (дата звернення: 18.09.2021).

2. «Не хочу, щоб мене омивав брудний московський піп»: як Михайло Драгоманов «будив» українців від російського ярма. 5 перший український інформаційний. URL: <https://www.5.ua/amp/kultura/ne-khochu-shchob-mene-omyvav-brudnyi-moskovskiy-pip-iyak-mykhailo-drahomanov-budyv-ukraintsiv-vid-rosiiskoho-iarma-199463.html> (дата звернення: 18.09.2021).

3. 30 вересня народився Михайло Драгоманов, – цікаві факти. Репортер. URL: <https://report.if.ua/istoriya/30-veresnya-narodyvsya-myhajlo-dragomanov-cikavi-fakty/> (дата звернення: 18.09.2021).

4. Київський національний університет імені Тараса Шевченка: незабутні постаті / авт-упоряд. О. Матвійчук, Н. Струк; ред. кол.: В. В. Скопенко, О. В. Третяк, Л. В. Губерський, О.К. Закусило, В.І. Андрейцев, В.Ф. Колесник, В.В. Різун та ін. Київ: Світ Успіху, 2005. С. 178–179. URL: <http://www.univ.kiev.ua/ua/geninf/osobystosti/dragomanov/> (дата звернення: 20.09.2021).

5. Драгоманов Михайло Петрович. Вікіпедія. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: 28.09.2021).

Антон Кармазін

«ВОЛИНСЬКІ АКВАРЕЛІ» МИХАЙЛА ВЕРИКІВСЬКОГО: ІСТОРІЯ, ЗМАЛЬОВАНА МУЗИКОЮ

Фортепіанна сюїта «Волинські акварелі» є, за словами професора Ю. Вахраньова – укладача збірки творів українських композиторів, до якої увійшов і цикл Вериківського – «перлиною української фортепіанної музики» [1, с. 30]. Написаний 1943 року твір був поверненням митця до фортепіанної музики після його творів першої половини 1920-х років, коли композитором були створені, зокрема, такі фортепіанні композиції, як сонатне алегро, прелюдії, вальс, танець і войовничий марш.

Яскраво образна фортепіанна сюїта стала своєрідною «історичною алузією», проекцією картин минулого на сучасні суспільно-історичні події – адже тривала Друга світова війна. «Волинські акварелі» засвідчили глибоко усвідомлену композитором ідентичність з національною історією та культурою України, насамперед з волинським історико-культурним ареалом як його малою батьківщиною. Твір займає одне з чільних місць у переліку звернень Вериківського до національно-історичної тематики.

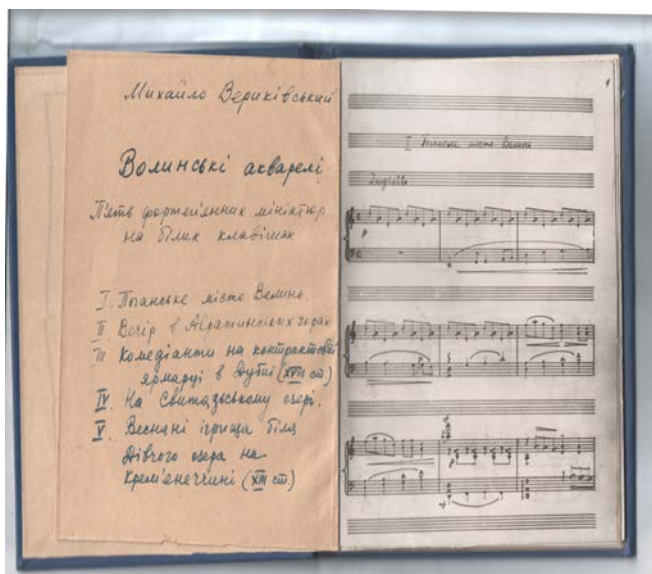
Сюїта нараховує п'ять програмних мініатюр на білих клавішах, тематично пов'язаних із легендами рідного для композитора краю [3, с. 55]. Зазначимо, що композитор спочатку мав на меті створити масштабніший фортепіанний цикл із п'ятнадцяти мініатюр, що його образність і зміст мали бути пов'язаними з Україною, її природою, звичаями, подіями історичного минулого [6, с. 38]. Ця цікава ідея (як і чимало інших задумів композитора) лишилася незавершеною. Водночас деякі попередні твори (зокрема Ноктюрн і Вальс) увійшли в кінцевий варіант сюїти «Волинські акварелі» (№ 1 і № 3 відповідно) під новими програмними назвами. Як зазначає Н. Шурова, «це картини милої серцю композитора батьківщини: пейзажі, історичні зарисовки <...> Всі картини пройняті глибокою поетичністю, ліризмом» [7, с. 30]. Тож остаточно частинами програмного фортепіанного циклу

«Волинські акварелі» стали такі п'єси:

1. «Поганське місто Велинь».
2. «Вечір в Авратинських горах».
3. «Комедіанти на контрактовому ярмарку у Дубні 1774 року».
4. «На Свितязькому озері».
5. «Весняні ігрища біля Дівочого озера перед облогою Батиєм Кременецької фортеці 1240 року».

У ході роботи композитора над сюїтою назви деяких номерів дещо змінювалися. Так, у третій п'єсі замість 1774 року спочатку стояв узагальнений напис – «XVIII століття», а остання частина мала назву «Весняні ігрища біля Дівочого

озера на Крем'яниччині (XIII століття)». Перший варіант авторських назв п'єс циклу можна бачити у наведеному нижче автографі. Згодом автор конкретизував дати, що унаочнювали місце і час історичних подій:

Отже, сюжетною основою програмних творів стали місця та події української історії, пов'язані з конкретною історико-культурною місцевістю Волині, а саме: Столиця Волинської землі – давньолітописне (відоме з 1018 року) місто Велинь поблизу сучасного Володимира-Волинського; Авратинська височина – давня етнографічна назва північно-східної частини Тернопільської області першої половини XIX століття, що нині майже не вживається. Назва височини походить від села Авратин, що у давнину іменувалось як Горатин – тобто гора, оточена тином. Певна знаковість Авратинської височини пов'язана з тим, що в цьому місці сходяться три українські історичні території – Галичина, Поділля та Волинь.

Виступи мандрівних ярмаркових комедіантів на заснованому 1774 року знаменитому Дубненському контрактовому ярмарку, що був перенесений зі Львова у волинське місто через перший поділ Польщі 1772 року та був одним із найбільших в Україні. Оповите легендами одне із семи природних чудес України – озеро Світязь. Обложена та нездолана 1226 року угорцями, а 1241 (згодом ще 1254) року татаро-монголами на чолі з ханом Батием Кременецька фортеця.

Використання композитором у назві твору характерного для живопису поняття «акварель» налаштовує на своєрідне попереднє програмування слухачів на максимальну візуалізацію музичних замальовок. Це надає йому свободу обрання теми, адже згаданий вид живопису, незважаючи на свою мініатюрність, має досить великий спектр художніх образів у жанрах пейзажу, натюрморту, портрету. Для п'єс циклу є характерними прозорість барв, чистота колористики звукопису.

Визначальною особливістю музичної мови сюїти, її своєрідною «візитною карткою» стали використані композитором ладові побудови: «У їх основу покладено діатонічні полілади, які, у поєднанні з певними інтонаційними й ритмічними зворотами народної пісенності, створили оригінальний «старовинний» колорит (за задумом композитора у прелюдіях виникають образи старовинного українського міста і язичеських обрядів)» [4, с. 81]. Одним із наслідків цієї змістовної спрямованості потрібно вважати певну аскетичність фактури п'єс циклу [5, с. 48]. Вважаємо, що у такий спосіб композитор хотів передати яскравість музичних образів сюїти та посилити візуалізацію твору. Композиція п'єс не виходить за межі мініатюр, тому Вериківський намагається мінімальними засобами досягти завершеності вислову.

Пошуки нових засобів виразності були закладені у М. Вериківського його вчителем Б. Яворським. Композитор утілює їх у власній концепції ладового фактора, що базується на виділенні тоніки (звуку до), та її секундовому оточенні (сі–до–ре). Таке поєднання утворює своєрідний «мікролад», який простежується в різних комбінаціях. Лінійна техніка побудови акордових сполучень використовує тематизм звукових комплексів через вертикальне та горизонтальне поєднання їх. Ці нові ключові моменти (мікролади, акордоутворення на основі вертикалі та горизонталі) знаходять своє втілення в сюїті, що стає прикладом одночасного звернення до традиційного і новаторського, минулого й сучасного.

Розглянемо детальніше номери сюїти. Образно-емоційний зміст п'єси «Поганське місто Велинь» трактується, за нашим уявленням, як картина заходу сонця над древнім містом, забарвлена далекими дзвонами, архаїчним мотивом коліскової. Звуковисотна складова цього твору не виходить за межі звукоряду $d-f-g-a-h$, що можна назвати своєрідною мінорною пентатонікою з умовним «дорійським» нахилом (приклад 1).

Приклад 1. «Поганське місто Велинь» (такти 1–5)

Окреслимо ознаки вияву тоніки «*d*» – кварто-секундові співзвуччя в першому такті, мінорний тризвук у дев'ятому. Крім того, за допомогою педалі в одну гармонічну вертикаль може бути зібрано і весь п'ятизвуківий комплекс *d – f – g – a – h* (тт. 8, 20). Однак такі вияви є функціонально нечіткими і дещо нагадують музику французького імпресіонізму, зокрема застосуванням паралельних секунд.

Зазначимо, що лінійність мелодії впливає на формоутворення. Форма першої п'єси – варіантно повторений період, поєднаний з однотоковим вступом та завершальним акордом. Структура періоду є нестандартною: чотири його такти займає основна тема – мелодія широкого діапазону в обсязі великої терцдецими, витримана в пентатонічному звукоряді та низькому регістрі. Фактурно вона підкріплена своєрідною остинатною фігурацією, що ніби стримує розвиток.

Наступні два такти – короткий танцювальний приспів архаїчного відтінку, що зберігає ту ж саму ладову конструкцію. Він складається з двох майже однакових тактів з варійованим ритмом. Завершує період двотактове двічі повторене кадансування (у басовому голосі – четвертними нотами, у верхньому та середньому – восьмими), за рахунок чого період розширюється до 10 тактів. Елементи теми продовжують свій розвиток у приспіві та кадануванні.

Відобразимо основні особливості структури цієї частини першого номеру сюїти (таблиця 1).

Таблиця 1

*Особливості структури першого періоду п'єси
«Поганське місто Велинь»*

Вступ	Перший період		
	Тема	Доповнення	Кадансування
1 такт	4 такти	2 такти (1+1)	4 такти (2+2)
Усього 10 тактів			

Повторне проведення періоду має відмінності. По-перше, супровід до основної теми дається в дзеркальному відображенні. По-друге, доповнення до теми подане октавою нижче та у значному ритмічному збільшенні. По-третє, між темою та доповненням з'являється новий сполучний двотакт, а для загального урівноваження пропорційності двох періодів – десяти тактів у другому з них відсутнє повторне кадансування (таблиця 2).

Широкий діапазон голосів візуалізує простір твору. Виникають асоціації далекого і близького, землі і неба, тривоги і спокою – тих споконвічних бінарних опозицій, відомих нашим предкам. Композитор мінімальною кількістю засобів переважно експозиційного плану – неспішним розгорненням мелодії, застиглими довгими тривалостями акордів, нерегламентованим формоутворенням створює образ давнього міста.

Будова другого періоду п'єси «Поганське місто Велинь»

Другий період				Завершальний акорд
Тема	Сполучення	Доповнення	Кадансування	
4+4 такти	2 такти	2 такти	2 такти	
Усього 10 тактів				

У п'єсі «Вечір в Авратинських горах» провідною є пейзажна тематика, що передає стан споглядання, спокою. Одноманітна пульсація восьмими тривалостями нагадує ритми розміреного життя та створює відчуття просторової перспективи. Вона має просту тричастинну форму з точною репризою та контрастним середнім розділом. Доповнюють її одноктавовий вступ та кода. Основна тема твору – варіантно повторена коротка двотактова фраза неширокого діапазону в межах чистої кварта, яка нагадує своєрідним колоритом гірську пастушу мелодію (приклад 2).

Tranquillo

Приклад 2. «Вечір в Авратинських горах» (такти 1–5)

Іншу конструктивно-гармонічну основу має середній розділ. Тема широкого дихання в обсязі великої терцецими зближує музичний матеріал з попереднім номером циклу. Структурно середній розділ являє собою точно повторений тритакт. Досить типовим також є такий прийом – кода твору гармонічно та мелодично проростає із матеріалу середини (порівняти такти 8 і 16). Контрастність крайніх частин та середнього розділу підсилена також відмінністю у фактурному супроводі частин – у крайніх розділах переважають кварто-квінтові вертикалі, а в середині та коді–терцієво-секстові. Структура другої п'єси схематично відображена в таблиці 3.

«Вечір в Авратинських горах». Структура

Вступ	Основний розділ			Кода
1 такт	Основна тема	Середній розділ	Реприза	2+2+3 такти
	2+2 такти	3+3 такти	2+2 такти	
	4 такти	6 тактів	4 такти	
Усього 14 тактів				Усього 7 тактів

Звукоряд другої п'єси налічує шість звуків: $c-d-e-f-g-a$. Ладовий центр « c » виявляє себе в основній темі, її репризі та кодї (крім двох передостанніх тактів) у вигляді квінти до–соль, а у кодї–і у вигляді повного тризвуку. У середньому розділі з'являється побічна тоніка « d », ще раз вона повторюється у двох передостанніх тактах твору як своєрідна ремінісценція. Композитор детально втілює свої гармонічні пошуки в ладовій будові п'єси, проте це не змінює напряму загальної програмності. Колористичність супроводу, архаїчність мелодичних поспівок у ладовому відношенні та манері побудови продовжують загальну концепцію сюїти.

Третій номер сюїти – «Комедіанти на контрактовому ярмарку в Дубні» – стає яскравим контрастом до «пейзажних» частин циклу, створюючи характерні портрети мандрівних виконавців.

Структура п'єси – також проста тричастинна репризна форма. Жанрові засади танцювальності обумовлюють залучення характерних для неї принципів формоутворення. Перший розділ твору – квадратний період повторної будови, речення якого відрізняються лише кадансами (приклад 3).

Приклад 3. «Комедіанти на контрактовому ярмарку в Дубні. 1774 рік» (такти 1–8)

Якщо для крайніх частин характерна пластична мелодія та м'який супровід, то особливістю середнього розділу (11 тактів) є його фанфарність, що нагадує колорит музики духових інструментів епохи Середньовіччя. Реприза твору є майже точною, відмінний лише її каданс. Кода являє собою три двотактові ланки низхідної секвенції з подальшим пасажем та завершальними акордами. Композиційна структура твору відображена в таблиці 4.

Таблиця 4

Структура п'єси «Комедіанти на контрактовому ярмарку в Дубні»

Основна тема	Середній розділ	Реприза	Кода
8 тактів	11 тактів	8 тактів	9 тактів

Звукоряд «Комедіантів» розширений до семиступеневої діатоніки з тональним центром « C », який виявляє себе в зміненому кадансі репризи (т. 27) та в останніх тактах твору. Експозиційний розділ завершується в паралельному a - $moll$, а в середньому відбувається своєрідне «змагання» тональностей F та G , тобто субдомінанти та доміанти. Загалом гармонічна мова п'єси різноманітніша за дві попередні. Для неї є характерними поєднання простих акордів (зокрема такти 9–10), що в підсумку приводить до появи гострих, терпких співзвуч, що утворюються через імпресіоністичну гру головних тризвуків та їх обернень, надаючи гармонії свіжості (приклад 4).

Приклад 4. «Комедіанти на контрактовому ярмарку в Дубні. 1774 рік» (такти 9–12)

Незважаючи на класичну тричастинну логіку формоутворення, цей номер сюїти має дух архаїчності у коротких моторних поспівках, які передають колективні рухи, дії.

У четвертій п'єсі – «На Свитязькому озері», як і в номері «Вечір в Авратинських горах», домінує пейзажність (приклад 5).

Приклад 5 «На Свитязькому озері» (такти 1–5)

Цей номер сюїти має тричастинну форму з серединою розвиваючого типу (характерні секвенційний розвиток, гармонічна та структурна нестійкість) та скороченою репрізою (з експозиційного розділу використане лише друге речення квадратного періоду).

Широка кантиленна мелодія та однотипна для всього твору фактура – широко розкладені прості трізвучні та септакордові (тт. 14–15) співзвуччя зближують п'єсу з жанром фортепіанного ноктюрну. Структуру п'єси відображено у таблиці 5.

Таблиця 5

«На Свитязькому озері». Структура

Вступ	Основний розділ			Кода
1 такт	Основна тема	Середній розділ	Реприза	4 такти
	4+4 такти	8 тактів	4 такти	
	Усього 20 тактів			

Остання п'єса – «Весняні ігрища біля Дівочого озера перед облогою Батисем Кременецької фортеці 1240 року» – яскравий фінал усього циклу, насичений архаїчною танцювальною стихією. За образною характеристикою О. Вериківської, яка вперше виконала сюїту «Волинські акварелі» ще за життя автора, «останній номер циклу – шалені, напористі і бешкетні танці дівчат» [2, с. 16].

Форма п'єси порівняно з попередніми номерами є найскладнішою. Вона має повільну інтродукцію, яка поєднується зі складною тричастинністю, що своєю чергою наближається

У драматургії циклу оригінально поєднані архаїчна споглядальність «пейзажних» п'єс, портретна характерність ярмаркових комедіантів та яскраво дієва, запальна динаміка останнього номера. Своєрідність звертання М. Вериківського до нових принципів логіки тональної побудови викликає до життя архаїчні пласти мелодики, які, своєю чергою, розширюють зміст творів і дають змогу органічно передавати історичні образи.

Отже, сюїта «Волинські акварелі» Михайла Вериківського є одним із яскравих та оригінальних творів як самого композитора, так і української фортепіанної спадщини ХХ століття загалом.

Література

1. Вериківська О. Особливості фортепіанних творів М. І. Вериківського. *Леля* / упоряд. Е. Митницький, О. Непосєдова. Київ, 2006. С. 27–30.
2. Вериківська О. Спогади про М. І. Вериківського. *Леля* / упоряд. Е. Митницький, О. Непосєдова. Київ, 2006. С. 13–16.
3. Вериківська І. Пісні в записах М. І. Вериківського. *Народна творчість та етнографія*. Київ, 1973. № 6. С. 55–60.
4. Герасимова-Персидська Н. О. М.І. Вериківський. Київ: Держ. вид-во образотв. мист. і муз. літ. УРСР, 1959. 96 с.
5. Горбач О. Творчість М. Вериківського в контексті ознайомлення з фортепіанною спадщиною українських композиторів у класі основного музичного інструмента *М. Вериківський в контексті української музичної культури та освіти: до 115-ї річниці з дня народження* / Тернопільська обл. рада, Управління освіти і науки Тернопільської облдержадм.; КОГПІ ім. Тараса Шевченка. Кременець: ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2012. С. 44–48.
6. Клиш В. Музично-теоретичні студії М. Вериківського. *Михайло Іванович Вериківський: погляд з 90-х*: зб. наук. ст. / ред.-упоряд. О. В. Торба. Київ: Центр муз. україністики, 1997. С. 36–40.
7. Шурова Н. Талановитий заспівувач. *Музика*. 1996. № 4. С. 29–30.

ІВАН ПУЛЮЙ У БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ МОВУ І ДЕРЖАВНІСТЬ

Коли читаємо історію України – серце обливається кров'ю за свій народ. Якою тернистою дорогою він ішов до своєї Незалежності. Скільки жертв було на цій дорозі. Одні полягли на полі бою. Вічна їм пам'ять. Інші – зневірилися, відцуралися від свого народу, і пішли на службу до його поневолювачів, тож для свого народу пропали навіки. Треті – працювали для людства і ні на хвилику не забували свій народ *«вірили в його не пропащу і животворну духовну силу»*. До них належить Іван Пулюй – славетний фізик, електротехнік, винахідник, що сягнув вершин світової науки невтомно працював на ниві відродження українського народу і його державності.

Іван Пулюй народився 2 лютого 1845 року в містечку Гримайлів. Він жив у той час, коли українські землі входили до складу Австрійської (з 1867 р. Австро-Угорської) імперії. Східні українські землі були окуповані Російською. Незважаючи на те, що він жив у Австрійській (Арстро-Угорській) імперії і далеко від рідної Галичини, він завжди виступав в обороні всього українського народу – підросійського і підавстрійського.

«Нема більшого гонору для інтелігентного чоловіка, як берегти свою і національну честь, та без нагороди вірно працювати для добра свого народу, щоб забезпечити йому красу долю», читаємо в його статті *«У справі руського університету»*. (Колись наша держава називалася Русь. Тож народ був руський (русини). Стаття написана 1904 року. До цього він готував себе ще з молодих років. У роки навчання в Тернопільській гімназії (1857–1865 рр.) він заснував і очолив таємне товариство української молоді, яке називалося *«Громада»*. До членів цього товариства ставились такі вимоги: *«...жити в чистоті моральній; пильно (старанно) вчитись в школі; познакомитись з історією свого народу і його літературою; ставати в обороні ріднього слова проти ворожих заходів москвофілів і поляків; говорити всюди рідньою мовою; спомагати бідних учеників; піддержувати «Мету», що тоді виходила під редакцією Ксеноф[онта] Климковича...»*.

Високу мету поставили перед собою гімназисти – члени *«Громади»*. Дуже високу. Це і є тогочасна програма підготовки української національної еліти. Саме так! Української національної еліти.

Першим пунктом є *«жити в чистоті моральній»*. Тільки за дотримання цього пункту можна виконати всі решта. Кому не під силу було виконання цієї програми, той виходив з товариства відразу. До *«Громади»* приймали ретельно перевірених осіб. Крім того, під час вступу до *«Громади»* кожен її майбутній член складав присягу, *«що нічого і нікого не зрадить і що весь вік буде трудитися для добра свого народу»*. Громадівці з честю виконували цю клятву. Кожен вихованець українських *«Громад»* усе життя *«трудився для добра свого народу»*.

20 січня 1864 р. Іван Пулюй написав: *«Як же жь мені не радуватися, згадавши но ті щирі молоді серця, котрі пізнавши нашу народну ідею пламеніють горичою любовою до сестриці нашої України, вь котрихъ живе духъ правдивого патріотизму, котрі готові суть принести Отчині вь дари все що їмъ є найдорожчого, навіть, слить – того треба було своє життяє, свій цвітущий вік! Честь Вам молодіже Руська честь Вамъ патріоти Руські»*.

Після закінчення гімназії Пулюй навчався у Віденській Греко-Католицькій Духовній семінарії (1865–1869 рр.), одночасно перекладав Молитвослов (Молитовник) на українську мову, щоб українці зверталися до Бога рідною мовою. *«Молитовник у рідній його мові се постулат розуму, виключаючий всякий сумнів»*. Нелегка це була праця, оскільки він ходив

ще й до університету, корпус якого був поруч з корпусом Духовної семінарії. Ходив слухати лекції з математики, фізики, мови.

Пулюй ні на хвилину не переставав думати про долю українського народу та його мову. В одному з його листів, написаних 1869 року, читаємо: *«Кожен наш чоловік знає, що ціль наша єсть: вибороти своєму народови поважне становисько між иншими народами, та не заржавілими списами чубатих дідів наших, а живим словом, русько-українською мовою»*. Яку велику місію призначив Пулюй рідній українській мові. Мова це – потужна зброя! Почуйте українці Пулюя.

Його хвилює прохолодне ставлення тогочасної молоді до праці: *«Станьмо мудрими: яка причина тому, що наша молодіж ледачіє?»*. Він стає одним із організаторів гуртка «Праця». (Цей гурток був складовою частиною «Академічного товариства «Січ», яке до того було таємною віденською «Громадою»). Як сильно треба любити свій народ і Рідну Землю, щоб живучи далеко від них, пам'ятати про їхні щоденні (насушні) потреби.

Разом з Пантелеймоном Кулішем, а після його смерті, яка сталася 14 лютого 1897 р., з Іваном Нечуєм-Левицьким десятки років Пулюй працював над перекладом на українську мову та виданням Святого Письма (Біблії). Адже мають його інші народи світу. І кожний народ має свою рідну мову. Треба, щоб і українці мали. А скільки зусиль треба було докласти професорові Пулюю, щоб передати Біблію на українські землі, які на той час були окуповані Росією. На той час у Російській імперії діяв царський декрет від 18 травня 1876 року, який забороняв: українські книжки, вистави, товариства... Забороняв українську мову.

Чи не є ці заборони одним із видів *геноциду* української народу? Адже *Мова* – це засіб спілкування народу. Нема *Мови* – не буде *Народу*. Нема *Народу* – не буде *Держави*. Так, царська Росія позбувалася українців і закріплювала за собою окуповані нею українські землі. Чи лише царська... так робила?..

Яким болем пройнятий лист Івана Пулюя написаний 20 січня 1904 року, де читаємо: *«Переклади св[ятого] Письма дозволені в Російській Імперії більше як на 36 мовах. Вільно там навіть Монголам, Туркам, Татарам читати і проповідувати слово Боже на своїй мові, вільно й Полякам і таким славянським народам, як Серби, Болгари та Чехи, що, живучи розсіяні по всій Імперії, становлять тільки малесенький процент Російського населення, не вільно тільки – 25 мільйоновому русько-українському народові, хоч він з московським ще й одновірний!»*. Отак! Ще й одновірний.

30 червня 1904 року звертався він і до Академії наук у Петербурзі. І знову без бажаних результатів. Та проф. Пулюй не впадає у відчай, а мобілізує всі свої сили і 12 лютого 1905 р. висилає до російського сенатора Кобека, *«Меморіал в справі української мови для перегляду цензурних законів»*, у якому вимагає задовільнити його вимоги: *«Знесення царєвого указу 18-го мая 1876 року»*.

Немало зусиль довелося докласти Пулюєві для того, щоб у часи Російсько-японської війни ранені вояки українці з полонених частин російської армії мали «Псалтир» українською мовою, перекладений і виданий старанням Івана Пулюя. Російський сенатор Кобек не дав згоди на ввезення «Псалтиря» українською мовою. На щастя японський генерал Ногі дав згоду. Тож полонені українці отримали «Псалтир», написаний українською мовою. Лише після великих погромів під Мукденом Московське самодержавіє дозволило десяту частину Святого Письма *«на малоросійськомь язике»* – читаємо у статті проф. Пулюя *«Україна і Самодержавіє»*, написаний 21 вересня 1905 р.

А як же з освітою на рідній українській мові?.. Ще 30.01.1893 р. Пулюй пише до Олександра Барвінського, з яким навчався в Тернопільській гімназії: *«Добре діло зробили Русини, що розложили огнисько для науки в тов. им. Шевченка. Без висшої науки остався*

наш народ, хоч многочисленний, геть в заду поза всіма народами європейськими. Без науки він не подвигнеться зі свого упадку».

1901 року Львівське Наукове товариство ім. Шевченка, членом-засновником якого він був, запрошує його взяти участь у переговорах з урядом Австро-Угорської імперії у Справі українського університету у Львові. Адже мають свої університети інші народи імперії, то чому ж не має його український? Хоч обіцяний він був ще цісарем Йосифом II 1784 року. Університет, який повинен готувати інтелігенцію українського народу. За словами проф. Пулюя *«інтелігенція у кожного народу, то «сіль Землі». Вона готується в університетах, інститутах, лабораторіях і школах під доглядом і щирою опікою людей науки».*

І вже 26 січня 1902 року делегати від НТШ у Львові, проф. Горбачевський, проф. Пулюй, проф. Смаль-Стоцький, послали до ради державної Юліан Романчук і Олександр Барвінський (усі вони були вихованцями «Громад») підписали і передала міністрові освіти доктору фон Гартльови *«Меморіал про заснування руського університету у Львові».* Під час розмови Міністр освіти їм доводив, що українці не мають наукових сил для праці в університеті. На що Пулюй відповів, що наші люди з немалим успіхом працюють у німецьких, польських, російських і чеських університетах. І називає прізвиська українських учених, які на той час працювали в університетах європейських держав.

Через два роки (08.04.1904 р.) Пулюй пише Юліанові Романчуку: *«Наша молодь після навчання шукає притулку в чужих університетах, щоб там зазнати і наукової слави, але для свого народу навіки пропасти. Крайці в нас тепер наукові сили і більше їх, як були у поляків, тоді, коли вони закладали Польський університет у Кракові».* І далі *«Руський народ дає австрійській державі рекрута і платить податки, так як і другі народи і всі вони мають свої університети. Русини не мають університета».*

А я знову повертаюся думками до наших українців, які живуть на споконвічно своїй землі – чи всі вони мають українські школи. Невже наш Парламент не складається з Людей з Розумом і Духом Пулюя? 1877 року Пантелеймон Куліш писав: *«Погляньте по Галичині: чи багато у ній Пулюїв? Породіте ж духом своїм хоч невеличку сім'ю Пулюят...».* Нам і сьогодні потрібні Пулюї, а в школах товариства «Пулюят».

Боротьба за українську мову в Російській імперії і український університет у Львові в Австро-Угорській імперії тісно переплетена з боротьбою за єдність українського народу і відродження його державності.

«Русини галицькі, буковинські й закарпатські, Русини-Українці спасеніє ваше лежить більше у вас самих та у всесвітніх науках». Русини! Скажіть тепер самі на кого надіятися вам, в кого шукати помочі?... А може в себе самих в зоорганізованій не пропацій силі свого народу у тій духовній силі, що така безмірно невечерна ...».

1 серпня 1914 року почалася Перша світова війна... Війна, що вигнала з домів і палаців європейську людність. Не минуло це лихо й українців. Українські діти, як й інші, розкидані по чужих землях. Хто заопікується ними? Батьки на війні: дехто з них в полоні, багато вже загинуло.

Празькі українці засновують допомогивий комітет, обов'язком якого було опікуватися українськими дітьми. І за цю справу береться вже немолодий доктор філософії Іван Пулюй. Разом зі своїм земляком, вихованцем тернопільської «Громади» – доктором хімії Іваном Горбачевським, вони очолили Комітет допомоги українським біженцям з Галичини, яка на той час була окупована російськими військами; пораненим і полоненими воїнам-українцям. Заснували фонд для фінансової підтримки навчання української молоді. У вирі цієї страшної воєнної веремії, передова українська інтелігенція, яка в молоді роки виховувалася в таємних «Громадах», «Академічному товаристві «Січ» та інших молодіжних товариствах і органі-

заціях, старається вибороти свою Державу. Долучається до цієї боротьби і 73-річний професор – Іван Пулюй. Його швидка думка і гостре перо не мають спочинку. Він пише статті та брошури німецькою мовою, у яких розповідає європейцям про українців. Розповідає їм історію своєї Рідної Української Землі. Пояснює, чому так важливо, щоб українці мали свою Незалежну Державу – Україну. В одній з них – *«Україна і її міжнародне політичне значення»*, яка вийшла у світ 1915 року, читаємо: *«Поневолені народи Росії мають бути звільнені і зорганізовані у самостійні держави. Але найзначнішим для здійснення цієї високої мети, для встановлення тривалого миру в Європі може бути тільки самостійна Україна. Самостійність України є, на наш погляд, ключем до мирного дому Європи»*.

Чи керівники тодішніх європейських Держав читали ці праці Івана Пулюя?.. Мабуть, що ні! Оскільки не стали на Захист Української Народної Республіки. Не стали! Тож не вберегли *«ключ до мирного дому Європи»*. А тому народи Європи і Світу пережили ще й Другу світову війну та всі злигодні, що були після цих воєн. Вічна пам'ять полеглим у боротьбі з окупантами Рідних Земель!

Понад 50 років прожив Пулюй серед представників народів, землі яких творили велику Австро-Угорську імперію. Він добре бачив, як кожен народ прагне визволитися і здобути незалежність собі і своїй Рідній Землі. Події, що відбувалися на той час в Російській імперії, до складу якої входила більша частина українських земель хвилювали душу і серце цього Славного Українця. Він стає в обороні українського селянина, української дитини, Української Держави.

На нашій рідній українській землі вже котрий рік знов іде війна. Гинуть люди. Залишаються сироти і вдови.

«О, Боже, зглянься на нас з Небес, на Нашу Батьківщину. І захисти Ти наш народ від ворога-руїни. А люди прошу вас тепер не станьте на коліна, А йдіть боротися в ряди за волю України!»

Ми вдячні, Всевишньому, зате, що він змилюсердився над нами. І керівники сьгоднішніх держав Європи і Світу, стають на захист нашої Держави – Незалежної України. Стають на захист *«ключа до мирного дому Європи»*. *Ключа, яким є Незалежна Україна*.

Пам'ятаймо про це – ми її діти. Пильнуймо Незалежність України! Працюймо на розбудову Рідної Держави – України! Слава Україні! Героям Слава!

Саме, через Велику Любов до свого Народу і бажання бачити його вільним, самостійним серед освічених народів Європи, Іван Пулюй був незнаний нам – українцями протягом усіх років тоталітарного комуністичного режиму.

Дарія Бобрик

ШІСТДЕСЯТНИЦТВО В РЕЦЕПЦІЇ ІВАНА КОШЕЛІВЦЯ: ТВОРЧІСТЬ ЄВГЕНА ГУЦАЛА

На думку Євгена Сверстюка, поміж усіх, хто проскочив через «ежові рукавиці» і в умовах свободи заговорив уголос про все засекречене і приховане, найдошкульнішими поміж літературних критиків були Юрій Лавриненко та уродженець Чернігівщини Іван Кошелівець (справжнє прізвище – Ярешко).

Актуалізую деякі факти з біографії Івана Максимовича. Народився 1907 року в селі Велика Кошелівка, у козацькій родині. 1930 року він закінчив Ніжинський інститут народної освіти. Учителями Івана Максимовича свого часу були професор Володимир Резанов, який викладав російську та західноєвропейську літератури, а українську літературу викладали професор Євген Рихлік та Петро Волинський. Викладачем історії України був Микола Петровський, а всесвітню історію викладали професори Олексій Покровський та Костянтин Штепа.

Після закінчення навчання Кошелівець з вересня 1930 року працював викладачем Кременчуцького інституту соціального виховання. Весною 1933 року його звинуватили в буржуазному націоналізмі, звільнили та позбавили права викладати у вищих навчальних закладах. За деякими свідченнями 1937 року йому було інкреміновано «організацію контрреволюційного угруповання» на базі однієї з ніжинських шкіл, де він працював завідувачем навчальної частини й викладав українську мову та літературу. Тоді було знищено цілу групу вчителів, а Кошелівець дивом unik розстрілу. Тільки з 1938 року Іван Максимович дістав дозвіл читати окремі курси з історії давньої української літератури в Ніжинському педагогічному інституті. 1940 року Кошелівець вступив до аспірантури Інституту літератури АН УРСР, керівником його дисертаційного дослідження був Олександр Білецький.

За часів німецької окупації Іван Максимович, через відсутність роботи, працював у газеті «Ніжинські вісті», почав друкувати свої матеріали під псевдонімом Іван Кошелівець. 1944 року був змушений емігрувати до Австрії, щоб unikнути розправи НКВС.

Нині в Ніжинському виші вшановують пам'ять свого славетного випускника, літературознавця, перекладача, редактора журналу «Сучасність», доктора філософії Українського Вільного Університету, члена редколегії та редакції «Енциклопедії українознавства», дійсного члена Української вільної академії та наукового товариства імені Тараса Шевченка. До 100-ліття від дня народження Івана Кошелівця 12 грудня 2007 р. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою організували Кошелівецькі читання, а через десять років відбулися другі Кошелівецькі читання. 10 листопада 2022 року виповнюється 115 років від дня народження Івана Максимовича.

Фундаментальні праці Івана Кошелівця вийшли друком закордоном. Серед них: «Нариси з теорії літератури» (1954), «Панорама найновішої літератури в УРСР» (1963), «Сучасна література в УРСР» (1964), монографії про М. Скрипника (1972) та О. Довженка (1980), мемуарна книжка «Розмови в дорозі до себе» (1985), огляд «Літературний процес дещо з віддалі» (1991), «Біографія Жанни д'Арк на тлі її епохи» (1997). Серед численних планів І. М. Кошелівця, яким, на жаль, не судилося здійснитися, було створення книги

«Література і політика». Очевидно, що цей задум мав потужний потенціал і міг би втілитися в фундаментальну працю.

Якби Іван Кошелівець «приймав тексти з України за чисту монету, сьогодні ми не мали б потреби згадувати про нього», – зауважує Євген Свестюк [3, с. 11]. Натомість крізь залізну завісу та криві відзеркалення Іван Максимович добре відчував, хто є хто в українському літературному процесі.

Цікаво, що попри численні подорожі, попри широкий світ мистецтва, що зачаровує і захоплює, зрештою, попри критицизм до рідного куточка, затуляного павутиною советчини, Іван Максимович залишався людиною української культури і творцем її осередків на Заході.

Судження Івана Кошелівця про літературу точні, об'єктивні, не заангажовані через вплив політичного фактору, майже завжди контроверсійні радянській критиці. Він писав про все так, як воно є, без усяких оглядок, адже жив у вільному європейському світі, де не було цензури, де над людиною не нависав чобіт комуністичного тоталітаризму.

Михайло Слабошпицький діяльність Івана Кошелівця як критика характеризує так: «...у критиці не такий парадоксальний і стилістично яскравий, як наприклад, Шрех, але майже винятково фундаментальний і з безпомільним смаком» [5, с. 164].

Якось в інтерв'ю Людмилі Тарнашинській Іван Максимович зауважив: «Мав щасливу можливість висловлюватися так, як думав» [6, с. 19]. Зіставляючи пишномовні офіційні декларації з радянською реальністю, критик неспростовно доводить несумісність партійності з правдою і демонструє деградацію таланту тих письменників, які стали на шлях прислужництва владі.

Іван Максимович був проти витворення будь-яких культів. Вважав, що вони мають тоталітарну природу, є невід'ємним атрибутом деспотичних режимів.

Щоб зрозуміти ставлення влади СРСР до Кошелівця варто згадати лише той факт, що за читання і розповсюдження книги «Українська література в УРСР» авторства Івана Кошелівця 1965 року можна було отримати до 5-ти років мордовських таборів суворого режиму.

Професорка, докторка філологічних наук Людмила Тарнашинська називає Івана Кошелівця літературознавцем, який помітно впливав на літературний процес в Україні, особливо на покоління шістдесятників. Людмила Броніславівна зауважує, що упорядкована ним антологія «Панорама найновішої літератури в УРСР. Поезія. Проза. Критика» (1963) стала помітним явищем у літературному житті України. Вона була, власне, першою антологією подібного типу, що сукупно репрезентувала творчість молоді генерачії, яка стрімко ввирвалася в літературу на початку 1960-х рр., адже вводила ці імена в літературний обіг і взагалі в духовну ауру нації як цілісне літературно-естетичне явище, в результаті чого за нею міцно закріпилося визначення «шістдесятники» [3, с. 19].

У збірці наукових праць Івана Кошелівця «Можна одверто? або Туга за катарсисом» (видання з'явилося 2019 року завдяки спільним зусиллям Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка та Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою) є розділ присвячений шістдесятництву, зокрема є й оцінка творчості Євгена Гуцала, українського письменника, журналіста, випускника Ніжинської вищої школи 1959 року.

Але спершу кілька зауваг про шістдесятництво в рецепції Івана Кошелівця

У 60-х роках ХХ століття з'являються молоді літератори, свідомість яких сформувалася вже після смерті Сталіна. Кошелівець зазначає, що вони не могли пробачити літературним «батькам» їхню покірність Сталіну, як і не могли, вирішивши за нових обставин, зрозуміти, що тоді не було великого вибору [3, с. 217]. Іван Максимович підкреслює, що основа конфлікту поколінь міститься, імовірно, не в політичній, а в суто психологічній площині [3, с. 218].

Характерною рисою творчості шістдесятників Кошелівець називає щирість, вона стала антиподом фальшивої патетики творів написаних у соцреалістичному дусі. Наприклад, така риса є домінантною у творчості предтечі шістдесятництва Ліни Костенко.

У 60-х роках ХХ століття постає нова лірика в найбезпосереднішому значенні цього слова. Така тенденція дещо перегукується з постулатом «мистецтво заради мистецтва», щоправда, дещо в іншій варіації. Тут немає місця для ужикової моралі. Це повний антипод надміру заідеологізованим соцреалістичним творам. Переосмислюється саме розуміння поетичної творчості. Вона бачиться як гра: звідси філософський підтекст, завуальовані сенси, що не лежать на поверхні, як це було раніше. Водночас Іван Максимович зауважує, що чиста поезія має пригожий ґрунт для життя тільки у вільному суспільстві, у тоталітарному ж вона неминуче ангажується.

Кошелівець застерігає: «...підходити з політичними мірками до поезії шістдесятників, вишукувати – є в них щось протирадянське чи нема, праця невдячна і зайва. Їх творчість варта того, щоб її розглядати як таку, з чисто мистецького погляду» [3, с. 219].

Та найголовніше, що потрібно підкреслити, шістдесятники були зорітовані на оновлення, вони мали оригінальний таланти і власну поетику на відміну від письменників прихильників соцреалістичного методу, які, за словами Івана Кошелівця, «черпали з казана соцреалістичних стереотипів, вироблені й акцентовані поетичні засоби».

Іван Максимович дає позитивну оцінку творчості: Івана Драча, Миколи Вінграновського, Віталія Коротича, Григорія Кириченка, Василя Симоненка.

Своєрідне відродження в 60-х відбувалося і в прозі. Іван Кошелівець зауважує, що нова плеяда письменників відбиває найприкметнішу рису молоді прози: бажання модернізувати безнадійно захурорянену так званою «народністю» нашу літературу. Він схвально оцінює творчість Валерія Шевчука, Володимира Дрозда, Юрія Щербака.

Серед вправних прозаїків-шістдесятників літературний критик називає і випускника Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя Євгена Гуцала. До речі, цього річ святкували 70-річний ювілей від дня його народження. Євген Пилипович навчався в нашому виші з 1955 по 1959 рік.

Саме в нашому місті Євген мав перші публікації, а саме в газеті «Радянський Ніжин», «Літературній газеті» та збірці поезій членів літературної студії Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя «Перший заспів». Тут майбутній письменник відвідував літературну студію. Принагідно згадаю, як оцінив літературний дебют Гуцала український літературознавець Дмитро Наливайко, який на той час був доцентом кафедри російської та зарубіжної літератури Ніжинського вишу, а також працював з літстудійцями. Напередодні їхньої першої зустрічі Наливайку повідомили, що серед студійців є Євген Гуцало, новелу якого надрукували нещодавно в «Літературній газеті» (тоді так називали «Літературну Україну»).

Але, як зазначає Дмитро Наливайко в інтерв'ю, справжнє знайомство з Гуцалом почалося з конфлікту. Цитую: «Я прочитав це оповідання. Воно було доволі вправно написане, як для автора-початківця, але, у дусі того часу, і якимось неприємно відштовхувало закладеною в ньому фальшивістю. Сюжет про те, як їдуть іноземці колгоспними полями й бачать молодих трудівниць. Одна з них привертає до себе увагу, нагадуючи їм Мадонну... Це була фальшована псевдоромантика, про що я відверто сказав молодому початківцю. Новела мені не сподобалася, і я пояснив, чому саме. Навчаючись в Ленінграді, я відчув, що серед студентів, аспірантів уже інші вітри віяли. Те, що називали соцреалізмом, уже викликало внутрішній протест, бо всі бачили наскільки неправдиве це мистецтво».

На Гуцала критика Наливайка справила сильне враження. Згодом він зізнався, що це його обурило, образило. Він навіть кілька тижнів не з'являвся на засідання студії. Але

якось Євген підійшов до Наливайка і сказав, що його оцінка була для нього несподіваною. Він довго про це думав та зважував і, зрештою, погодився. Ці слова заспокоїли Наливайка, адже в нього з'явилися побоювання, що за звичаями того часу, Євген Гуцало донесе на нього в партбюро. Тоді подібні випадки були, так би мовити, повсякденною нормою життя.

Свою чергою Іван Кошелівець, який жив у вільному світі, і йому не потрібно було зважати на партію, про творчість Євгена Гуцала у книзі «Можна одверто? Або туга за катарсисом» зауважує: «Не всі його оповідання рівні, але деякі просто вражають силою мистецької правди. Таким є, наприклад, оповідання «В полях», де перед читачем постає українське село зі свіжими слідами німецької окупації і війни. У розповідях Гуцала є щось від імпресіоністичної манери М. Коцюбинського. Скупі мазки деталей, ніби розкидані примхливо наугад, насправді виявляють мистецьке чуття міри в молодого автора: вони творять довершену композиційну цілість, яка виключає не те що будь-яке речення, а навіть слово, що звучало б зайвим. Щось справді близьке до Коцюбинського, але модерніше. Гуцало, можна думати, скористався досвідом сучасної європейської літератури (а як сам до цього дійшов – тим краще) – писати максимально сухо, вичищаючи кожне речення від зайвих слів, а особливо від прикрас-епітетів, у яких традиційно кохасться українська проза на велику собі шкоду. Крім названих, цікаві з погляду психологічних мотивацій також оповідання Гуцала “Олень Август”, “Розкажи мені про свої сині очі” та ін.» [3, с. 231].

Аналізуючи творчість Євгена Гуцала, Іван Кошелівець наголошує на виразній еволюції: «Почавши з поезії, Гуцало швидко перейшов на прозу і вже з перших проб пера входив у літературу як майстер психологічної новелі, виявивши не абияку продуктивність» [3, с. 388].

Гуцало зарекомендував себе як культурний і сумлінний побутописець, створив кілька повістей з життя селянства й сільської інтелігенції, через що наразився на гостру критику, радянські «експерти» його звинувачували в «дрібнотем'ї», надмірному психологізмі й униканні актуальних проблем радянського життя. Особливо критикував Гуцала Микола Шамота.

Справа в тому, що саме в ті часи стався важливий поворот у літературній політиці України: відбувається подальше навернення літератури на партійну службу. 1973 року на березневому пленумі правління СПУ Василь Козаченко пояснював письменникам, що партії потрібна не інтимна лірика, а пісні для виконання в колгоспних бригадах і на заводських естрадах, а в галузі прози на першому місці постає нарис. На цьому ґрунті з'являється новий жанр в українській літературі – документальна повість, тобто белетризований нарис більшого розміру.

Іван Кошелівець зауважує, що тут врешті впіймався, Євген Гуцало, написавши у співавторстві з досить добрим майстром кримінального жанру Ростиславом Самбуком документальну повість «Степова родина». Потрібно згадати, що на час директивної доповіді Козаченка новим сатрапом України був В. Щербицький, який у своїх промовах з притиском наголошував, що УРСР уже не національна Українська республіка, а багатонаціональна. Цю його тезу й вирішили на прикладі степового села Сурсько-Михайлівки проілюструвати в названій повісті Гуцало і Самбук.

Аналізуючи цей твір, Іван Кошелівець пише: «Такі літературні вправи скидаються на анекдоту, і щоб мені повірили, що я не оповідаю якихось вигадок, мушу вдатися до цитат. Отож, Гуцало і Самбук надхнулися на повість про село Сурсько-Михайлівку ось з якої причини:

«У селі Сурсько-Михайлівка живуть і працюють у місцевому колгоспі «Комуніст» представники шістнадцяти національностей – велика сім'я трудівників. На одній широкій, добре впорядкованій вулиці поселились поруч з українцями росіянин Геннадій Васенін,

білоруси Степан Мишльон і Григорій Скугар, латиш Яніс Еглітіс, вірменин Сергій Алексанян, молдаванка Катерина Мареуца, татарка Акліма Овчаренко, циган Микола Матасай, болгарин Димитр Деньков та інші. Це шановані люди. Імена кращих не сходять з колгоспної дошки пошани. Люди різних національностей бачать одне в одному товариша, друга, працюють з великим трудовим завзяттям [3, с. 388].

Автори симулюють захоплення не лише тим, що Україна заселюється людьми, які будуть її русифікувати, але й зворотним боком цього процесу: розсіянням українців по чужих краях. Ще цитата: «Отаким чином Сурсько-Михайлівка нині присутня і в Москві, і в Ленінграді. Живе в Дніпропетровську, Києві. У Сибіру й на Далекому Сході. Здається, в будь-якому куточку нашого неосяжного Радянського Союзу. І над цим не можна не задуматись...» [2, с. 52].

Вичерпно розкривають зміст повісті такі цитати:

«Ти бачиш Пашо, як Радянська влада бореться за мир для всіх людей. Хіба можна таку владу не любити?.. Ставай, сестро, поряд зі мною та щиро, від усього серця поклонімося нашій щасливій радянській долі за себе і за світлу долю дітей наших» [2, с. 53].

«А ти знаєш, що при Радянській владі людям потрібно 150 літ жити» [2, с. 54].

Іван Кошелівець зауважує: «Підлість задуму повісті “Степова родина” у зловживанні шляхетним почуттям дружби на прикриття знищення націй» [3, с. 389].

Іван Кошелівець зазначає, що навіть якщо залишити моральний бік справи і поглянути на явище з суто літературного погляду: «Обидва автори на супрязі втратили те, що різнило їх від інших, і зсунулися на позем безликих графоманів, бо в цьому чорному ділі не було місця ні на психологізм, притаманний ранній прозі Гуцала, ні на інтригуючу вишуканість композиції Самбукових кримінальних повістей» [3, с. 389].

Стосовно Гуцалової публіцистики останніх років його життя Кошелівець зауважує, що вона варта передруків і всілякої популяризації.

Пильно спостерігаючи за літературним процесом в Україні «дещо з віддалі», Іван Кошелівець проте чи не першим помічав негативні й позитивні тенденції в літературі, які не могла завважити обтяжена ідеологічними табу літературно-критична свідомість материкової України. А знання літератури давало змогу йому розглядати творчість автора чи його окремих твір у найширшому історико-літературному контексті.

Івану Кошелівцю випало провести майже все життя закордоном, але все ж він належить Україні. До речі, 1993 року Іван Максимович зі своєю дружиною письменницею Еммою Андієвською відвідали Ніжин, зокрема Ніжинський виш. Під час візиту літературознавець читав лекції для викладачів та студентів у рідному навчальному закладі.

Література

1. Астаф'єв О. Кошелівець Іван Максимович. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=1705 (дата звернення: 05.05.2022).
2. Гуцало Є., Самбук Р. Степова родина. *Вітчизна*. 1975. Ч. 12. С. 44–94.
3. Кошелівець І. Можна одверто? або Туга за катарсисом (статті, огляди, рецензії, інтерв'ю): зб. наук. пр. / упоряд. І. М. Кошелівець, Л. Б. Тарнашинська. Харків: ФОП Панов А. М., 2018. 648 с.
4. Реп'ях С. Між Сциллою і Харибдою. До 100-річчя від дня народження Івана Кошелівця. *Літературний Чернігів*. 2007. № 4 (40). С. 157–174.
5. Слабошпицький М. Україна в далеких іменах. Київ, 2004. № 11–12. С. 147–167.
6. Тарнашинська Л. Іван Кошелівець, відомий і невідомий. *Слово і час*. 1999. № 4–5. С. 19–21.

ПРОЗА, ПЕРЕКЛАДИ, РЕЦЕНЗІЇ

Марія Порох

ОСОБЛИВЕ ПОКЛИКАННЯ

Аделя Григоруk

Я вдячна Богові, що звів мене майже півстоліття тому з найкращою людиною – Аделею Григоруk – скромною та привітною, за плечима якої – досвід, знання, уміння, мудрість. Під час спілкування мене вражає її широка ерудиція, вроджена делікатність, глибока інтелігентність. З багатьох справ переконалася, що їй притаманні непересічні організаторські здібності, кипуча енергія, ентузіазм, оптимізм, високе працелюбство і життєлюбство.

Саме вона стала для мене щирою порадицею і помічницею, розрадницею в різних моїх життєвих ситуаціях, бо завжди підтримувала на душі і вчила ніколи не здаватися! З будь-яких обставин виходити переможницею!

Тому про неї сьогодні в своїй невеликій статті поведу мову з читачами.

Ім'я Аделі Григориwни відоме не тільки на Прикарпатті та в Україні, але й за рубежом. «Талант – це іскра Божа, якою людина спалює себе, освітлюючи цією власною пожежею шлях іншим», – сказав свого часу В. Ключевський. Цей вислів можна повністю віднести до особистості А. Григоруk – педагогині, науковиці, журналістки, української письменниці, заслуженого працівника освіти України.

Аделя Григоруk – непересічна майстриня слова, яку завжди можна побачити на різних заходах, що відбуваються в Косівському районному Будинку культури, художньому інституті, на персональних і групових виставках мистців, відкриттях пам'ятників і пропам'ятних плит. Мовлене нею слово збагачує, прикрашає той чи інший захід. Письменниця – часта і бажана гостя на презентаціях книг літераторів, краєзнавців, мистецтвознавців, у школах, бібліотеках, дитячих садках Косівщини, Вижниччини, Путильщини, Верховинщини, Коломийщини, Рахівщини, Тлумаччини, де діти читають її вірші та співають пісні.

Народилася вона 1 січня 1952 року в селищі Обертині Тлумацького району Івано-Франківської області. Середню освіту здобувала в Обертинській десятирічці (1969).

Закінчила з відзнакою Чернівецький державний університет імені Юрія Федьковича із двох спеціальностей «Українська мова та література» (1974), «Російська мова та література»

(1989), аспірантуру при кафедрі зарубіжної літератури філологічного факультету цього ж університету (1994).

Працювала викладачкою української мови та літератури Косівського технікуму народних художніх промислів ім. В. І. Касіяна (1974–75), учителькою Криворівнянської восьмирічної школи (1975–1979). Знову повернулася в технікум, була викладачкою, завідувачкою відділення соціально-гуманітарних дисциплін (1979–94). Після реорганізації навчального закладу – заступницею директора коледжу з навчальної роботи (1994–2000). Після набуття коледжем статусу інституту прикладного та декоративного мистецтва (2000), призначена на посаду доцентки, завідувачки кафедри соціально-гуманітарних дисциплін (2000–2009) та проректорки з наукової роботи (2003–2009).

Піднесла на якісно новий рівень навчально-методичну роботу, сприяла запровадженню в навчальний процес інноваційних педагогічних технологій. Допомогла становленню не одного покоління молодих викладачів. Саме завдяки її професійності та самовідданій праці в навчальному закладі відбулися якісні зміни: 1999 року Косівське училище прикладного та декоративного мистецтва ім. В. Касіяна було акредитоване за I–II освітньо-кваліфікаційними рівнями і реорганізоване в коледж, а 2000 року навчальний заклад одержав ліцензію на проведення підготовки фахівців III освітньо-кваліфікаційного рівня й отримав статус державного інституту.

Аделя Григоруk розробила навчальні програми з психології, педагогіки, методики викладання дисциплін та педагогічної практики, що, будучи затвердженими МОН України, лягли в основу педагогічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва загальноосвітніх шкіл.

Виконала значний обсяг роботи в процесі становлення Косівської мистецької школи як вищого навчального закладу, під її керівництвом підготовлено й упорядковано акредитаційні та ліцензійні матеріали на право проведення навчальної діяльності за I, II, III освітньо-кваліфікаційними рівнями, ліцензовано нову спеціальність «Дизайн».

Як викладачка української літератури, проводила активні дослідження літератури рідного краю, зокрема працювала над темою «Літературний процес на Косівщині в 90-х роках XX століття та початку третього тисячоліття».

Із 2009 р. Аделя Григоруk працювала старшою науковою співробітницею науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавства» Національної академії педагогічних наук України. Вона активно розробляла наукову проблему «Українська етнопедагогіка в системі навчально-виховної роботи шкіл Гуцульщини». Є авторкою програми систематичного курсу «Гуцульщинознавство в 2–4 класах початкової школи». Брала участь у підготовці та проведенні Регіональної науково-практичної конференції «Модель сільської школи майбутнього в Гуцульському регіоні України» (2009). За матеріалами конференції видано збірник «Сільська школа: реалії та перспективи».

Розробила методичні рекомендації для науково-практичної конференції «Педагогічна спадщина Ігоря Пелипейка в гуцульській школі» (2009), виголосила доповідь «Науково-педагогічна спадщина Ігоря Пелипейка», взяла активну участь у роботі громадської комісії з увічнення пам'яті Ігоря Пелипейка, результатом чого стало відкриття в Косові меморіальної дошки на будинку, де він проживав. Провела велику організаторську роботу зі створення експозиції та відкриття Музею І. А. Пелипейка (2014) у теперішньому Косівському лицейі ім. Ігоря Пелипейка. 2008 року здійснила реконструкцію текстів книги Михайла Ломацького «Національна свідомість», виданої в Лондоні 1952 року, а 2010 – нарису Гната Хоткевича «Гуцули й Гуцульщина». Обидві книжки в Україні не були відомими. Видавництво «Писаний Камінь» надрукувало ці твори з її післямовами.

Вона – авторка і упоряднича книжок серії «Бібліотека гуцульської школи», якими користуються вчителі шкіл регіону для доповнення змісту навчальних предметів місцевим краєзнавчим матеріалом. У серії увійшли: «Моя Гуцульщина: навчально-методичний посібник» (2010); «Люблю тебе, Гуцульщино: навчально-методичний посібник» (2012); «Ростимо юних патріотами України: навчально-методичний збірник» (2015) та інші. За час її праці в лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка та гуцульщинознавство» Гуцульська школа отримала чимало видань, що урізноманітнили шкільну програму, а лабораторія зробила потужний якісний стрибок у своїй діяльності.

Має кілька сотень публікацій в українських і зарубіжних наукових та літературно-мистецьких виданнях.

Аделя Григорук – членкиня Наукового товариства імені Тараса Шевченка, учасниця і доповідачка багатьох міжвишівських, регіональних, усеукраїнських та міжнародних наукових конференцій.

Час не стоїть на місці... Життєвий кошик усе більше наповнюється плодами прожитих років. Відрадно, що не з порожніми руками наблизилася письменниця до свого ювілейного дня народження. Творчий урожай на літературно-видавничій ниві багатий і різноманітний: літературно-критичні статті, присвячені творчості багатьох письменників, переважно Гуцульщини: Тараса Мельничука, Омеляна Лупула, Богдана Радиша-Маринюка, Івана Андрусика, Івана Бойчука, Ольги Базалії, Ярослава Ткачівського, Миколи Близнюка, Василя Шкурмана, Дмитра Арсенича, Віктора Максимчука та інших творців художнього слова; есеї про художників і майстрів декоративно-прикладного мистецтва Євгена Сагайдачного, Василя Девдюка, Едуарда Бієвського, Івана Парипу, Василя Гривінського, Миколу Грєпиняка, Миколу Корнелюка, митців молодого покоління Оксану Босович, Олега Кондратюка, Дзвениславу Гривінську.

Вона авторка книг «Микола Близнюк. Нарис творчості» (2006), «На відстані слова» (2008), «Духовні скарби Ігоря Пелипейка» (2010), «Юрій Павлович: бути собою» (2010), «Народний вчитель України Петро Лосюк» (2011), «Юрій Павлович: сповідь душі» (2014), «Етнологія Гуцульщини: фольклор і обрядовість» (2020), «І слово це у мене від всевишнього: літературний портрет письменника Ярослава Ткачівського» (2020).

Письменниця створила цілу низку прозових та поетичних книг для дітей. Серед її мистецьких надбань, крім казок, – колискові, загадки, потішки, забавлянки, жмурилки, чистомовки, лічилки різної тематики. Писати для дітей – особливе покликання. Цього навчитися важко, з цим, очевидно, треба народитися, адже тут недостатньо лише таланту, потрібні благородство душі, щирість, дитяча простодушність, освічений погляд на речі, жива уява й поетична фантазія, здатні витворити яскраві, емоційні образи. А ще – любов до своїх маленьких читачів, знання їхньої психології, вікових потреб та інтересів. Читаючи саме такі книги, батьки разом з дітьми подорожують світом Казки, Чарівності, Дива, які збагачують добром серця. Твори Аделі Григорук повертають нас у світле, радісне й безтурботне дитинство, легко сприймаються дітьми і дарують малечі тепло, увагу, допомагають проявити та виразити батьківську любов. Чарівні історії вчать взаємопідримки, протистоянню злу, розказують маленькій людині, що в житті може трапитися багато труднощів, але добро та наполегливість завжди їх переможуть.

Аделя Григорук видала такі книжки для дітей: «Казочки для Тарасика» (2011), «До нас іде Миколай» (казки, 2011), «Хто мій друг?» (загадки, 2014), «Ростить великі» (казки, 2015), «На рідній землі» (вірші, 2015), «Найдорожчий скарб» (казки, 2016), «Лийся, пісенько крилата» (дитячий пісенник, 2017). Окремі казки для дітей перекладені англійською, румунською та польською мовами. Багато дитячих віршів Аделі Григорук покладено на

музику такими авторами, як О. Бродовінський, С. Загул, С. Крицкалюк, С. Лазован, В. Луцак, О. Третяк, О. Яцюк, які мають великий досвід роботи з дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку, добре знають їхні вокальні можливості, музикальні потреби й уподобання.

В Українській фонотеці творів для дітей є й аудіоказки Аделі Григоруку, що з незмінною увагою та зацікавленням сприймаються нашою малечею.

Аделя Григоруку у 2008–2020 роках була редакторкою районного педагогічного часопису «Освітнянський вісник» (м. Косів), заступницею головного редактора журналу «Гуцули і Гуцульщина», редакторкою відділу культури альманаху «Алкос», зараз вона входить до редакційної колегії журналу «Гражда» (м. Львів).

Упродовж останніх років А. Г. Григоруку – голова журі в номінації «Література» літературно-мистецького конкурсу «Край п'яти Січей» в м. Нікополі Дніпропетровської області, проводила літературні конкурси серед шкільного юнацтва в м. Косові.

Аделя Григоруку – членкиня Національної спілки журналістів України (2011), Національної спілки письменників України (2014), Національної спілки краєзнавців України (2021). Голова Косівської районної організації НСЖУ.

Багато років А. Григоруку входила до Громадської ради при голові Косівської районної державної адміністрації, була головою комісії з питань освіти та науки, працює в правлінні районної організації «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка, є координаторкою Клубу інтелігенції ім. І. А. Пелипейка.

Творча праця А. Григоруку відзначена низкою нагород. Вона лавреатка Всеукраїнської премії «Українська мова – мова єднання» (Луганськ, 2007), журналу «Німчич» у галузі літературної критики (2008), педагогічної премії імені Ігоря Пелипейка (2010), премії імені Марійки Підгірянки (2017).

Указами Президента України їй присвоєно високе звання «Заслужений працівник освіти України» (2006) та нагороджено медаллю «20 років Незалежності України» (2011), вона також удостоєна медалей «20 років виходу з підпілля УГКЦ» (2010), «150 років «Просвіті»» (2019).

Аделя Григоруку – учасниця престижних загальнодержавних заходів, за що відзначена відповідними нагородами. Вона стала Дипломанткою Всеукраїнської програми «Золотий фонд нації» (2018), Міжнародної програми «Українці – великий європейський народ» (2018) та Всеукраїнської програми «Державні нагороди України. Кавалери та лауреати» (2019). У книгах, виданих за підсумками цих програм, по кілька сторінок відведено кожному дипломанту, а серед них і Аделі Григоруку та її творчому доробку.

1 січня 2022 року відома журналістка і письменниця перегорне чергову сторінку на життєвому календарі.

Тож побажаймо Аделі Григорівні міцного здоров'я, щирих друзів і колег, творчої сили й насаги на довгі роки!

Нехай не згасає вогонь любові до слова, до життя, до людей, до милої серцю України, Косівщини і рідних Карпат.

Аделя Григоруц

ЖМЕНЬКА ДОБРИХ КАЗОЧОК ДЛЯ ВКРАЇНСЬКИХ ДІТОЧОК

Лист до Святого Миколая

Задзеленчав дзвінок, і урок у другому класі закінчився.

Діти підходили до столу і опускали в скриньку, яка біля нього стояла, свої листи до святого Миколая. Вони жваво переповідали один одному, якого гостинця хотіли б отримати. Миколка до скриньки не підійшов. Він покwapно вдягнувся і швиденько вискочив за двері, щоб ніхто його ні про що не розпитував.

Надворі було холодно. Вітер шарпав поли кожушка, забирався в рукави, сипав снігом за комір. Додому Миколці неблизько. Треба було йти швидко, бо там чекала бабуся. Миколка її дуже любив. Вони разом розпалювали піч, готували їсти, прибирали домівку.

Але бабуся була стара і хвора і часто журилася, що може зовсім занедужати. А як же тоді Миколка?

Хлопчикові зробилося ще сумніше. Він відкрив ранець, вийняв аркушик паперу. «Хочу, щоб тато і мама повернулися додому. Скажи їм про це, святий Миколаю. Будь ласка»

Це був лист, який Миколка писав на уроці, але передумав кидати в скриньку. Хіба це щось допоможе, думалося йому.

Як святий Миколай може заставити маму і тата повернутися додому з тієї Італії? Мабуть, їм там добре, коли вже три роки не їдуть...

Миколка зітхнув. Вітер вихопив у нього з рук білий аркушик і закружляв ним у повітрі.

Миколка хотів було його зловити, але передумав: хай летить.

Він іще хвильку постояв, а потім вітер долонькою сльози і зачимчикував засніженою дорогою до своєї хати, що стояла аж під лісом.

Удома він швиденько приніс дров, розпалив піч, промів доріжку від ганку до воріт, розповів бабусі уроки на завтра, повечеряв і уклався у своє ліжко. Над ліжком висіла ікона Миколая. Миколка з головою накрився ковдрою і почав думати про святого.

Звичайно, принести цукерки, машинки, а чи навіть цілу залізницю, як це просив його друг Василько, – зовсім неважко. Але він цього не хоче.

От коли б тато з мамою повернулися...

– Та святий Миколай татів і мам у подарунок не приносить, – зітхнув Миколка, і великі горошинки сліз викотилися з його очей.

Він намагався не схлипувати, щоб не засмутити бабусю, яка ще не спала. Вона сиділа за столом і про щось думала.

Нарешті світло погасло. Миколка лежав із широко розплющеними очима і дивився у темряву.

Скрипнула підлога. Миколка підвів голову, прислухався.

І тут – звідки не візьмись – перед ним став Святий Миколай.

– Ти спиш, хлопчику?

– Ні, Святий Миколаю.

– Ти писав мені лист?

– Так.

– А чому не вкинув у скриньку?

Миколка не знав, що відповісти.

– Ти думав, що я не зможу виконати твого бажання? Так?

– Так.

– А може, ти хочеш лижі або санчата? Чи тобі подарувати комп'ютер? Усе це є в моїй торбі.

– Дякую, Святий Миколаю. Але хай це отримають інші діти, ті, що просили таких подарунків.

– А що ж хочеш ти? Невже нічого?

– Ні, я також хотів би і м'яч, і комп'ютер, і ще багато чого, але...

– Але?

–... якби мама і тато були зі мною. Їх немає уже три роки, і я почав їх забувати.

Миколка схлипнув і додав: Усі діти мають мам і тат, а я й не знаю, чи в мене вони є. – І він розплакався.

Святий Миколай погладив лагідною рукою Миколчину голівку:

– Ну чого ж ти плачеш? Вставай! Чуєш, вставай! Ось твої мама і тато!..

Миколка притьмом схопився, увімкнув світло і побачив, як до хати заходять ... мама і тато.

Бабуся скрикнула від подиву. Тато підхопив Миколку і підкинув до стелі: – Який великий виріс!

Мама обнімала і цілувала то Миколку, то бабусю.

У хаті зчинився неймовірний галас. Усі то сміялися, то плакали, то знову сміялися.

... А з ікони над Миколчиним ліжком добрими очима дивився на всіх Святий Миколай.

Мороз і Річка

(Груднева казочка)

Початок грудня видався таким холодним, аж душу вистуджувало.

Потім пішов перший сніг. Він упав на мерзлу землю і покритв її білою-прєбілою габою*. Враз довкола стало дуже святково й урочисто...

Дерева і кущі закуталися в пухнасті м'які шалі, замислилися й притихли. І лише гірська Річка вперто не піддавалася. Вона стрімко бігла вперед, рвійно квапилася обігнати все на своєму шляху й раз за разом розбивала на друзки крижані дзеркальця обіч берегів, що їх кожної ночі залишав тріскучий Мороз.

Із кожним днем двобій між ними ставав усе запеклішим. Річка не корилася, але й Мороз не відступав. Він таки заповзявся вчинити по-своєму і був певний власних сил.

Пізньої години, коли все замовкало, він нечутно підкрадався до Річки, яка в цей час наче дрімала, притримуючи гомінку хвилю, і намагався вві сні скувати її кригою.

Та марно.

Так тривало десь із тиждень. Проте Мороз не втрачав терпцю.

Однієї зоряної опівнічної пори, він рішуче, але безшелесно, затамувавши студений подих, навшпиньки підібрався до самісінької води.

Тихо темнів ліс на березі, немов сторожа, вслухаючись у нечутні згуки. Серповидний місяць щедро дарував землі тремтливе голубувато-сріблясте сяйво. Гори, як це буває в таку ніч, здавалися вищими й майже чорними. Рвучка Річка примовкла й занурилася в глибокий сон.

І саме в цю мить Мороз ухопив її чіпкими руками й стиснув так, що непокірна красуня не встигла не те що запручатися, а навіть скинутись**.

Він почав сковувати її все дужче й дужче і при цьому тихенько нашіптував щось лагідно-колискове. Річка затихла, спинила свій біг.

... На ранок уся її поверхня вкрилася іскристим прозорим льодом, на якому радісною зграйкою ковзалися руденькі сонячні зайчики. Вони весело сміялися до грудневого сонця, що неквапно піднімалося з-за низького обрію, і крихітними лапками посилали йому вітальні поцілунки.

* Габа – застаріле, тут покров, покривало.

** Скинутися – тут прокинутися, збудитися.

Новорічна казка

Жила-була собі Сніжинка. Разом з іншими своїми сестричками і мамою-хмарою вона пливла високо в небі. Тут жили також сонце, місяць і зорі.

Сніжинка була дуже допитливою, їй хотілося знати, куди вони плывуть, чому довкола лише блакитний простір і що там унизу...

Вона безугавно ставила всім запитання, але сестрички на них відповідей не знали, а мама була вічно заклопотана і лише повторювала:

– Прийде час – про все довідаєшся.

Одного разу мама чомусь дуже занепокоїлася і почала збирати всіх сніжинок до купи.

Тримайтеся міцно за руки і не відпускайте одна одну, – суворо наказала вона.

Тут налетів шалений вітер, підхопив хмару разом зі сніжинками і несамовито кинув униз.

– Діти, де ви?.. – загукала хмара.

– Ми тут, мамо-о-о!..

За свистом вітру Сніжинка більше не чула нічого. Лише бачила, що всі її сестрички і вона з ними летять кудись не спиняючись.

Вітер не давав їм спокою: то кружляв у плавному хороводі, то стрімко закручував у сніговому вихорі, то із силою жбурляв додолу.

Нарешті Сніжинка помітила, що сірий морок розсіюється і внизу біжить кудись дорога, стоять будинки, видніються дерева і кущі. Вони були покриті білим снігом, що, напевно, падав уже декілька днів – так його було багато.

Сніжинка дуже втомилася і хотіла відпочити. І тут перед нею постало високе дерево з крилатим зеленим гіллям.

Сніжинка ухопилася за найміцнішу гілку і полегшено зітхнула: нарешті вона захищається від цього колючого вітру.

Трохи перевівши подих, Сніжинка почала роздивлятися довкола.

Сестричок не було ні однієї – мабуть, розгубилися по дорозі.

Мама також не було.

Сніжинка тихенько схлипнула.

– Ти чого? – почула вона тоненький голосочок.

Сніжинка повернулася і побачила таку ж біленьку сніжинку, як і сама.

– Мама немає, і сестричок також, – схлипнула вона, ледве стримуючи сльози.

– І мої кудись полетіли, а я – тут. Давай будемо дружити. Мене звати Пушинка.

– А я Сніжинка!

Пушинка перелетіла зі своєї гілочки до Сніжинки і вместилася поруч. Вона прожила тут уже два дні і розповіла Сніжинці, що цей ліс хвойний і тому він такий зелений. Ялинка, яка їх прихистила, найкраща на цій галявині. Вона має багато друзів. Це пташки, білочки.

– Бачиш, які гарні на ялинці шишки? У них – смачне насіння. Його дуже люблять білочки, – оповідала Пушинка. Вона ще сказала, що тут багато різних звірів, і всіх їх Сніжинка неодмінно побачить.

І справді, невдовзі у лісі зазвучали голоси.

На галявину вийшла руда красуня з довгим пухнастим хвостом.

– Це лисичка, – сказала Пушинка.

За нею з'явилися звірята в сірих козушках.

– А це вовчики-братики.

А потім прибігли кабанчики в темно-бурих жупанцях. За ними – довговухі зайці в новеньких білих шубках. Тут і білочки веселим гуртом пострибали із дерев на землю.

Звірята весело гомоніли, віталися з тими, хто щойно прийшов на галявину.

– Дивись, дивись! – захоплено вигукнула Сніжинка. – А це хто?

На галявину ступив олень. Він був прекрасний. Усі звірі затихли і повернулися до нього.

– Друзі! – піднесено мовив олень, – сьогодні ми всі зібралися, щоб провести старий рік і зустріти новий!

Сніжинка і Пушинка дуже зраділи, адже вони, виявляється, потрапили на свято!

А звірі стали довкола ялинки і почали веселий танок. Вони кружляли в парах, танцювали в колі, забавлялися в різні ігри.

Сніжинкам усе надзвичайно подобалося. Вони й самі стрибали з гілки на гілку, гойдалися і веселилися.

На небо вплив ясний місяць, а за ним – яскраві зорі.

– Дивіться, дивіться, – захоплено вигукнули зайченята. – Наша ялинка засвітилася блакитними вогнями!

Сніжинка і Пушинка засоромилися від такої уваги, а потім обидві заусміхалися і помахали звірятам своїми біленькими рученятами.

Забава навколо ялинки тривала. Усім було радісно.

І тут звідкись почувся срібний передзвін. Він кожної миті наближався, і раптом прямо із неба на галявину опустилися білі сани, запряжені білими баскими кіньми.

У санях – дідуган Морозенко з пишною бородою і Новий рік, іще зовсім юний. Морозенко підвівся на увесь зріст і заукав:

– З Новим роком, любі браття! Підходьте, не соромтесь, у нас для кожного є дарунок!

І вони разом з Новим роком почали роздавати гостинці.

Білочкам – золоті горішки, лисичці – теплі панчішки, вовчикам – санчата, кабанчикам – штанцята, зайчикам – новенькі ковзани, щоб перемогли у змаганнях цієї зими.

Нікого не забув Морозенко. Для оленя вийняв із торби оксамитову попону. Стрункій ялинці подарував легкий білий серпанок, який зробив її іще кращою.

– А це вам, сніжинки!

Новий рік подав сніжинкам два дивовижні ліхтарики, які горіли мерехтливим світлом, запаленим від новорічної зірки.

Сніжинки були щасливі.

Морозенко і Новий рік подалися в дорогу.

На галявині ще довго не вщухав захоплений гамір. На вкритій серпанком ялинці таємничо блищали зоряним світлом новорічні ліхтарики.

А Сніжинка і Пушинка міцно трималися за руки і тихенько наспівували новорічну пісеньку:

Новий рік – казковий час,
Хай прийде він і до вас
Й подарунків повний міх
Покладе на ваш поріг!

І вони вірили, що так неодмінно й буде.

Надія Онищенко

З ПЕЧАТТЮ ДУХА ІВАНА ФРАНКА

Н. С. Подоляка. Громадський діяч, редактор, видавець Іван Миколайович Лизанівський (1892–1937). Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2021.

Ще одна монографія відкриває правду про українську історію. Авторка, кандидатка наук із соціальних комунікацій, викладачка кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя Надія Подоляка в сучасній війні за свідомість українців представляє нам постать, котра загубилася

серед національної еліти початку ХХ століття. Хоча значною мірою сприяла поширенню літературних та політичних ідей Івана Франка, Михайла Грушевського, Володимира Винниченка.

Лизанівський Іван Миколайович – громадський і політичний діяч, видавець, літературознавець. Народився 28 травня 1892 р. в с. Заріччя (нині у складі м. Золочева) на Львівщині. Його батько Микола Лизанівський був теслею і, до речі, перед Першою світовою війною робив дах на залізничному двірці в Золочеві, що й дало підставу деяким дослідникам стверджувати, що він був залізничним працівником чи службовцем. Мати Варвара (Бартошик), дочка Семена Бартошика і Пелагеї Німкевич, селян із Заріччя. Іван Лизанівський був найстаршим у сім'ї. Мав сестер Параскеву та Пелагею, братів Михайла та Теодора.

Після закінчення народної школи Іван 1903 року вступає до першого класу цісарсько-королівської гімназії в Золочеві. Пізніше – до Львівського університету на філософський факультет. Ще в гімназичні роки розпочинає активну громадську діяльність, будучи учасником таємного гуртка учнівської молоді, яка студіювала заборонені в тогочасній Галичині твори польських та українських письменників, зокрема й Івана Франка.

У 1910–1912 рр., під час навчання в університеті, Іван Лизанівський був секретарем в Івана Франка. Це надзвичайно цікава сторінка в його біографії, що вже зараз стає надбанням нашої історії.

«Мої уривки зі споминів торкаються важкого, дуже важкого періоду в житті Франка. Коли я їх пишу, мене огортає і великий біль, і велика любов. Такі люди рідко родяться. Так багато страждання могли винести тільки великі інтелекти. І хоч яка була-б гірка історія їх життя, але з любов'ю треба зібрати всі і найдрібніші факти їхнього життя, праці, страждань. Бо ми йдемо в дальшу роботу з печаттю їхнього духа», – писав Іван Лизанівський у спогадах про Великого Каменяря, котрий пробудив національну свідомість українців.

Ці мемуари зіткано з безпосередніх вражень на основі зустрічей з письменником. Вони – цінне джерело для створення фундаментальної, об'єктивної наукової біографії літератора. Так вважає Надія Подоляка і посилається на фонд Івана Франка в Інституті літератури ім. Т. Шевченка НАН України, що підтверджують спогади Лизанівського.

«... бути секретарем – це значить бути Франковими руками. Я радо, але також з певною тривою, згодився працювати. Гімназична молодь у Галичині, головним чином та, що була організована в таємній гімназичній організації «Молода Україна», вважала Франка своїм пророком і вчителем, вчитувалася і студіювала його твори. Поезії «З вершин і низин» для покоління молоді 1900–1910 рр. заступали шевченків «Кобзар».

Спільна праця спонукає й Івана Лизанівського до літературної діяльності. Він дебютує як літературний критик на сторінках «Літературно-наукового вісника». Часопис, заснований 1898 року у Львові, видавався щомісячно за зразком європейських ревію. З 1895-го до 1905-го років – видання Наукового товариства Шевченка. Потягом 1906–1913 рр. виходив у двох редакціях – київській і львівській (тоді редактором був Михайло Грушевський). 1914 р. видання вісника, як і всієї української преси, припинено через початок Першої світової війни та введення воєнного стану. 1915 року редакція планувала поновити випуск, однак це вдалося зробити лише в липні 1917-го. На той час Грушевський визначив нове завдання часопису – відображення «політичного та національного пориву нинішньої хвилі».

1917 р. «Літературно-науковий вісник» видавався Товариством підмоги українській літературі в друкарні АТ «Петро Барський у Києві». Останню книжку часопису було укладено за липень / вересень 1919 р. (Видана в жовтні 1920 р.; у грудні 1919 р., згідно з наказом більшовицької влади, що діяла тоді в Києві, випуск журналу припинився, а книгарню націоналізували).

Лизанівський як рецензент опублікував тут низку критичних заміток на твори А. Товкачевського, В. Товстоноса, Г. Левченка, Г. Чупринки, М. Вороного, О. Кобець, Т. Осадчого та інших. Він підготував до друку останню прижиттєву збірку прози Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків», що вийшла у видавництві «Українсько-руської видавничої спілки» (Київ-Львів) у першій половині квітня 1913 р. і містила крім повісті, що дала назву збірці, ще й інші твори: «Сон», «Лист», «Подарунок на іменини», «Хвала життю», «Коні не винні» та «Що записано в книгу життя».

1913 року накладом Івана Лизанівського у Львові в серії «Дешевої бібліотеки» (№ 9–10) виходить збірка творів Івана Франка «Панщизняний хліб». До неї на прохання Лизанівського Іван Франко написав передмову, датовану 15 жовтня 1912 роком.

Конструктивна, а часом і сувора критика І. Лизанівського, свідчить про те, що він розмовляв із письменниками й читачем принципово, цікаво, якщо треба й по-дружньому відверто. Редакторський досвід і величезний багаж знань видавця давали йому змогу відкривати літературному просторові твори молодих, талановитих авторів. Його думка як рецензента завжди була надзвичайно авторитетною.

1913 року Лизанівський переїхав у Київ. Тут уже активно діяла чимала українська громада, яка об'єднувала представників старшого покоління (родини М. Лисенка, М. Старицького, О. Пчілки) і молодого, здебільшого студентів університету, політехнічного, комерційного інститутів, учнів старших шкіл. У цьому колі також були родини Тимошенків та Мокроусів, з якими зовсім скоро поєднається доля митця.

Сміливою акцією української громади на той час був масовий виїзд, незважаючи на заборону уряду, пароплавом до Канева в травні 1914 року в дні святкування сторіччя з дня народження Тараса Шевченка.

Того ж року почалася Перша світова війна, що круто повернула долі всіх. Івана Лизанівського, як підданого ворожої Росії Австро-Угорщини, заарештували й вислали до Нариму в Західному Сибіру.

Після повернення в Київ улітку 1917-го року Лизанівський починає поєднувати літературну й політичну діяльність. 30 листопада 1917 р. уперше публічно про себе заявила Головна Рада Січових Стрільців, видавши відозву, що закликала вихідців із західноукраїнських земель вступати в курінь Січових Стрільців. Відозву підписали І. Лизанівський, О. Лисенко, Ф. Черник, М. Низкокклон, І. Чмола та інші.

7 січня 1918 року керівником Головної Ради І. Лизанівським, до якої входив і Є. Коновалець, було організоване віче в залі засідань Центральної Ради. Його відвідало більше 2 тисяч чоловік. Приводом стало розгортання війни між більшовицькою Росією і УНР. Гасла заявлені ще в листопаді 1917 р. очільник доповнив такими словами: «... австро-угорські українці, хоч вони є громадянами іншої держави, а не Української Республіки, повинні стати в оборону цієї Республіки, бо, по-перше, належать до того самого українського народу, який тепер спромігся після віків неволі створити власну державу, а по-друге, тільки українська держава стане в оборону галицької частини українського народу».

Іван Лизанівський поділяв погляди Української партії соціалістів-революціонерів, у яку вступив улітку 1917 р. Восени вона налічувала майже 75 тисяч членів, схиливши на свій бік селян і солдат гарнізонів на Волині, Поділлі, Київщині, Полтавщині.

У Києві виходила газета УПСР «Боротьба». У випуску № 15–16 за 1917 рік розміщено статтю Ів. Лизанівського «Соціал-демократизм і большевизм». А в № 6–7, 8, 9, 11 читаємо підписи «Ів. Л». У вихідних даних газети написано: «Редагує видавничий комітет Ц.К.У.П.С.Р.» До його складу входили С. Бачинський, В. Блакитний (Еланський), І. Лизанівський, М. Любченко, М. Паньків, М. Христович (Псьолевич), М. Шраг.

У програмних документах УПСР приділялася увага побудові української державності. Майбутній державний устрій розглядався з автономістсько-федералістичної позиції, що вимагала перебудови російської держави на федерацію рівноправних національно-територіальних республік. До того ж українські есери прагнули отримати для України республікансько-демократичну форму правління (без президента), однопалатний парламент (Сейм), члени якого, як і органи місцевого самоврядування, обиралися б на два роки всенародним рівним і прямим голосуванням. Громадянам України гарантувалися рівноправність і всі визнані на той час політичні права й свободи, а національним меншинам – повне забезпечення їхніх національних прав. Постулати такої програми сподобалися значній частині української демократичної інтелігенції, а гасла соціалізації землі – українському селянству.

12 листопада 1917 року. Після жовтневого перевороту в Петрограді було опубліковано відозву гуртка старшин західних земель у Києві на чолі з Іваном Лизанівським із закликом сформуванню окремих військових частин з колишніх полонених українців – вояків австрійської армії. За гетьманату УПСР перейшла на нелегальне становище. 1918 року, після розколу партії на праве й ліве крило, Лизанівський приєднався до так званої «центральної течії», що згодом брала участь у поваленні гетьманату у грудні того ж року.

За Директорії, а саме в березні 1919 р., Іван Лизанівський був членом Комітету Охорони Республіки. 1919 року разом з іншими представниками «центральної течії» УПСР входив до складу уряду Б. Мартоса. Перебував на посаді керуючого міністерством преси й пропаганди з травня до липня 1919 року.

Один із організаторів Січових Стрільців М. Курах у спогадах про Івана Лизанівського наводить деякі факти про наміри українських есерів (центральної течії) щодо радянської

влади. Ідеться про партійну конференцію УПСР, що відбулася у перших днях лютого 1920 року в Києві. Головною темою зібрання, що його скликав і проводив Лизанівський, було ставлення до радянської влади. За словами Кураха, і присутні есери, і присутні на зібранні боротьбисти та представники галицьких радикалів «висловлювалися за радянську форму правління, (це була політична мімікрія). «Але вона на Укаїні мусить мати український зміст». Це рішення засвідчує наявність певних ілюзій не лише в лавах УПСР. Але й галицьких політиків та лівих соціал-демократів, що більшовики дозволять Україні «бути незалежною радянською республікою, а її взаємовідносини з російською советською республікою мають бути налаштовані шляхом міждержавних договорів без примусу й насильства». Серед таких обставин, як зазначає М. Курах, І. Лизанівський «почав монтувати свою групу, дотримуючись тої думки, що не можна легковажити корисного моменту, поки більшовики не закріпилися в Україні. Треба створити можливості для напливу свідомого українського елемента у всі ділянки советської адміністрації та усунути весь русотипський елемент, що ставиться вороже до будь-якої України».

У серпні 1920 року заарештували ту частину УПСР, котра залишилася в Україні, зокрема й Івана Лизанівського. Їм інкримінували контрреволюційну діяльність. Участь у Центральній Раді, уряді УНР та Директорії. Відомо, що після судового процесу чи пізніше Іван Лизанівський з дружиною й сином проживали в Харкові в приватному будинку.

Надія Подоляка багато сторінок присвячує творчим і людським взаєминам Лизанівського з Михайлом Грушевським, Володимиром Винниченком та Панасом Любченком. Вони не були простими й однозначними. Метання між історією й політикою для Грушевського, намагання поєднати служіння науці з балансуванням на канаті політичної прихильності можновладців ускладнювали стосунки між колишніми колегами й однопартійцями.

У травні 1930 року до Михайла Грушевського в Київ приїздили Лизанівський та Голубович, вели бесіди про стан організації «Український національний центр», що через кооператорів підтримувала зв'язки із заможними селянами, готуючи їх до повстання. Обговорювали перспективи організації у зв'язку з проведенням колективізації та можливою інтервенцією.

У середині березня 1931 року було сфабриковано справу «контрреволюційної організації». Усе завершилося черговою репресивною акцією. 23 березня 1931 року М. Грушевського заарештували. Гучного суду не вийшло. Академіка відпустили. На початку 1932-го колегія ОДПУ СРСР винесла вироки в справі 50 заарештованих. Їх звинувачували в спробах «встановити в Україні капіталістичний лад у формі буржуазно-демократичної республіки. Першими в списку стояли прізвища колишніх членів ЦК УПСР, людей, близьких до Грушевського – М. Чечеля, М. Шрага, В. Голубовича, В. Мазуренка, І. Лизанівського та інших. Усі вони отримали різні строки заслання та ув'язнення. У 1934–1941 роках 33 з 50 знову репресували – 21 розстріляли, 12 продовжили термін ув'язнення.

Багато спільного знайшла авторка монографії в біографіях Івана Лизанівського й Володимира Винниченка. Останній помер в еміграції, а доля до Лизанівського була не такою прихильною, бо залишився в радянській Україні. Архівні документи містять листування Винниченка з Харківським кооперативним видавництвом «Рух» й розкривають сутність етапів редакційно-видавничої підготовки його творів. Видавництва не завжди дотримувалися належним чином законодавства. Перші дев'ять томів повного зібрання творів письменника, котрий мешкав у Франції, вийшли до врегулювання договірних питань із автором. Скоріш за все, це були усні особисті домовленості з Іваном Лизанівським та іншими членами правління. Видавництво «Рух» здійснило видання творів Володимира Винниченка, що залишається сьогодні єдиною більш-менш повною публікацією його художньої спадщини.

Іван Миколайович Лизанівський продовжував плекати надії про зміни в політичній ситуації в Україні. В архіві Івана Франка зберігається стаття Лизанівського «Уваги до генези “Боа конструктора” та “Борислав сміється”», а також невелика кількість листів до різних діячів – Х. Алчевської, М. Вороного, О. Кобилянської, В. Старосольського, Т. Романченка. Зберігся і один лист до дружини Івана Франка Ольги, писаний 1924 року.

Чимало епістолярної спадщини залишилося і в Центральному державному історичному архіві України, що у Львові. Це листи до Антона Крушельницького, Кирила Студинського, а також лист з 1929 року до Антона Крушельницького у справі видання «Рухом» оповідань й повісті М. Яцкова «Ганець тіней».

І. Лизанівський також першим почав публікувати листи В. Стефаніка. Він є автором статей «Стефанік про себе» («Плужанин», 1927, № 3), «Два роки з Іваном Франком» («Всесвіт», 1926, № 10), «О. Кобилянська» («Плужанин», 1927, № 9–10).

1931 року засоби масової інформації більшовиків проголосили, що завдяки пильності стражів революції – органів енкаведе – викрито нову підпільну організацію «Український Національний Центр», що підготував повстання проти радянської влади. До його складу входили колишні еседеки, есери, боротьбисти, укапісти та члени інших українських партій, які глибоко замаскувалися в «радянську дійсність» і мали чималу фінансову підтримку з-за кордону.

Більшовицький губернатор Косіор оголосив привселюдно, що на чолі того центру стояв професор Михайло Грушевський, а його заступником був колишній комендант січових стрільців, полковник Гриць Коссак, який вирішив свої знання, набуті в боротьбі за Україну, передати в досвід Школі Червоних командирів у Харкові. Серед інших «заводил» того «кубла» контрреволюції було названо І. Лизанівського, І. Часника, М. Шрага, П. Христюка, М. Чечеля та інших.

Підготовка процесу провалилася. Підсудні поводитися з гідністю, і більшовицькі верховоди побоюлися скомпрометуватись. Запланований показовий суд не відбувся, але заарештованих звільнено не було. По них згубився слід. Дякуючи Надії Суровцевій, відомо, що Івана Лизанівського заарештували 1 березня 1931 року в справі УНЦ і засуджено на 6 років ув'язнення, що він їх відбув. Додому його не відпустили, додавши ще 5 років. Трибунал Іванівської області, на території якої він відбував покарання, 22 грудня 1937 року засудив Лизанівського до розстрілу. Вирок було виконано приблизно в перших числах січня 1938 року (за іншими даними 9 вересня 1937 року).

Від критичних зауважень рецензентку позбавила сама авторка монографії. У висновках вона стверджує, що сучасна українська історіографія щодо початків етапів становлення державності має вагомні здобутки, виходить на якісно новий рівень. Вагомішою стала аргументація наукових висновків та узагальнень, зросло теоретичне навантаження більшості праць.

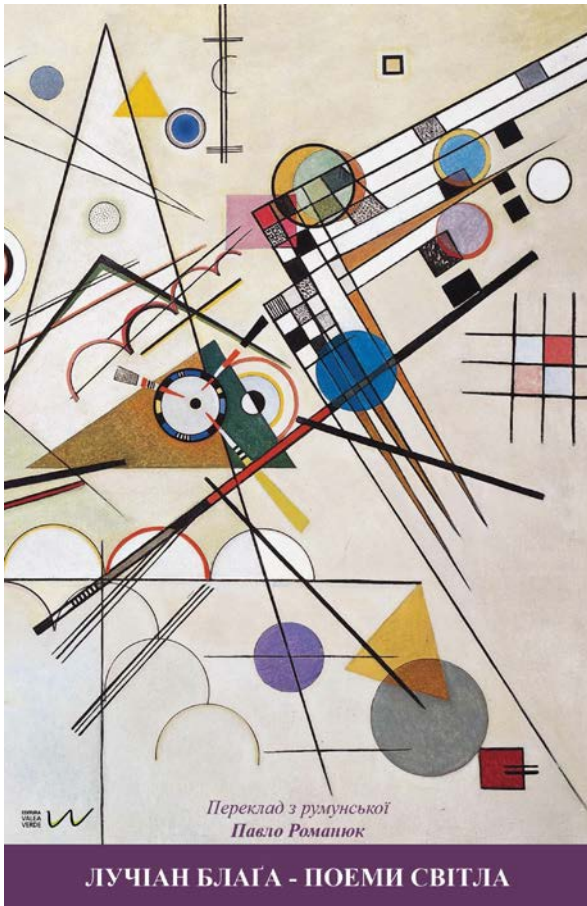
Утім для дослідників залишається багато нез'ясованих питань. Виникають розбіжності в датуванні подій, помилки та неточності під час створення хронологічної канви життєвого шляху окремих особистостей. Творчі доробки відомих діячів частково знищені, частково розпорошені Україною та світом. Інтерпретація біографічних фактів часто суб'єктивна і неповна, що не дозволяє пересічному українцеві сформулювати цілісне уявлення про життя та творчість тих непересічних особистостей, котрим пророчили велике майбутнє.

Метою монографії стало визначення основних дискусійних проблем у дослідженні біографії громадського й політичного діяча, редактора й видавця Івана Миколайовича Лизанівського та окреслення вірогідних напрямів подальших наукових пошуків. Перші захоплені 84 сторінки з часом доповнять книгознавці, фахівці в галузі видавничої справи, дослідники історії, науки та культури України, натхненні печаттю духа Івана Франка й Івана Лизанівського.

Йон Маріш

ЛУЧІАН БЛАГА – ТРАНСКОРДОННЕ ПОЕТИЧНЕ ПОСЛАННЯ

Захопливий підхід поета Павла Романюка, який зробив власну добірку найважливіших віршів великого Лучіана Блага, переклавши їх українською мовою. Занадто мало відома в сусідній країні сучасна румунська поезія розкриває через літературного перекладача Павла Романюка (який живе в Марамуреші, дуже адекватному філософсько-поетичному простору Блага) естетичну жилку, необхідну і достатню для визначення трансцендентного підходу до «вінка чудес світу».

Виняткова і складна особистість ХХ століття, Лучіан Блага легко сприйнятливий для любителів поезії завдяки своєму яскравому, глибокому, метафізичному посланню з органічними ревербераціями. Для того щоб сприйняти Лучіана Блага, вам не потрібно переходити світ поодиноці, вам потрібен музичний супровід, портатив, на якому відпрацьовуються темпи оригіналу. Я переконаний, що «діалог» через час двох поетів, вихованих у румунській культурі, є корисним, оскільки він може встановити несподівані зв'язки, що посилять румунсько-

українські культурні стосунки.

Серед великих поетів ХХ-го румунського століття Павло Романюк вже переклав з неомодерної поезії Нікити Стенеску, іншої важливої постаті, навіть на рівні універсальної літератури, і сьогодні поширює свій відбиток як поета-перекладача на попередника експресіоністського світла. Транскордонне поетичне послання, надіслане на метафізичному човні, який охороняв Великий Анонім, але створене Великим Благам, може принести нетрадиційне переосмислення відносин між двома народами, які історично та культурно перепліталися. Поява збірки віршів, що належать великій людині культури Лучіану Блазі, у видавництві Valea Verde (Зелена Долина), з Сігету Мармаціей, піднімає румунсько-українську карпатську культурну рівновагу до рівня звичаїв та вселяє надію на те, що поезія об'єднує та перетворює совість, світобачення, народи. Шанси на те, що б формальні кордони не були ідеаційними бар'єрами, підтримані саме такими інтелектуальними підходами, завдяки яким культурні, мистецькі обміни та переклади великих письменників із спадщини націй можуть розсіяти багато світла на універсальних громадян, любителів прекрасного. Павло Романюк передає через переклад віршів Лучіана Блага послання – суто румунського катарсису для українського культурного простору.

АРХЕТИП ПЛАНЕТИ БЛАГА

«Письменники діаспори як метелики» – Чжуан-цзи. Парафразуючи відомого Чжуан-цзи, який не знав, чи йому наснився метелик чи то метелику наснився Чжуан-цзи, скажу що письменники діаспори завжди перебувають у двох іпостасях, завдяки постійній двомовності, багатомовності та багатокультурності. А також письменникам діаспори не є чужим ефект метелика, гіпотетичного прикладу теорії хаосу – невеликі початкові відмінності можуть призвести до великих непередбачуваних наслідків – руйнуванням або зміною систем, у нашому випадку літературних, за рахунок літературної колумбізації – тобто відкриття меридіанів інших культур та літератур. А також, якщо в екранізаціях ефекту метелика говорять про те що «життя повторюється» або «смерть повторюється», я скажу, що література повторюється, ніби все вже було сказано і це таємниче відчуття дежавю та жамевю. І тут, у всьому цьому літературному бульйоні, або краще сказати літературному Вавилоні, постає письменник та перекладач Павло Романюк. Апостол Павло осліп по дорозі в Дамаск, щоб стати християнським адептом, що сталося з Павлом Романюком до того як він став апологетом літератури нам не відомо, але апологетика його поезики досить вмотивована. У його творчості відчувається вільне дихання Карпат, навіть абсолютна свобода духу. Хоча, як казав Альбер Камю: «Свобода – це насамперед не привілеї, а обов'язки». У нашому випадку, Павло Романюк, відчуває себе зобов'язаним перед своїм народом, мовою та літературою, досить рідкісне явище в системі глобалізації, європеїзації по типу ЕС, або повернення в середньовіччя, де головним чинником ідентифікації особистості була не мова, а віросповідання. Перекладач Павло Романюк досить вдало перекладає мовою Шевченка румунських класиків, це зумовлено, загалом, постійним перебуванням у двомовному середовищі, у середовищі інтелектуалів, тому що не будь-який знавець української та румунської мов, з Рона де Сус, візьметься перекладати літературу; остання потребує морфологічних, лексичних, синтаксичних і особливо літературних понять. Навертається на думку, що не спроста поет Романюк перекладав Лучіана Благу, обидва жили в Трансильванії, обом не чужі викладацькі будні і психологічне навантаження вчителя. Учитель мови та літератури це не якийсь там учитель Шаолінь у буддистському монастирі, це досить важкий, особливо для нашого часу, хрест, зважаючи на те що права вчителя закінчуються там, де починаються права учня і це не розумно.

Творчість Лучіана Благи рівнозначна цілій планетарній системі в літературному всесвіті, скажімо так: «Планета Блага». Багатогранність досить суттєво виражена колажем різноманітної тематики, антуражем архетипів, румунською етнопсихологією, антропоморфізмом, властивим румунській міфології і загалом персоніфікацією, численними екскурсами для доповненої реальності, неочікуваними еліпсисами і т.ін.

Планетарна система сформувалася остаточно у віденському філософському середовищі. Вона, планета Блага, в цілому «укомплектована», має свої літературні сателіти, комети й астероїди. Поетика ритму і гармонії переплітається зі значними перепадами настрою крайнього експресіонізму. Щодо архетипу ліричного персонажу, то їх двоє – це Бог Творець і бог вінець творіння. Хоча надлюдина Благи суттєво відрізняється від боголюдини Ніцше. На відміну від Ніцше, Блага (дитина священника) не заперечує християнську ідею потойбічності, ба навіть більше, до християнства додає елементи культу гетодаків, з

міфологізацією природи і злиття з нею, заперечення смерті особистості в тому, що душа невідокремлена від всесвіту, а також переселення душі та її трансцендентність.

Лучіан Блага був «батьком» румунського експресіонізму в літературі на початку ХХ-го століття. Виразність «напруги» в його віршах, кульмінація, доходить не тільки до гігават але й до йотават. Загострення світосприйняття Благі призводить до надчуттєвого експресіонізму; поет ніби скинув свою шкіру для більш гострого відчуття світу всім своїм еством.

Збірки віршів Лучіана Благі: «Поєми світла», «Кроки пророка», «Хвала сну» та інші, включають поезії з глибоким відображенням морфології дива. І тут можна говорити про магічний реалізм або сюрреалізм. Але знову ж таки, у випадку Благі, морфологія дива базується на замолксізмі – релігії древніх даків, пращурів румун. Можна проводити паралелі з творчістю Миколи Гоголя, що базується на магічному реалізмі української міфології та фольклору.

Планета Блага відрізняється від інших літературних планет надчуттєвим румунським експресіонізмом і психологічним сюрреалізмом, що базується на давніх румунських традиціях та міфології. Так само як планета Аватара, Пандора, відрізняється від Землі, а її тубільці, що живуть у магічному реалізмі, – від землян, які постають як суспільство споживацтва та дикого накопичення капіталу. Якщо читач підєднається до літературних аватарів планети Блага, він побачить її у всій красі. Ремарка щодо Аватара, тут не спроста згадав про сучасну фантастику, яка відображає розвиток нанотехнологій, Блага ще на початку ХХ-го століття писав, як наш сучасник, він ніби побував у машині часу і пішов набагато далі своїх сучасників.

Василь Махно**ВИДИМИЙ СВІТ НАВИВОРІТЬ**

Поезія Лучіана Благі у перекладі Павла Романюка своєрідне вибране, у якому українському читачеві представлено вірші румунського класика з різних книжок. Пограничність наших двох культур інколи, внаслідок приналежності до слов'янського і романського світів, часто утворює глуху стіну, що ускладнює діалог і взаєморозуміння. Ось чому переклад поезії Лучіана Благі надає можливість вчитатися у тексти однієї із ключових фігур румунського модернізму в ХХ столітті. Щільність і експериментаторство письма раннього Благі випрозорюється в наступних книжках, але смисл сказаного глибшає. Це схоже на своєрідний ефект світла – сфокусувати нашу увагу на тому, що можна побачити, пережити, переінакшити і перетворити за допомогою слів. Саме процес словесного перетворення світу в Благі складний, бо у кожному вірші на молекулярному рівні зчеплено різноманітні значення та натяки. Можна сказати, що поетові пощастило з часом – він належав до покоління, яке вичищувало румунську літературу від примітивних зразків так званого народництва та фольклорних ерзаців. Різноманітність творчої діяльності Лучіана Благі, безперечно, впливала на його поезію, оскільки його філософські писання у своєрідний спосіб підбирали ключі для прочинення потаємних дверей поезії. Можна сказати, що Блага представляє своєрідний тип європейського інтелектуала міжвоєнного періоду, який намагається оновити мову сучасного йому культурного дискурсу. Як поет, він вкраплював у свою метафорику підтексти, – інколи парадоксальні, алогічні, щоби – як мені видається – побачити світ навиворіть. Зрештою, поезія, у своїй суті, це видимий світ навиворіть.

*Motto:***АВТОПОРТРЕТ**

Лучіан Блага німий, як лебідь.
В своїй батьківщині
сніг, праобраз замінює слово.
Його душа в пошуках,
в глухому, столітньому шуканні,
споконвіку,
і аж до останніх кордонів.
Він шукає воду, з якої п'є веселка.
Він шукає воду,
з якої веселка
п'є свою красу
та своє буття.

(1942)

Лучіан Блага

ПОЕМИ СВІТЛА (З РУМУНСЬКОЇ ПЕРЕКЛАВ ПАВЛО РОМАНЮК)

Лучіан Блага (рум. Lucian Blaga; 9 травня 1895, Ланкрим, Алба – 6 травня 1961, Клуж) – румунський філософ, поет, перекладач, драматург, журналіст, професор університету, дипломат, одна з провідних фігур румунської культури ХХ століття. Філософські твори Блага представлені в трьох томах: «Трилогія пізнання» (1943), «Трилогія культури» (1944) і «Трилогія цінностей» (1946).

Народився в сім'ї православного священника. Батько – Ісидор Блага, мати – Анна. Лучіан був дев'ятою дитиною в сім'ї, і, як він пізніше признається в одному із своїх творів, до 4-х років зовсім не розмовляв, його вважали німим. Початкові класи середньої школи Лучіан Блага провів у німецькій гімназії в Себеше (1902–1906), потім продовжив науку в ліцеї «Андрей Шагуна» в Брашові (1906–1914). Опісля навчався на факультеті богослов'я в Сібіу і Орадя (1914–1917). У 1917–1920 вивчав філософію і біологію у Віденському університеті, захистивши дисертацію з філософії. 1919 року опублікував першу збірку віршів – «Поєми світла». З 1926 – на дипломатичній службі (Варшава, Прага, Лісабон, Берлін, Відень). 1936 року був обраний до Румунської Академії. З 1939 року викладав філософію культури в університетах Клужа та Сібіу, очолював клужку академічну бібліотеку, був журналістом.

У післявоєнній Румунії перебував у соціальній ізоляції. 1956 р. був висунутий кандидатом на Нобелівську премію від Франції та Італії, але комуністичне керівництво Румунії, вважаючи Блага «буржуазним ідеалістом», чинило тиск на Нобелівський комітет і перешкодило розгляду його кандидатури. До 1962 року літературні твори Блага не публікувалися.

Збірки віршів:

- 1919 – Poemele luminiі (Поєми світла);
- 1921 – Paşii profetului (Кроки пророка);
- 1924 – În marea trecere (З плином часу);
- 1929 – Lauda somnului (Хвала сну);
- 1933 – La cumpâna apelor (На роздоріжжі вод);
- 1938 – La curţile dorului (При дворах туги);
- 1942 – Poezii, ediţie defî nitivă (Поезії, остаточна версія);
- 1943 – Nebănuitele trepte (Неочікувані сходи).

П'єси:

- 1921 – Zamolxe (Замолксе);
- 1923 – Tulburarea apelor (Хвилювання вод);
- 1925 – Daria (Дарія);
- 1925 – Ivanca (Іванка);
- 1925 – Învierea (Воскресіння);
- 1927 – Meşterul Manole (Майстер Маноле);
- 1930 – Cruciada copiilor (Дитячий хрестовий похід);
- 1934 – Avram Iancu (Аврам Янку);
- 1942 – Opera dramatică (Драматичні твори);
- 1944 – Arca lui Noe (Ноїв ковчег);
- 1964 – Anton Pan (Антон Пан).

Есе:

- 1922 – Cultură şi cunoştinţă (Культура і знання);
- 1924 – Filozofi a stilului (Філософія стилю);

- 1925 – Fenomenul original (Оригінальний феномен);
1925 – Fețele unui veac (Обличчя віку);
1926 – Daimonion (Даймоніон);
1931 – Eonul dogmatic (Догматичний еон);
1933 – Cunoașterea luciferică (Люцеферне пізнання);
1934 – Censura transcendentă (Трансцендентальна цензура);
1934 – Orizont și stil (Горизонт і стиль);
1936 – Spațiul mioritic (Міоритський простір – термін, створений філософом Лучіаном Блага, який розглядає румунську душу в солідарності з глибоким просторовим горизонтом, що складається з рівнини, що постає як хвиляста площина з чергуванням між пагорбом і долиною);
1936 – Elogiul satului românesc (Похвала румунському селу);
1937 – Geneza metaforei și sensul culturii (Генезис метафори та значення культури);
1939 – Artă și valoare (Мистецтво та цінність);
1940 – Diferențialele divine (Божественні диференціали);
1941 – Despre gândirea magică (Про магічне мислення);
1941 – Religie și spirit (Релігія та дух);
1942 – Știință și creație (Наука і творення);
1947 – Despre conștiința fiilor săi (Про філософську свідомість);
1948 – Aspecte antropologice (Антропологічні аспекти);
1966 – Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea (Румунське мислення в Трансільванії у XVIII-ому столітті);
1968 – Zări și etape (Горизонти і етапи);
1969 – Experimentul și spiritual matematic (Експеримент і математичний дух);
1972 – Isovoade (Концепції);
1977 – Ființa istorică (Історична істота);
1977 – Încercări filozofice (Філософські спроби).

Я НЕ ЗНИЩУЮ ВІНЕЦЬ ЧУДЕС СВІТУ

Я не знищую вінець чудес світу
і не вбиваю
моїм розумом тайни, які зустрічаю
на моїй дорозі
у квітках, в очах, на устах і в гробах.
Інше світло
придушує чари непроникності захованої
в глибинах темноти,
але я,
я звеличую ще більше моїм світлом таємницю
світу –
як місяць своїми білими променями
не зменшує, а тремтячи
збільшує ще дужче тайну світу,
так і я збагачую темний горизонт
дрожами святої таїни
і все що неясне
перетворюється в ще більші неясності
перед моїми очима
бо я люблю і квіти і очі і уста і гроби.

СВІТЛО

Світло, яке відчуваю,
коли я бачу тебе,
набігає мені на груди,
воно не сплеск світла,
створеного у перший день,
зі світла так жаданого життям?
Неіснуюче лежало в агонії,
коли самотньо плавало в темряві
і дало знак Непроглядності:
«Хай буде світло!»

Море
і вихор божевільний за світлом
з'явилися в мить:
тяжіння було за гріхами, тугою, злетами,
пристрастями
спрага за світлом і сонцем.
Але де зникло те осліплююче світло –
хто може знати?
Світло, яке я відчуваю, протікає крізь мої
груди, коли я бачу тебе, прекрасна,
можливо, це останній сплеск
світла, створеного в перший день.

ХОЧУ ТАНЦЮВАТИ!

Хочу танцювати
так, як ніколи ще не танцював!
Щоби Бог
не відчувався в мені
рабом у в'язниці, в оковах.
Земле, дай мені крила:
хочу бути стрілою, розколоти
безконечність,
щоби довкола себе не бачити тільки небо,
зверху небо,
внизу небо –
і запалений в хвилях світла
танцювати
проникнутий незвичайними злетами,
щоби в мені Бог вільно віддихнув
і не нарікав:
«Я раб у в'язниці!»

ЗЕМЛЯ

Ми вдвох лежали в траві: ти і я.
Повітря стоплене, мов віск в сонячній спеці,
текло вздовж стерні, мов ріка.

Важка тиша заволоділа землею
і одне питання впало в глибину, на дно
моєї душі.

Земля не мала мені
нічого сказати? Вся ця земля
не виносимо широка і вбиваюча німа,
нічого?

Щоби мені її ліпше почути,
я припав вухом до неї – недовірлива
і послужна –
і під грудками її я почув
сильне биття її серця.
Земля відповідала.

ДУБ

В ясных далечах я відчув з грудей вежі
як б'є мов серце один дзвін
і в солодкому резонансі
мені здається
що в моїх жилах течуть краплі тиші,
а не кров.
Дубе з окраїни лісу,
чому переборюєш мені
м'якими крилами безмежний спокій,
коли я лежу в твоїй тіні
і ти пестиш мене твоїм грайливим листом?
О, хто може знати? – Може
з твого стовбура невдовзі вирізьблять
мені труну,
і тишу,
яку посмакую між його дошками
відчуваю, можливо, вже зараз:
відчуваю як твоє листя крапає в душі –
і німий
слухаю як росте в тілі твоїм труна,
моя труна,
кожною хвилиною що минає,
дубе з окраїни лісу.

БРУНЬКИ

Вечірній вітер
запалений цілує захід,
червоніючи кров'ю на щоках.
Лежачи в траві і не думаючи нічого
гризу зубами бруньки
однієї весняної гілки.

Кажу собі: «З гірких брунжок
зацвітають важкі чаші нектару»
і солодко тремтячи всією душею
від гіркоти моїх молодих пристрастей.

З ТВОГО ВОЛОССЯ

Колись мудрість одного мага розповіла мені
про вуаль – що, проникнути його поглядом
неможливо,
як павутину, що приховує буденність,
щоби не бачити нічого з того, що реальне.
І тоді, коли мої щоки та очі ховаються
у твоєму волоссі,
я оп'янілий їхніми чорними і багатими
хвилями,
снию,
як вуаль перетворює в таїнство
цілий світ оснований
з ТВОГО ВОЛОССЯ –
і кричу,
гукаю,
і вперше відчуваю
всю тайну, яку оповів маг у своїй казці.

СЛЬОЗИ

Коли вигнаний з гнізда вічності
перша людина
здивована і задумана проходив через ліси
або поля,
карало докоряючи
світло, горизонт, хмари – і з кожної квітки
його обстрілював спогадом рай –
І перша людина, блукаючий, не знав
плакати.
Одного разу, замучений
занадто ясною синюватістю весни,
перша людина,
з дитячою душею,
впала лицем в порох землі:
«Господарю, відбери мені вид,
або якщо в твоїх силах укрий мої очі
пеленою,
щоби я не бачив
ні квіти, ні небо, ні усмішку Єви а ні хмари,
бо бач – їхнє світло болить мені»...
І тоді Милостивий в хвилину милостивості
дав йому – сльози.

А ГОРИ – ДЕ ВОНИ?

З-під чистої стріхи вічності
падають хвилини, мов краплі дощу.
Слухаю а душа питає себе:
Я виріс годований тайною світу
і дорогу мою тримає доля в руках,
безконечність поцілувала мене в чоло
і в моїх дужих грудях
сильну мою віру випиваю з сонця.
З-під чистої стріхи вічності
падають хвилини, мов краплі дощу.
Слухаю і душа
Собі питає:
А гори – де? Гори,
яких вірою моєю бажав зрушити з дороги?
Не бачу їх,
хочу їх, кличу їх – а їх нема!

ЗБУДЖЕННЯ

Тоді смерть у моєму узголів'ї?
Опівночі,
коли місяць виливає надомною свій
знавіснілий погляд,
коли політ кажанів
на її темнім чолі цілує моє вікно,
відчуваю інколи збудження
від голови проникнувши в моє тіло,
подібно так, немовби холодні руки
гналися б в моєму волоссі льодовими
пальцями.
Тоді смерть у моєму узголів'ї?
І в світлі місяця
вона лічить мені сиві волосинки?

СВІТЛО РАЮ

До світла усміхаюсь!
Я серце не маю в голові,
ані мізків не маю в серці.
Я поган сп'янілий світом!
Але чи вродило б моє поле
стільки сміху, без теплоти зла?
І чи зацвіло б на устах стільки чар,
якби ти,
Свята,
не була б знепокоєна
тайним розкошем гріха?
Мов еретик задумався

і питаю самого себе:
Звідкіля взяв собі рай
світло? – Знаю: його освітлює пекло
своїм полум'ям!

ТРИ ОБРАЗИ

Дитина сміється?
«Моя мудрість і моя любов гра!»
Молодик співає?
«Гра і мудрість моя любов!»
Старий каже?
«Любов і моя гра мудрість!»

ВІЧНІСТЬ

У розгубі ти його шукаєш і малюєш у темряві
слідкуєш за його слідами в тобі чи у славі світу,
розліт він відчуває в завтрашньому дні
і в ночах, які були, хай знайде його покора.
Непроглядний вуаль ховає вічність у темряві.
Ніхто цього не бачить, ніхто –
і все ж таки хай знайде його кожний,
так як я знаходжу твої губи в темряві,
кохана моя, посеред ночі, коли ми шепочемо
потай крилаті слова про сенс життя.

ДЖЕРЕЛО НОЧІ

Красуне,
твої очі настільки чорні що вечором,
коли прихиляю голову до твого лона,
мені здається,
що твої очі, глибокі як джерело,
з яких тайною тече ніч через долини
і через гори і через рівнини,
покриваючи землю
морем темряви.
Настільки чорні очі твої,
ти, моє світло.

\

ТЕРНЯ

Я був ще дитиною. Пригадую, збирав
одного разу дикі троянди.
Мали стільки колючок,
але я не хотів їх зривати.
Думав що то бруньки,

і що вони розквітнуть.
Опісля я зустрів тебе.
О, скільки тернин,
скільки коллочок мала,
але не хотів оголити тебе –
думаючи, що розквітнеш.
Сьогодні все це проходить
повз і я усміхаюсь. Усміхаюсь
і весело блукаю долинами
в обіймах вітру. Я був дитиною.

ЛЕГЕНДА

Блискуча Єва
стояла при брамі раю.
Дивилась як рани сутінків гоїлись під склепом
і мрійливо
надкушувала з яблука,
що їй простягнув спокусливий змії.
Раптом
одне зернятко з проклятого овочу зупинилось
між її зубами.
Замислена Єва сплюнула,
зерня проникло в землю, де проросло.
Там дерево виросло – й далі інші розвивались
протягом ряду століть.
З одного твердого величного стовбура
майстри фарисеї
витесали хрест Ісусові.
Ох, чорне зерно кинуте на вітер
білими зубами Єви!

ОСІННІ СУТІНКИ

З вершини гір смеркає
червоними губами
у попіл хмар
і розпалює
заховану грань
під їхньою тонкою вуаллю попелу.
Промінь,
який прибігає зі заходу
збирає свої крила і спускається тремтячи
на лист:
але тягар завеликий –
і лист падає.
О, моя душа!
Якби я її заховав добре і глибше
в грудях,

щоб її не досяг жоден промінь світла:
вона б зруйнувалась.
Осінь.

ОСІННЯ ДОБРОТА

Дерева, які страждають на жовтяницю,
Виходять нам на дорогу.
Дивом буває іноді хвороба.
Проникненні духом,
обличчя натягують собі віск,
але ніхто вже не шукає зцілення.
Восени радісно посміхаєшся по всіх стежках.
Восени всі люди вміщуються разом.
А ми інші – колись-то такі погані
сьогодні ми добрі, ніби ми пройшли без життя
через підземні північні сьйва...
Відчинилися ворота землі.
Подайте собі руки для кінця:
ангели співали всю ніч,
в лісах співали всю ніч.
що смерть то доброта.

ПЕРСПЕКТИВА

Ніч. Під сферами, під морями,
монади сплять.
Концентровані світи,
сльози без звуку в просторі,
монади сплять.
Їх рух – похвала сну.

БІБЛІЙНА

Полудень. Синя тиша заокруглюється.
Польоти в небо збільшуються.
Голоси марніють. Істоти зупиняються.
Теля в тілі корови стає на коліна
як у церкві.
Пречиста Маріє, ти і по сьогодні ходиш
і смієшся
по доріжках з водограями для черепах.
У високих та рідких травах
Роздягаєш свою дитину
і вчиш її ставати на ноги.
Коли йому стає дуже погано
ти засипаєш його маковою настоякою.
Для вас світ це печатка
поставлена на ще більшій тайні:

тому твій розум ні чим
не мучиш.
У будинку біля гончаря з рідкісними емалями
щодня ти терпляче сторожиш
сон великої дитини.
Докоряючи,
ти тільки гніваєшся,
коли ангели занадто сильно грюкають
дверима
входячи чи виходячи.

СТОЛІТТЯ

Ходять підземні машини. Невидимі над вежами
міжконтинентальні електричні чутки.
З будинків антени шукають простори
іншими мовами та іншими вітками.
Сині сигнали перетинаються на вулицях.
У театрах кричать світла, прославляють
свободу особи.
Пророкують крахи, слова закінчуються в крові.
Деся жebraкують сорочку переможеного.
Архангели, приїздивши покарати місто,
зблукали з погорілим пір'ям у барах.
Біла танцівниця проводить їх по крові,
усміхаючись
зупинилася на пальцях однієї ноги, як на
перевернутій фляжці.
Але вгорі, на висоті тисячі метрів, на сході
зірки розповідають собі історії через смереки
і опівночі рила кабанів
відкривають ручаї.

АВТОПОРТРЕТ

Лучіан Блага німий, як лебідь.
У країні своїй
сніг істоти замінює слово.
Його душа в пошуках
в німому, столітньому шуканні
споконвіку,
і до останніх кордонів.
Він шукає воду з якої веселка п'є.
Він шукає воду,
з якої веселка
п'є свою красу
і неістоту.

ГОДИНА

Пізно, в гірку годину, коли я бачив
що марно були висловлені мої слова,
що їх суть до тебе не дійшла,
я вийшов у ніч.
Біда! Певно ж я вірив,
що ніколи не буде кінця.
Інколи я говорив тобі: послухай весталок,
якщо хочеш підтримати вогонь.
Іншим разом казав тобі: ти
бачиш вугляну зареву у вогні?
Зі синього диму, що піднімається
заснується небо.
Думаю, що ти ще довго сидів за столом в жалі
з головою між долонями,
з загубленим поглядом між закутками
твоїх снів. Гадаю, що і сьогодні тобі не легко
у фортеці зі закритими мостами.
Аби ніхто не пив вино,
яке між іншими залишилося,
насип попелу в джбан.

ТЯГАРІ

Високі та рівні, як дим,
Носимо тягарі по дорозі.
У наших кроках: доля.
На межі душі: смерть.
Під нашою дротяною сорочкою: кістки.
В серці: красуні.

ДУШО, РІНЬ ГРІХІВ

Душо, ринь гріхів,
ти ніщо і ти є все.
Колесо зірок у тобі
і світ скотин.
Ти ніщо, і ти є все:
повітря, перелітні птахи,
дим і оселя, минулі часи
і майбутні землі.
Твоя дорога не є назовні,
шляхи в тобі самому.
А твоє небо народжується
як сльоза від твого плачу.

КАТРЕН

Живемо під вагою повітря
немов на морським глибоким дні.
Жодна біль не є такою великою
аби не пертворилась в пісню.

ПОЕЗІЯ

Блиск живе сам у своєму світлі
Тільки хвилину, скільки триває
його дорога від хмари
до бажаного дерева,
з яким з'єднується.
Такою є і поезія.
Сама в своєму світлі
вона триває поки триває:
від хмари до дерева,
від мене до тебе.

ЖІНКИ, ГОРЮЧІ СКРИПКИ

Жінки то скрипки
тремтіння відбите в долонях.
Прославляю і оспівую їх
за кінець дороги,
який мають на землі.
М'яке дерево, святе дерево!
Жінки то скрипки,
вібрація без слів,
горючі скрипки під луком
в полум'ях і диму.

АЛХІМІЯ

Що перетворюється в поезію?
Тільки речі, які минули
й залишилися пам'ятю.
Тільки нестримне нищення,
через яке настирливо шукаєш.
Тільки відхід і повернення.
Тільки дорога журавлів.
Тільки падаюче листя
і втома народів.

АВТОБІОГРАФІЯ ПАВЛА РОМАНЮКА

Я народився 2 вересня 1953 року в українському селі Рона де Сус (Вишня Рівнина), атестоване 1360 року, що налічує приблизно 5000 жителів, 99 % українського походження, Марамороського повіту, Румунія, у селянській сім'ї. Мій дід, по мамі, називався Семенюк Ілько, мати Анна. Дід, по батькові, Василеві, Романюк Павло. Восьмирічку закінчив у рідному селі 1968 року. 1972 року закінчив український відділ ліцею ім. Драгоша Воде, з міста Сигіт. З 1972 по 1974 рр. служив в армії. Після військової служби працював учителем у селі Репедя (Кривий) та професором української мови в рідному селі. 1975 року вступив у Бухарестський університет, філологічний відділ, секція: українська-російська мови. Після закінчення факультету отримав посаду вчителя української мови, у селі Русь-Поляна, де працював до 1981 року. З 1981 року перейшов працювати в рідне село, п'ять років, обіймаючи посаду виховного директора, викладаючи українську мову та музику (закінчив і музичну школу – спеціальність: акордеон-гітара), будучи водночас і директором Будинку культури, бібліотекарем. З 1981 року по сьогодні працюю в школі рідного села, отримавши перший ступінь викладача. Між 1996–2000 рр. навчався в аспірантурі, стаціонар, у Чернівецькому національному університеті, спеціальність: українська література. Перший вірш надрукував 1972 року, в українській газеті «Новий Вік», що стала виходити з 1 травня 1949 року, у Бухаресті.

Замолоду збирав фольклор, записував пісні, легенди, казки. Будучи ліцеїстом, брав участь у культурній діяльності, виступав на сцені в ролі музиканта і поета. 1976 року, будучи студентом, видрукував першу збірку віршів «Замок перелітних птахів» у Бухарестському видавництві для меншин «Критеріон». Далі, у тому ж видавництві вийшли друком: «Непорочність мовчання» (поезії) 1978, «Неповернення» (роман) 1981, премійований 1982 року Товариством ім. Івана Франка з міста Чикаго, «Спектри» (поезії) 1986, «Неспокій плинності» (поезії) 1994, «Сорочка Несуса» (роман есе, видавництво «Критеріон») 1997, «Дзвони полудня» (поезії) 1999, «Елегії Заратустри» (поезії) 2004, «Монолог в Пантеоні або Веселка над Стіксом» (поезії) 2009, «Червоні коні серця» (поезії) 2013. Переклав з румунської на українську мову вибране з поезії: Нікити Стенеску – лауреата премії «Хердер», 1976 р., кандидата на Нобелівську премію 1980 р. «11 Елегій та інші поеми» 2008. «Усмішка кочовика», поезії Екіма Ванчі, 2008. Переклав румунською мовою з поетичної творчості Василя Махна: «Fiecare îşi are locul său» 2009. Мої вірші перекладались на румунську, польську, англійську, німецьку, угорську мови. Був редактором різних журналів, редактором-кореспондентом у Румунії для журналу «Світовид». Вірші публікувалися в різних антологіях, таких як: «Beyond tradition», An Antology of Modern Ukrainian Poetry in Diaspora; Canadian Institute of Ukrainian Studies and Ukrainian Studies and Research Endowments, University of Ottawa-Kiev, Toronto, Edmonton, Ottawa 1993; «Зерна» «Carpathian World», Jurnal of regional studies, history, literature and arts”, Ujgorod, Ukraine, 2008; Присутний в різних словниках Румунії та діаспорі. Премії: 1. «Івана Франка» Чикаго 1982; 2. «Corona Carpatică» 2006, Ujgorod; 3. «Остапа Грицяя» 2009; 4. «Богдана Лепкого» 2008; Брав участь у різних наукових міжнародних конференціях, антропології порівняльної літератури. Один із засновників Союзу українців Румунії. Член Національної спілки письменників України та Спілки письменників Румунії, Конгресу літераторів України.

Олександр Зорка

СКАРБ

*Друзям мого дитинства: двом
Володям і Сергієві, яких, на жаль, уже
нема серед живих, але вони завжди були,
є і будуть жити в моїй вдячній до них
пам'яті...*

Скарб:

- 1. Коштовності, гроші, цінні речі та ін., сховані в потаємному місці, закопані в землю.*
- 2. Духовні та культурні цінності, що їх створила людина.*
- 3. Хто-, що-небудь надзвичайної цінності, з винятковими достоїнствами, якостями.*
- 4. Людина або річ особливо потрібна, дорога для когось.*

Тлумачний словник української мови

Частина перша «Ритуал»

1

Коли край неба на сході жеврів, а народжений вранішньою зорею вітерець почав рвати на клапті суцільне молоко нічного туману, він остаточно усвідомив: цей ранок – останній у його житті, навряд чи йому пощастить пережити прийдешній день, а шанси розчинитися в рятівній темряві ночі, що змінить світлу пору доби, уявлялися взагалі примарними.

Спершись на лікті об піщаний бруствер, він огледівся: у лінії окопів, що в три яруси опоясувала панівну висоту на околиці невеликого українського містечка, він був абсолютно самотнім. Протягом десяти останніх днів його батальйон успішно утримував цей пагорб, відбиваючи атаки німців. Тепер з усього батальйону він залишився один...

Зранку, тільки-но відступала нічна імла, з першими променями сонця одночасно розпочинався артилерійський обстріл: снаряди та міни вкотре переорювали сяк-так споруджену ними лінію оборони, після цього шквал вогню на якусь хвилю вщухав, а натомість від підніжжя пагорбу на окопи захисників накочувалися і накочувалися шеренги ворожих автоматників: судячи з того, як без поспіху та злагоджено розгорталися наступальні шеренги штурмових підрозділів, ставало зрозумілим: в атаку на висоту за останні два дні були кинуті спеціально навчені відбірні війська СС. Проте надвечір наступ закінчувався однаково: живий ланцюг атакувальників суттєво рідшав, на пагорб насувалася і швидко згущувалася непроникна сутінь і все вщухало до світанку, коли на зорі знов оживали задіяні в наступі ворожі гармати та міномети.

Через дев'ять днів боїв з усього батальйону в живих залишилося четверо: троє бійців на чолі з ротним старшиною. Саме старшина, вищий за посадою, найстарший та найдосвідченіший серед них, врешті і дав команду на відхід під пологом ночі. Троє мовчки та без поспіху почали збиратися в дорогу, він залишався, прикриваючи їхній відхід. Власне, у тому його свідомому виборі не було ні героїзму, ні самопожертви, а сама лише невблаганна проза життя. Скосивши очі, він оглянув поранену ногу, вище коліна обмотану просякнутими кров'ю бинтами: вона була ніби чужою для його тіла і нагадувала про себе тупим болем повсякчас, тільки-но він намагався поворухнути нею.

Якийсь час він відсторонено спостерігав за тим, як троє зносили в його окоп залишки їжі та води, як старшина знімав з себе власний ППШ та разом з кількома дисками набоїв викладав перед ним на бруствер. Останнім майже царським подарунком старшини став незайманий цинк з десятком гранат. Скарб він примостив перед собою, дбайливо заховавши під бруствер, туди, де лежав важкий ніж, зроблений власноруч з трофейного австрійського штика. Доки триватиме артобстріл, відточеним лезом він розітне цинкову кришку коробки і зустріне її вмістом, як належить, ворожу піхоту. Про те, що буде з ним після того, як гранати закінчатся, він намагався не думати...

Той останній бій виявився для нього напрочуд коротким: під час артобстрілу його поранило вдруге, і ліва рука безнадійно повисла вздовж тіла, пульсуючи болем, що млосною хвилиною раз у раз накочувався у шлунок. Коли обстріл вщух і від підніжжя пагорбу піднялися німецькі автоматники, здоровою рукою він присунув до себе цинк з гранатами. Проте гостре лезо ножа лише ковзнуло по металу, залишивши на його поверхні глибоку подряпину: однією рукою йому цинк було не здолати. Тоді він зручніше вмонтував на бруствері ППШ і цілком зосередився на нападниках. Він стріляв доти, доки в нього не закінчилися набої, а після того лежав, незворушно спостерігаючи за тим, як, уже не криючись, на повний зріст до його окопу підступали автоматники. У момент, коли він почав розрізняти зигзаги блискавок у петлицях німецьких солдат, подумки реєструючи їхні посірілі від втоми і напруження неголені обличчя, дрібки життя, що витікали цівками крові з пораненої руки, остаточно його полишили і він нарешті провалився в спасенний морок небуття...

2

У штурмовій групі підрозділу СС, що здійснювала зачистку підкореної висоти, він був на місці: дужий, зграбний і жорстокий. Однаково добре вправлявся з усіма видами зброї, проте перевагу надавав саме кинджалу, тому був незамінним у рукопашній. Навіть такі моменти надміру жорстокого протистояння, що нерідко довершували ту чи іншу штурмову операцію, не тамували, але лише розпалювали його жагу до насильства і вбивства. Цей постійний голод він задовольняв потай від свого армійського начальства, на самоті повертаючись на поле недавнього бою і власноруч здійснюючи винайдений ним самим кривавий ритуал.

Надвечір, коли на пагорбі все вщухло і в присмерку постріли залунали вдалечині, унизу, на околицях міста, він метнувся м'яким звіром у мовчазну до того траншею, що опоясувала схил, та розпочав своє полювання. Спочатку йому не щастило, у напівзасипаних окопах він натикався здебільшого на бездиханні тіла червоноармійців, що пролежали тут уже кілька днів, і лише у абсолютній темряві ночі нарешті знайшов те, що шукав: молодий солдат застогнав, коли він перевернув його горілиць. Нічого, він швидко приведе його до тями. Він підтягнув до себе руку солдата, міцно затис її між своїми коліньми і заходився кинджалом

відрізати одну за одною фаланги пальців, відчуваючи, як несамовито втішається його первісне ество від тієї водночас простої і жорстокої дії. Він остаточно позбавить життя ворога трохи згодом, коли до того під впливом болю повернеться свідомість, а він сам сповна насолодиться процесом катування. І цього разу він обере якийсь вигадливий спосіб вбивства, щоб з насолодою повертатися до нього у спогадах знов і знов...

Він згадав про тих, кого за три роки війни він потай і різними способами, але з незмінною втіхою добивав після бою.. Скільки ж їх було? Точно він не пам'ятав, але знав і так: їх було чимало... Після звершення жорстокого ритуалу він повертався до свого підрозділу мовчазний і заспокоєний. І так тривало доти, доки новий поклик убивства не кидав його вночі у ворожу траншею, а там усе повторювалося спочатку...

Він виринув з небуття і найперше спробував поворухнути рукою, що заходилася невимовним болем, але не зміг. Скосивши погляд, він у світлі зірок побачив здорового есесівця, що, орудуючи кинджалом, трудився над його пальцями і цілком зосередився на сигналах, що посилала його здорова рука: пальці міцніше обхопили звичне руків'я ножа і він щосили рубонув зброєю в ненависний силует, цілячись в осередок власного болю.

Есесівець якусь хвилю вражено розглядав власну культю, з якої з кожним поштовхом серця хлюпала його кров, а потім вчепився здоровою рукою в горло ворогові. І обов'язково здолав би ледь живого і знекровленого суперника, якби той знову не вдався до ножа: коротко розмахнувшись, він вігнав лезо по саме руків'я в око есесівцю, і це зусилля було останнім, на яке він спромігся за свого життя...

Поховальна команда, що заходилася хазяйнувати на повойованій висоті наступного ранку, так і знайшла обох, що вчепилися одне в одного в останню хвилю їхнього життя, і кого смерть заспокоїла майже одночасно і разом. Тіла були розчеплені, поховані, а незайманий цинк з гранатами та кинджал з прикипілим до нього зап'ястком помічені не були, тому так і залишилися на дні окопу, де їм судилося пролежати довгі роки.

3

Вельда – праправнучка Діани і онука Арадії, належала до древнього чаклунського роду Іраїди. Неабияку темну магічну силу і вміння нею управляти вона успадкувала по жіночій лінії, що продовжувалася, зміцнювалася, ширилася і примножувалася багатьма поколіннями чорних відьом. А сама Вельда переживала у своїй людській оболонці вже дванадцять, якщо міряти людською мірою, життя.

За більш, як триста років свого існування у різних людських подобах, у різних країнах і на різних континентах, Вельду шість разів спалювали, чотири рази топили, одного разу четвертували, наостанок забивши осиковий кілок їй у серце, і навіть одного разу живцем варили в киплячій оліві.

Цей екзотичний спосіб знищення відьом їй довелося пережити в Персії чи в Ірані, коли в одній з провінцій країни два роки поспіль сталася посуха, що призвела до неурожаю і голоду. Від того спогаду Вельду аж пересмикнуло, вона згадала, як невимовно страждала її людська оболонка, коли від пекельного жару киплячої олії шкіра і м'язи її ще живого тіла відставали від кісток.

Утім, долею тіла, що на смерть мучилося в казані, Вельда особливо не переймалася: тоді вона була у розквіті сил, переживала п'яте чи шосте своє життя; часи були темні і надміру жорстокі, то ж її астральна сутність могла без проблем вселитися в нове тіло і

вдосталь підживитися енергією війни і смерті, страждань і злоби – всього того, чим жила і від чого помирала тогочасна людська спільнота.

Так було, так є, і так буде, думала вона, завжди. І тільки, вступивши в пору зрілості віку відьом, переживаючи своє дванадцяте народження, Вельда відчула, як слабне, ніби сточується її магічна сила і відьомська наснага, якою вона щедро і надмірно легковажила у своїх попередніх життях.

На те було кілька причин. Друга світова війна, що перекроїла карту Європи, безжально переоравши людські долі, країни і континенти, викинула в темний світ стільки насильства, ненависті і страждань, що про краще годі було б мріяти. Але війна закінчилася два життя тому і в здебільшого мирному існуванні людства на масові викиди негативної енергії можна було б не розраховувати. Завжди, правда, залишалася можливість спокусити найслабших представників людського племені на чорні вчинки і помисли. Хистом спокушати, а потім насолоджуватися енергією зради, насильства і підлості Вельда оволоділа досконало. Утім, реалізація подібних вправ вимагала певної підготовки, витрати часу і сил, до того ж не вирішувала проблеми безоглядного витрачання магічної енергії, як це робила Вельда протягом своїх попередніх життів.

Невеселі думки відвідали Вельду якраз у той момент, коли невидимою з землі сутністю вона летіла на шабаш Вальпургієвої ночі, що відбувався щорічно на берегах Дніпра в ніч на перше травня. Від тих думок, ніби відчуваючи слабкість та виснаженість володарки, завібривала її відьомська мітла, задрижала та засмикалася в руках, от-от ладна порушити плавну траєкторію польоту.

Сталося це, коли Вельда підлітала з північного заходу до передмістя невеликого містечка, якраз там, де закінчувалися суглинки українського Полісся і починалися благодатні вітчизняні чорноземи. Власне, Вельда із певним зусиллям згадала назву міста, вгледівши з висоти польоту його обриси, згадала і про те, як в одному з попередніх життів її, напівживу, довго тягли до берега і кинули в річку, прив'язавши до шиї обсіпаний мукою камінь, мабуть, з місцевого млина. Місто називалося Ніжин, а річка, у яку її кинули – Остер. Згадала і священика, хижо занесену над нею у прокльоні руку і його слова, що навіки закарбувала її пам'ять, бо це було останнє, що вона почула у минулому, кілька перевтілень тому назад, житті: «... а кто соблазнит одного из малых сих, верующих в Меня, тому лучше было бы, если бы повесили мельничный жернов на шею и потопили его в глубине морской. Горе миру от соблазнов, ибо надобно придти соблазнам; но горе тому человеку, через которого соблазн приходит» (Матф.18:6,7). Насамкінець Вельда згадала, точніше, майже фізично відчула, як її тіло охопила холодна вода, як вона заповзла в її ще живу, але вже згасаючу свідомість і заповнила вщент пільмою небуття...

Згадала, зусиллям рішуче згасила жарину власних почуттів і цілком зосередилася на своїх негайних діях: Вельда заходила на вимушену посадку.

Вона м'яко приземлилася на вершині гори, що громадою нависла над нічним містом, легко пробіглася утоптаним майданчиком і зупинилася на його краю. Тут вона бувала вряди-годи, коли одна, або з товарками, мандрувала Україною у звичний і найкомфортніший відьомський спосіб. Але то були щасливі і безтурботні часи, коли про брак відьомської сили не думалось, бо бризкала вона врзнобіч, наповнюючи її ество впевненістю і відчуттям власної могутності. А нині Вельді, як ніколи, потрібно було підживитися. Для цього годилося, що завгодно: хоч якась недобра людська душа, або ж предмет, що був знаряддям вбивства і залишав у собі силу завданої смерті. Вельда огледілася: на скільки вистачає ока:

ніде не було жодної душі, ні грішної, ні праведної... Вельда зосередилася на тому, що лежало у неї під ногами і включила свій магічний зір: її уяву відразу заповнили відчуття і образи, що дали їй могутній імпульс надії: вона шукає в правильному напрямку. Тут двадцять років тому точилися запеклі бої: єдина висота, що панувала над містом, була місцем стратегічним і кілька разів переходила з рук в руки. Своім магічним зором Вельда бачила позначені ніби пунктиром лінії окопів, за які противники кілька разів сходилися в рукопашній, бачила в глибині гори нерозірвані міни і снаряди... І, нарешті, знайшла те, що шукала. Держаком відьомської мітли вона розрила ямку і нарешті дісталася до бажаного: майже незайманий іржею клинок приглушено блиснув під місяцем. Взявши його до рук, Вельда відчула, як живого, величезного, чимось схожого на ведмедя, есесівця, що цим кинджалом з садистською насолодою добивав поранених червоноармійців у захопленій траншеї. Скільки ж їх було? Ого! Дев'ятнадцять! Був би ще й двадцятий, але сп'янілий від крові і смерті есесівець зовсім забув про обережність і поранений червоноармієць, що отямився в той момент, коли ворог почав його різати, всадив німцю в око ніж по самий держак. Саме тому останній володар кинджала, переконаний вбивця, садист і нелюдь, не зміг остаточно упитися справою рук своїх, чудом зберігши темну енергію смерті для неї, Вельди. Вона гидливо розігнула і зчистила з руків'я зброї висохлий і почорнілий зап'ясток, що міцно тримав зброю навіть після смерті, при місячному сяйві прочитала викарбуваний на клинку напис німецькою: «Бог з нами» і усміхнулася: напис видався їй аж надто блюзнірським з огляду на контекст його використання і особистості того, кому ця зброя за життя належала... Утім, мораль та етика – це зі світу людей, істот, з якими Вельда, хоч і жила поряд ось уже триста з лишком років, але ж все-таки воліла мати якомога менше спільного...

Вельда міцніше обхопила руків'я зброї і приготувалася здійснити магічний ритуал, який виконувала не одного разу: підкоряючись її волі, у клинок почав вливатися залишок її відьомської темної сили. Лезо кинджала враз налилося сяйвом кольору розпеченого заліза й заіскрило. У зворотньому напрямку, і Вельда це відразу відчула, у її єство вливається інша сила – темна енергія дев'ятнадцяти смертей, що двадцять років була ув'язнена у зброї. Потік цей наповнював її силою, могутністю, освіжив майже вкрай виснажену на дванадцятому циклі життів магію.

Коли ритуал було закінчено, оновлена і заспокоєна Вельда готова була продовжити подорож: заряд енергії з клинка обіцяв їй можливість небагато, якихось п'ятнадцять-двадцять людських років, але все ж не думати про кінечність відьомського існування.

Наостанок Вельда довершила ритуал: у землю, поглибивши викопану ямку, вона поклала кинджал з ув'язненим у ньому часткою власного відьомського єства: тут він лежатиме до того часу, доки вона не матиме змоги повернути взяті від нього дев'ятнадцять нових людських життів і знову обміняти їх на оновлену і зміцнену частку її сили такою ж могутньою, якою вона була десять життів тому. Тепер це завдання їй по силі і часу на його виконання більш, ніж достатньо. В успішній реалізації задуманого Вельда не сумнівалася ні хвилини. Не боялася вона і загубити артефакт з поля свого магічного зору: тепер вони з ним нерозривно пов'язані. Через товщу ґрунту вона бачила його дуже чітко і ясно. Так само чітко і ясно вона відчуватиме його повсякчас, що б вона не робила, і де б вона не була.

Вельда підняла голову від облаштованої нею криївки і цілком зосередилася на подіях, що чекали її попереду: на урочистостях з нагоди Вальпургієвої ночі вона буде в числі почесних гостей і сидітиме в безпосередній близькості біля трону Самого... Вельда легко

скочила на мітлу і гайнула з гори. До пагорба над Дніпром, де цієї ночі збиралися відьми, перевертні, вурдалаки і всяка інша нечисть, залишалося близько години льоту...

4

Кинджал часів Другої світової з потьмянілої сталі та з готичним написом «Gott mit uns» був старим, але лише ледь з'їденим часом та іржею. Проте руків'я зброї ніби саме зручно лягло в руку, зважаючи на те, що в долоні десятирічного хлопця ледь вистачило снаги її обережно, проте міцно обхопити. Так само обережно небезпечна знахідка пройшлася по колу і була ретельно обмацана усіма зацікавленими хлопчачими очима та пальцями, а потім з певною пересторогою знесена до підніжжя Лисої Гори, дбайливо загорнута в ганчірку та надійно захована в шкільному ранці.

Лиса Гора – так називався покатий піщаний пагорб, що височів відразу за околицею – бовваніла над містом несподіваним, і тому незбагненим винятком для типово рівнинного ландшафту, та, власне, такий вигляд і мала: ніби грайлива велетенська рука бездумно насипала величезну купу піску та глини серед пласких, як стіл, полів і лугів. Місце ця в місті зажила недоброю і навіть містичною славою через те, що на її загалом піщаних, а подекуди і глиняних схилах нічого не росло, окрім трави та бур'яну, а маківка самої гори, витоптана вітрами та вмита дощами, була голою, як коліно. Одне слово – Лиса Гора.

Поряд з цим простим поясненням такої природної аномалії побутувала інша, містична версія: бабці на місцевому базарі з напіострахом та пошепки гомоніли про те, що саме на вершечку Лисої Гори часом просто відпочиває, а інколи і чаклує нечиста сила, коли прямує на свій чорний шабаш. Саме вичовгана ступами та підметена чаклунськими мітлами маківка гори, що використовувалася відьмами як злітна смуга, з огляду на неабияку інтенсивність повітряного руху, а надто надмірну присутність темної сили, не мала ніякої змоги давати рослинам життя.

Утім, четвірку друзів, що якраз нав'ючували, допомагаючи одне одному, на власні спинах напрочуд незручні і важкі шкільні ранці, сховавши в одному з них щойно знайдений скарб, мало турбували рослинні особливості Лисої Гори. Усім чотирьом було по десять, або близько того, усі вони вчилися в одному класі: двоє були відмінниками, двоє – з точністю до навпаки. Старшого з них (а першість його була, зважаючи на зовсім незначну різницю у віці, у їхньому вузькому й дитячому колі однозначною і незаперечною) звали Володя.

З огляду на високий статус у їхній хлопчачій громаді, Володя був очікувано найрозважливіший, наймудріший і шляхетно благородний. У його посмішці, неспішній і ґрунтовній манері говорити і думати було завжди щось урочисте і правильне. І сам він був якимось урочисто-світлим. З огляду на певну неоковирність з точки зору лексики, це визначення пасує йому найповніше. Саме так: урочисто-світлий.

Інший Володя, швидкий та меткий, як вогонь, виглядав певною антитезою тезці: був весь на поверхні, першим ліз у бійку, першим загорався до якоїсь нової витівки, але був останнім, хто каювся за зроблене, коли за заподіяну шкоду їх чекала справедлива кара, не визнавав своєї поразки і ніколи не просив пощади. За надмірну любов до анекдотів, які він до місця, а частіше недоречно розповідав з незмінно грузинським акцентом, мав відповідне прізвище. Грузином-старшим абсолютно несподівано для себе став з часом і його старший брат, а Володю всі називали не інакше, як Грузин-молодший, або просто Грузин.

Третій учасник компанії – Сашко, навпаки, був, так би мовити, «річчю в собі»: високий, стрункий, неговіркий, здебільшого стриманий, потаємний мрійник та інтелектуал.

Він найбільше читав з усієї компанії, завжди був собі на думці, ніби знав (або вдавав) щось таке, чого не могли досягнути інші.

І, нарешті, четвертий – Сергій, або просто Сірий. Міцно збитий, що було справедливим і для його статури, і для рис характеру, Сірий понад усе був людиною прагматичною і з людських чеснот визнавав лише конкретику, зате не мав будь-яких сумнівів і вагань. У всьому – і у великому, і в малому – він завжди мав рацію. Урешті-решт палітра думок і поглядів на ту чи іншу подію або явище, уперто зводилася ним до простої альтернативи: для Сірого існувала тільки його думка і неправильна.

Двом Володям, Сашкові і Сергієві було по десять і, попри описані відмінності в характерах і поведінці, у всьому іншому вони були напрочуд однакові. Однаково скептично і нечутливо, наприклад, ставилися до обговорюваних старшими особливостей існування на маківці пагорба відьомського аеродрому саме тому, що віднедавна знали справжню істину про аномальну бідність рослинного світу цієї місцини: у піщано-глиняній суміші, з якої складалася, власне, сама Лиса Гора, було напрочуд мало родючого ґрунту, зате надміру багато смертоносного заліза. Безстрашно освоюючи в хлопчачих іграх пагорб і свідомо нехтуючи усіма засторогами про його недобру славу, вони знали схили Лисої Гори, як свої п'ять пальців, а віднедавна дослідили і те, що було двадцять років ув'язнене всередині самої гори. Першим здобутком їхніх вправ з «чорної археології» була напівіржава «трюхлінійка» – масова гвинтівка, що була на озброєнні воїнів Радянської армії періоду двох світових війн і пробитий осколком німецький шолом. У розкопках часом траплялися патрони різних калібрів, ще частіше – стріляні гільзи і напівзотлілі фрагменти військової амуніції. Інколи хлопцям щастило, їхнє завзяте копання на місці давніх боїв винагороджував то знайдений у товщі піску снаряд, що не розірвався, або важенна, кругла шашка протитанкової міни і кілька її менших колег від легкого німецького міномета. Особливим ажіотажем та інтересом супроводжувалася знахідка холодного зброї: добряче поїденого іржею чотиригранного штика від «трюхлінійки» чи широкого і плаского, лише ледь поїденого часом багнета із крупнівської сталі німецького чи австрійського зразка. Усе залізаччя, що не втратило своєї смертоносної сили, дбайливо зносилося у сховок, який хлопці між собою називали «Печера». Власне, печерою та нора була в їхній дитячій уяві: вітер і дощ вимили в глинищі вузьку нішу, у яку могла прозміїтися лише худюща, у стані дзвінкості велосипедної рами, статура десятирічного хлопчика. Напрямок потоку, яким збігала вода з Лисої Гори, з роками змінився і «Печера» була сухою, добре утрамбованою, до того за кілька метрів від вузького лазу несподівано розширювалася так, що під склепінням можна було стояти: одне слово, була ідеальною схованкою. Снаряди, міни, патрони і вибухівка склалися під дальньою стіною без усілякої на те далекоглядної мети, зате холодна зброя дбайливо чистилася, полірувалася тут же, у «Печері» біля входу, де було більше світла, і зберігалася у спеціально для цього обладнаному сховку. Інколи начищена зброя залишала свою криївку і потай приносилася в школу, щоб показати друзям, зате про арсенал вибухівки хлопці мовчали, не обговорювали його існування навіть між собою, хоча одного разу ледь не виказали себе.

Сталося це якось улітку, на канікулах, коли можна було роздягнутися до спіднього і цілий день копатися в піску, не боячись розсердити маму за забруднений одяг. Того літа їхні пошукові роботи були вдалимими, як ніколи: їхній вагомий здобуток матеріалізувався у вигляді запаяного цинкового ящика, у якому були, кожна окремо загорнута в цупкий промаслений папір, десять майже новеньких гранат-лимонок, що, певно через належні умови зберігання, виглядали так, ніби тільки що зійшли із збройового конвеєра.

Можна лише гадати, що виявилось вирішальним у тому, як розвивалися подальші події, і що стало їхньою рушійною силою: хлопчача бравада чи просто дитяча дурість, чи й те й інше докупи, проте факт – річ уперта – одна з гранат опинилася в шкільному ранці й потай була принесена в місто. І все б воно якось минулося, якби одного дня граната ця не вибухнула...

На новому житловому масиві, який так і називався «Новий», багатоквартирний будинок, де мешкав Сашко з батьками, стояв довгий час на самоті. Ще рилися котловани під нові будівлі, ще комунальники тільки освоювали технологію подачі води на рівень четвертого поверху і налагоджували каналізацію, тому в будинку частенько не було води і тому не працював туалет. З огляду на цю життєву обставину, притаманну епосі розвиненого соціалізму, у дальній частині дворища комунальними службами був споруджений заклад громадського користування: дерев'яна будка з промовистими літерами «М» і «Ж» з облаштованою, як належить, вигрібною ямою. За три роки комунікації остаточно налагодили, вода й каналізація на масиві функціонували безперебійно, проте туалет так і залишився стояти практично без вжитку. І стояв би, певно, й досі, якби не подія, що була зафіксована у тогочасних дворових хроніках як «теракт».

Окрилений умовами парі, а друзі побилися об заклад три до одного, що він не поцілить у вічко споруди, Сашко блискуче підтвердив свій снайперський хист, не залишивши друзям ніякої надії виграти суперечку: граната, кинута його рукою, по широкій дузі, зблиснувши на сонці в той момент, коли від неї відскочив запобіжник, з першого ж разу влучила у віконце будки якраз над написом...

Міцно збиті дошки вбиральні прийняли на себе весь удар шрапнелі, проте не встояли і розлетілися на друзки, уміст вигрібної ями з ситим чмоканням вихлюпнувся догори, заливаючи все навкруги брудними бризками і смородом, рясно помережив візерунками людську білизну, що сохла неподалік на розтягнутих між стовпами мотузках. Не встиг розвіятися дим, як усі малолітні терористи були затримані і відразу віддані для допиту дільничному дяді Колі, що миттю примчав з дому, почувши вибух, як був: у домашніх капцях, що знизу довершували міліцейські галіфе з лампасами та в куфайці, наопаш накинутій прямо на майку. Після прискіпливого допиту, що неодноразово переривався потиличниками і голосними риданнями, усі злочинці були передані для відбування покарання батькам, а дядя Коля до самого вечора допомагав прибирати наслідки теракту та закривати дірку розворошеної вибухом вигрібної ями. Потім уже в присмерку у дворі чоловіки деякий час пили «мирову» з нагоди вдалого завершення неочікуваної брудної роботи, чаркувалися за те, що слава Богу, ніхто з сопливих терористів не загинув і навіть не покалічений, і хай буде тричі проклята та війна, що не дає спокійно і мирно жити навіть через двадцять років.

Три дні від того моменту, як споруда, позначена кодovими літерами «М» і «Ж», зусиллями четвірки пішла в небуття, Сашко був під домашнім арештом і весь визначений йому сімейним правосуддям строк стійко мовчав. Найважчим виявився не арешт, і навіть не обов'язкове безпосереднє знайомство з батьковим ременем. Це було очікувано і абсолютно заслужено. Найважче було пережити втомлений і безмовний докір в очах матері, яка три дні і три ночі спочатку виварювала, а потім прала і прала у старих ночвах забруднену фекаліями людську білизну. Але попри цю морально непідйомну і важку ношу, Сашко мовчав. Мовчали, як партизани, і його товариші.

На четвертий день вони, не змовляючись, зустрілися в «Печері» знову і принесеними з дому обценьками завальцювали, як могли, цинк з гранатами та поклали його в найдальший куток. Після цього, не змовляючись, наглухо закрили і запечатали лаз до «Печери», щоб вхід до неї став абсолютно непомітним зовні.

Відкриють вони її знов лише через двадцять п'ять років...

А тим часом холодну зброю, що кому дісталось, рознесли по домівках. Там вона і зараз, мабуть, лежить у напівзабутих кривках: той, хто в десять років не облаштував для себе таке потайне місце, хай перший, як то кажуть, кине в мене камінь...

Так сталося, що остання їхня знахідка – кинджал з незрозумілим написом, опинився в ранці Грузина-молодшого, а разом друзі йшли від Лисої Гори до дороги, що вела у місто. І знову їм пощастило: майже відразу біля них зупинився чудернацький автобус. Цей транспортний засіб заслуговує того, щоб про нього сказати окремо: пофарбований чиєюсь вигадливою рукою в червоний і яскраво-жовтий кольори, він був визначною, ба, навіть видатною пам'яткою міста та дуже популярним засобом пересування, особливо серед дітей. Його водій дядько Петро не минав жодного малолітнього пішохода, не запропонувавши того підвести, охоче балагурив з малечою під час поїздки і грошей за це ніколи не брав. Навряд чи автобусне начальство терпіло б довго подібну незалежність, якби дядько Петро обслуговував рейсовий автобус, але він працював не на маршруті, а збирав по місту та доставляв чергову зміну залізничників на вокзал, розвозив їх вчасно і без запізнь. А те, що, може, когось за цього і підвозив, на те керівництво закривало очі.

Ось і цього разу червоно-жовтий автобус зупинився біля хлопців, і вони прожогом кинулися в салон. Трьом це вдалося відразу, а четвертий застряг, зачепившись ранцем за двері.

– Ну, чого ти, малий, швиденько сідай! – дядько Петро нахилився зі свого крісла, підхопив малого під ранець і вражено сахнувся: з долоні збігала, падаючи на підлогу салону цівка крові:

– У тебе там що? Меч?!

Доки дядько Петро так-сяк перев'язував собі руку, усі четверо навперебій щось плели йому про кравецькі ножиці, які, буцімто їм загадали принести на урок праці, а він мовчки посміхався у вуса: своїх у дядька було теж четверо, він мав певний і безпомільний батьківський імунітет, тому терпляче і поблажливо слухав дитячі нісенітниці: який урок праці і які завдання можуть бути серед літа на канікулах? Шибеники, та й годі...

Увесь залишок шляху від Лисої гори до веранди, що на теплу частину року до пізньої осені перетворювалася на помешкання Грузина-молодшого, вони подолали без перешкод. Кинджал був добутий з ранця, ще раз ретельно оглянутий, обмацаний і упокоївся на якийсь час у надійному сховку під вікном.

Про невдалу спробу замилити очі дядькові Петрові та про свою небезпечну знахідку вони більше не згадували...

5

Те, що скарб із частиною її магичної сили їй уже не належить, Вельда відчула відразу. Магічним зором вона оцінила загрозу і побачила чотири дитячі образи, що відтепер володіли її артефактом:

– Як наважилися?! Як посміли доторкнутися!

Тепер вона бачила усіх чотирьох ясно, ніби вони були поряд: хлопці якраз сідали в чудернацький червоно-жовтий автобус. І раптом Вельда побачила п'ятого: огрядний вусатий чоловік вгамовував кров, що цібеніла йому з руки.

– Невже артефакт віддали дорослому?!

Та ні, заспокоїлась Вельда, то лише прикрий епізод, випадковий контакт випадкової людини з її скарбом. Утім, у випадковості Вельда вірила мало, а, точніше, не вірила зовсім: чимало людей іншими очима подивилися б на світ, якби знали хоча б десяту частину природи тих так званих прикрих випадковостей, які вона особисто для них задумала і облаштувала за свої одинадцять земних життів.

Вона зусиллям вгамувала бажання кинути все і летіти практично через усю планету визволяти свій скарб: у світі назрівав конфлікт планетарного масштабу, що його потім назвуть Карибською кризою, атмосфера ненависті і взаємних підозр між двома супердержавами загрозливо згущувалася, от-от мало дійти до обміну ядерними ударами, а цього Вельда пропустити ніяк не могла, вона потрібна була тут.

Тому мовчки здалеку споглядала за хлопцями, за тим, як вони облаштовували криївку на веранді. Нічого, прийде час і вона візьметься за них особисто, підкорить своїй волі, примусить робити те, чого вона забажає, а її жаданий артефакт нарешті знову опиниться в її руках. І тоді вона з ними сповна поквитається. З усіма чотирма, а, може, п'ятьма – з усіма, хто посмів доторкнутися своїми брудними руками до її скарбу...

6

Отже, веранда, що слугувала Грузинові-меншому за спальню й ігрову кімнату з травня по жовтень, якось одностайно була самопроголошена офіційною резиденцією їхнього хлопчачого братства. Задля підтримання такої високої репутації уповноважені особи взяли на себе всі клопоти з її утримання. Заохочуючи ту їхню самостійність, батьки Грузина підкреслено рідко заходили на хлопчачу територію: інколи, щоб нагодувати друзів чимось смачненьким, частіше для того, щоб ввечері розігнати їх по домівках – завтра все одно побачитеся в школі... Проте їхня зустріч у класі відбувалася далеко не завжди: інколи, обов'язково дочекавшись одне одного біля шкільних воріт, вони, змовницьки перезирнувшись, дружно повертали від шкільного порогу і йшли в луг, на річку, чи у свою «Печеру» на Лису Гору. З тих своїх мандрів на другий-третій урок поверталися в клас і залишок учбового дня були якісь стихені, з однаково сяючими замріяними очима.

Час від часу добровільно і без примусу робили те, проти чого зазвичай однозначно протестує усяка хлопчача душа, а саме прибирали у веранді, наносивши колодязної води, мили підлогу і навіть, страшно подумати, поливали квіти. Працювали мовчки, похапцем, намагаючись скоріше виконати ненависну роботу, але однаково злагоджено, без слів розуміючи одне одного. Різними вони ставали знов, коли поверталися зі школи, так-сяк робили уроки і все, що було далі, відбувалося звично, очікувано і невідворотно:

– А хочете, я вам анекдот розкажу? – нависав над друзями Грузин-менший, і, не чекаючи відповіді, розпочинав:

– Зустрічаються якось грузин і дівчина, і грузин говорить: – Ээ, милый дэвушка, послушай, какой вещь хочу тебе сказать... – продовжував він з жахливим акцентом.

– Грузине, ти знаєш, за що Каїн убив Авеля? – перебивав його Володя, – за те, що Авель розповідав заяложені анекдоти...

– Ну, якщо не хочете анекдот, – не вгамовувався той, – я вам заспіваю...

– Ні, тільки не це, тоді вже краще анекдот. Той самий, за який постраждав Авель... – Сашко змовницьки штовхав Грузинові в ноги футбольний м'яч і вони всі разом ішли на подвір'я.

Якщо Грузин не дуже вмів розповідати анекдоти, то співав він ще жахливіше, хоч і любляв це робити на повні груди, як і всі люди, начисто позбавлені музикального слуху та голосу. Але те, що він виробляв з футбольним м'ячем, можна було оцінити лише найвищим ступенем визнання.

Щоосені, а саме у вересні, у школі, де вони навчалися, проводився обов'язковий чемпіонат з футболу. У ньому традиційно брали участь команди восьмих, дев'ятих і десятих класів. Менших до змагань не допускали, занадто малі вагові категорії були в учнів молодших класів. Коли Грузинові, Володі, Сашкові і Сірому виповнилося по п'ятнадцять, їхній 8-А вперше взяв участь у чемпіонаті. Саме тоді засяяла зірка Грузина на шкільному футбольному небосхилі. Утім, про все по порядку.

Чемпіонат проводився по колу: 8-А зустрічався в очній зустрічі з 8-Б та 8-В класами, потім з командами дев'ятих, і насамкінець – десятих класів. Їх теж було по три. За кількістю очків визначався переможець. У разі однакової кількості балів переможець першості визначався в очній зустрічі.

Матчі відбувалися на стадіоні, облаштованому на гандбольному майданчику з такими самими гандбольними воротами по обидва боки прямокутника поля. Тайм тривав тридцять хвилин, а чисельність команд варіювалася: грали або чотири проти чотирьох, частіше – п'ять на п'ять.

Грозою чужих воріт у команді 8-А був саме Грузин. Різкий і несподіваний, він плував захист суперника, обігруючи їх по кілька разів кожного поодиноці, або ж усіх разом, одним невловимим порухом звільняючись від опіки і ледь помітним ударом відправляючи м'яч у сітку повз воротаря.

Володя владарював у центрі поля, на ньому були функції організації атаки, а за нинішньою термінологією – плеймейкера. Володя також незмінно виконував усі «стандарти» – пробивав штрафні й пенальті.

Захист власних воріт лежав на Сашкові й Сірому.

Сірий, за футбольною термінологією, був захисником таранного типу, охоче і без вагань ішов на силовий контакт, а інколи, вичерпавши всі дозволені правилами аргументи, не зовсім чистим прийомом вкладав суперника на поле, а потім стійко і байдуже вислуховував претензії щодо власної гри.

Сашко, навпаки, силових контактів намагався уникати, і опинитися на шляху не суперника, а м'яча. Це здебільшого йому вдавалося і тоді він або шукав поглядом Володю в центрі поля, або несподіваним і довгим, через усе поле пасом виводив Грузина на ударну позицію, відсікаючи захисників від товариша.

Власне, стратегія і організація гри 8-А була не аби-якою, точніше, виглядала як єдино можливий варіант з огляду на склад команд і розміри майданчика, проте незмінно приносила успіх. 8-А без проблем розібрався з однолітками, трохи важче переміг суперників на рік старших і зійшовся в очних поєдинках з випускними класами.

Мабуть, не варто було б це так детально описувати, якби у матчах з десятикласниками не був започаткований, так би мовити, «третій тайм», не передбачений ніяким турнірним регламентом, але з готовністю використаний переможеним суперником, бо поразок з

рахунком 6:0, 10:2 і 8:4 і такого приниження завтрашні випускники молодшим ніяк подарувати не змогли.

Отже, закінчення гри плавно перетікало в «третій тайм» – у цинічний і безжальний мордобій, що починався ще на полі, продовжувався в роздягальні, а інколи, і за її межами.

Добре пом'яті дужчими за себе суперниками Грузин, Володя, Сашко і Сірій втирали криваві сльози, потай пробиралися додому, щоб не бентежити батьків синцями і розбитими в кров губами, а наступного дня знову виходили на матч. Проти іншого десятого класу. І все повторювалося спочатку...

На урочистому врученні кубка школи з футболу переможці трималися скромно, намагаючись не висвічувати синцями. Власне, так поводити себе Сашко і Володя. Грузин же палав подряпанним і розбитим обличчям, а понад усе, сяяв очима і переможною посмішкою: усе, що з ним було до цього, тьмяніло перед його особистим тріумфом. А поряд з ним з незворушним обличчям стояв Сірій. Йому було все одно...

Починаючи з восьмого, а надто у дев'ятих-десятих класах почали окреслюватися і майбутні вподобання друзів. Грузин не вилазив із спортивних зборів, його почали готувати до серйозної футбольної кар'єри і залучати у команди професійних дивізіонів. То ж учитися йому було ніколи.

Володя був найкращим у математиці, хоч і потай писав ліричні вірші, що їх довіряв читати лише Сашкові, з яким з першого до останнього класу сидів за однією партою.

Сашко краще розумівся на гуманітарних науках: мови, історія і література в нього були на першому місці. Удома ж Сашко перебував під постійним і неослабним пресом, що до вибору майбутнього фаху: мама – лікар місцевої санітарно-епідеміологічної станції, бачила свого сина не інакше, як журналістом. Батько, журналіст за фахом, редактор місцевої міськрайонної газети, уявляв сина в білому халаті і, хоч був людиною толерантною і розважливою, на такому варіанті наполягав категорично.

Сірій же, як завжди, був експертом з усіх наук відразу, не погоджувався з окремими законами фізики, запекло критикував періодичну таблицю елементів Менделєєва, проте в питаннях біології, анатомії і психології йому якось вдавалося миритися із загальноприйнятими авторитетами.

Після закінчення школи вперше за сімнадцять років свого життя вони розлучилися надовго. Так і не зумівши одночасно задовольнити різні бажання своїх батьків, Сашко обрав свій життєвий варіант і пішов служити в армію. Отримав виклик і Грузин-менший у футбольну команду спортивного армійського клубу, де йому належало проходити військову службу, так би мовити, без відриву від свого основного фаху й покликання.

Володя подався в один з університетів Беларусі на тренерський факультет з футбольної спеціалізації, а Сірій вступив у столичний медуніверситет за спеціальністю «хірургія».

Їхнього спокійного, благополучного і розміреного життя, залишалось ще п'ять років...

7

У цей час Вельда чаклувала в іншій частині планети: в одній з африканських республік ось-ось мав відбутися державний переворот, і Вельда, що доклала до його організації неабияких зусиль, готувалася повною мірою насолодитися його наслідками.

Та й нагальної необхідності в поповненні її життєвих сил Вельда віднедавна не потребувала: вона досить напоїла свою чаклунську міць, перемигши і знищивши у

смертельному двобої місцевого мага, що так само, як і вона, претендував на свою частину темної сили ненависті, болю, насилля і смерті, що неодмінно супроводжували збройне захоплення влади.

Ось і зараз вона відчула, як в ній струменіла незвична і чужа древня сила, з присмаком якихось невідомих їй трав та прянощів.

Вельда своїм магічним зором перенеслася в іншу частину планети, туди, де зберігався її потаємний скарб і зосередилася саме на ньому: як і завжди, клинок лежав, загорнутий у ганчірку, у надійному сховку на веранді. І самого господаря помешкання поряд не було. Вельда зосередилася на ньому і тут же побачила заплутане мереживо його мандрів: її боржник активно переміщається по країні, не залишаючись на одному місці більше двох-трьох діб. У думки Вельди увірвалися гомін стадіонів, напруга боротьби на футбольному полі, безликі готелі і переїзди, переїзди...

Вельда зосередилася на інших своїх боржниках: один з них був майже поряд. Вона подумки бачила, як дужі, озброєні кийками і важкими захисними щитами хлопці в шоломах та одностроях тіснили вкрай виснажених учасників голодного бунту у столиці однієї з держав Південно-Східної Азії. Вельда гірко всміхнулася: у державі, що відправила тих хлопців із зброєю в руках на край світу, це називалося «виконанням інтернаціонального обов'язку та миротворчою місією».

Місцезнаходження всіх інших її боржників було очікуваним: третій – готувався до іспитів на тренерську ліцензію в Беларусі, ще один розривався між роботою в міській лікарні і навчанням у столичному медуніверситеті, а п'ятий неспішно котив у своєму чудернадському червоно-жовтому автобусику, віз на станцію чергову зміну залізничників.

Заспокоєна побаченням і остаточно впевнившись, що її скарбу нічого не загрожує, Вельда цілком зосередилася на останніх приготуваннях до путчу, на якийсь час викинувши своїх боржників з голови: у тому, що прийде момент, коли вони свій борг заплатять сповна, Вельда не сумнівалася жодної хвилини...

Частина друга. ОРДЕН

1

Коли Володя, уже дипломований тренер, набирив дитячу та юнацьку футбольні команди для міської спортивної школи, Сашко, закінчивши службу, здобував журналістський фах у столичному університеті, Грузин грав за команду майстрів, а Сірий готувався до випускних іспитів в інтернатурі, час той позначився ще однією подією, що суттєво змінила до того непорушні принципи існування їхнього суто чоловічого, майже монашого ордену: у ньому рано чи пізно невідворотно мали з'явитися особи протилежної статі. Точніше, перша особа.

Власне, друзі абсолютними ченцями не були, до того ж не робили з цього особливої проблеми: стосунки з особами протилежної статі, і великі і малі, проходили в кожного з них строкатою і безперервною низкою захоплень, залицянь і переживань, проте до пори до часу жоден з друзів не вважав за можливе ввести чергову обраницю в коло свого найближчого спілкування. І, врешті, такий момент настав, одного разу Володя з'явився на порозі веранди разом з особою жіночої статі. Вона називалася Леся.

Спостерігаючи за тим, як світилися очі Володі, коли він дивився на Леся, як обережно і ніжно він тримав її за руку, друзі без жодного слова і пояснення зрозуміли: ці

стосунки для їхнього друга особливі, понад усе важливі, то ж одноставно прийняли Лесю до незайманого доти кола суто чоловічого спілкування. Узвичаїли вони цю нову для себе обставину їхнього спільного життя з однаковою готовністю, але кожен по-різному: Сашко прийняв Лесю стримано і приязно, Сірій, як завжди, був чисто-конкретним, зате у Грузина поява Лесі в їхній спільноті викликала бурхливий захват і ентузіазм.

Леся щиро і залиvisto сміялася, коли він розповідав їй свої анекдоти з жахливим грузинським акцентом, схиливши голову набік, терпляче й зачудовано вислуховувала його вокальні вправи, радісно плескала в долоні, коли в спортивній пресі знаходила згадку про футбольну звитягу Грузина, одне слово, охоче пітримувала його репутацію героя й обранця долі. І тільки за це наречену свого друга Грузин готовий був носити на руках.

Взаємини Лесі й Володі, навпаки, не були ні показними, ні бурхливими, їхній зв'язок ніби ховався вглиб і майже ніяк не проявлявся зовні: вони практично не говорили між собою, розуміючи одне одного з пів слова, їм завжди було про що помовчати разом. Затє з їхнього особистого лексикону якомсь непомітно щез займенник «Я», щоб органічно і природно перетворитися на форму «Ми». І це «Ми» було по вінця переповнене обожнюванням і коханням.

Ідилія ця проіснувала недовго, десь місяців зо два.

Глибоко восени сталася перша в цілій низці трагічних подій, що круто змінять життя наших героїв назавжди.

2

Пізньої осені, коли на африканську саванну опустилася важка пекельна спека, Вельда раптом відчула, як знову слабне її чаклунська сила. Залишки енергії, здобутої нею в поєдинку з місцевим чаклуном, вона, не заощаджуючи, витратила на організацію збройного перевороту, що в результаті, зовсім не виправдав її сподівань. Путч минув майже безкровно, то ж на поповнення своїх магічних сил за його рахунок годі було й сподіватися.

Саме час стягнути борги, подумала вона про себе і зазирнула в іншу точку планети: її скарб, як і належить, був на місці, а двоє з боржників, і вона це ясно бачила своїм магічним зором, були майже поряд. Саме час...

Під місячним сяйвом Вельда сиділа на залишках монастирської стіни і оглядала місто. Справа від неї височіла громада споруди древнього жіночого монастиря. З його даху місто було б оглядати зручніше, проте Вельда остерігалася безпосереднього контакту з подібними місцями: хоч сам монастир давно не функціонував і його приміщення використовували для інших, світських потреб, намолені багатьма поколіннями наречених Христових стіни і досі зберігали потужну світлу енергію, що враз могли відібрати і випити залишки її темної сили, якої і так залишилося обмаль.

Вельда знову поглянула на місто магічним зором. Чотирьох своїх боржників вона відслідкувала не одразу, затє п'ятий рухався їй назустріч. Вона зосередилася і побачила: її жертва була з мисливською компанією і їхала з полювання додому на задньому сидінні мотоцикла. Трохи позаду за ними їхали «Жигулі» ще з чотирма мисливцями, сп'янілими від свіжого повітря та запаху крові: у багажнику Вельда розгледіла тушу забитого дикого кабана.

– Добре, я влаштую тобі полювання! – мстиво подумала Вельда і почала готувати пастку, у якій опиниться її мисливський трофей, її дичина...

У той момент, коли мотоцикл долав поворот дороги, що огинала залишки монастирської стіни й закінчувалася виїздом на пряму, Вельда послала магічний імпульс у водія зустрічної машини. Авто раптом звихнуло вліво, з'їхало двома колесами на зустрічну смугу, підчепило заднього пасажира мотоцикла крилом за коліно і на всьому ходу кинуло на монастирську стіну. Доки скрипіли гальма, а із зупинених машин вибігали люди, Вельда із задоволенням огледіла справу рук своїх: її боржник лежав без ознак життя, понівечена нога під ним була протиприродно вивернута, а з розірваної стегнової артерії поштовхами серця виливалася кров. Вельда вже приготувалася випити темну енергію смерті, що от-от мала зупинити серце її жертви, але її мисливський трофей продовжував уперто жити, коли його перев'язували як могли, коли на руках несли до машини, і, коли, порушуючи правила швидкісного режиму, машина мчала в бік міської лікарні. Вельда піднялася в повітря, щоб прослідкувати за пересуваннями машини, тепер вона нікуди не поспішала і просто насолоджувалася зробленим. Утім, це тривало недовго. Стостерігаючи за пересуваннями машини, що мчала по центральній магістралі міста, Вельда раптом побачила ще одного свого боржника: старенький автобус з облупленою червоно-жовтою фарбою на боках, неспішно в'їжджав на естакаду, що вела до вокзалу. І Вельда цілком зосередилася на ньому. У ту хвилину, коли автобус натужно долав підйом і виїхав на найвищу точку мосту, Вельда зібрала залишки темної сили і кинула її смертельним прокльоном у водія автобуса.

Посивілий і огрядний дядько Петро, що нещодавно розміняв сьомий десяток своїх літ, помер перш, ніж уже некерований ним автобусик змінив напрямок руху, пробив огорожу естакади і впав, кілька разів перевернувшись у повітрі, на маневрову колію, що пролягала під мостом.

Більш, ніж щедрий подарунок, що його несподівано зробила собі Вельда, на якийсь час змусив її забути про першу жертву: в автобусі, що лежав зараз на колії, їхало чотирнадцять людей. Двоє з них ще дихало. А Вельда похапцем вбирала у своє спрагле і ослабле відьомське єство темну енергію смерті. Тепер їй можна було не поспішати і не кидатися навздогін, її трофей на одній нозі тепер уже нікуди не втече, до того ж вона на деякий час може затриматися в місті. Тепер їй є що повернути в кинджал, щоб навзамін взяти від нього оновлену свою силу. І про неодмінне і неминуче об'єднання зі скарбом, що належить тільки їй, Вельда думала з трепетом і насолодою.

3

Якби не загалом трагічний контекст події, що сталася на осінній вечірній дорозі під стінами жіночого монастиря, цілком можна було б вважати, що послаблення уваги чорної відьми до стану своєї жертви був не єдиним щасливим чинником, що, урешті, зберегли Володі життя.

Цілком випадково на місці події опинився і очевидець аварії, колишній воїн-афганець, що звиклими надавати першу допомогу пораненим і умілими пальцями перетиснув стегнову артерію і тримав її доти, доки інші накладали на понівечену ногу давлячу пов'язку і не дали більше крові текти.

І, нарешті, ще одна щаслива обставина чекала на Володю в передпокої самої лікарні: Сірий після роботи у вузькому колі колег відзначав власне призначення на посаду завідуючого хірургічним відділенням міської лікарні. Спішно одягнувши хірургічний халат прямо на білосніжну сорочку і парадну краватку, Сірий приступив до операції.

Після того як артерія і дрібніші судини були належним чином оброблені і зшиті, коліно, складене з пошматованих кісток, надійно зафіксоване в гіпс, усе, що було нижче коліна, і ногу вже не нагадувало, видалене, а пацієнт міцно спав під дією наркозу, розійшлися хто куди й учасники вказаних подій. Усі, крім двох. Леся і Грузин, що якраз нагодився в місто у футбольне міжсезоння між двома контрактами. Він примчав відразу, як тільки дізнався, що сталося з його другом.

Так вони провели два тижні, Леся і Грузин: змінювали одне одного біля ліжка Володі. Вони значно зблизилися за цей час. Грузин інколи проводжав її додому, до гуртожитка університету, де вона напівлегально жила в подруг, бо закінчила вуз ще весною і чекала моменту, коли на правах законної дружини зможе переселитися до Володі. Про майбутнє вони майже не говорили: Грузин, що, як ніхто, розумівся на тонкощах футбольної справи, з острахом уявляв, та так до кінця уявити собі не міг продовження Володіної кар'єри тренера з футболу.

Його ж особиста кар'єра була в цей час на підйомі: за три дні він мав прибути до Москви, де його чекав новий контракт. Після його підписання і представлення столичній команді, разом з нею Грузин вилітає на тренувальну базу в Сочі і повернеться в Москву якраз до початку нового футбольного сезону.

Оминала тему майбутнього і Леся, доки одного разу, виплакавшись вчергове у Грузина на плечі, не підняла на нього залите сльозами обличчя і несподівано для них обох попросила:

– Грузине, я б дорого дала, щоб завжди бути з тобою разом, я без тебе не можу, я пропаду...

Вона міцно притислася до нього всім тілом, так, що він відчув жар її вагіни, і гаряче продовжила йому нашіптувати:

– Зрозумій мене правильно, Грузине: я люблю Володю, він благородний, добрий і за ним я буду, як за кам'яною стіною, але я тільки зараз зрозуміла, що не він мій герой. Мій герой – ти! Без тебе навіть у цьому щасливому шлюбі, яким він мені і Володі уявлявся, я все одно буду повсякчас думати про тебе. Без тебе я пропаду... – повторила вона розпачливо.

Її рука ковзнула взовж його тіла і обережно і ніжно стисла його плоть:

– Уяви, уяви лишень, як нам буде добре разом! А Володя... Володя все зрозуміє і пробачить мені... Нам! – поправилася вона і ще тісніше притислася до нього, потерлася об ту частину тіла, що першою відреагувала на її ласку.

– Хочеш, я з ним поговорю, коли він прокинеться? А, може, краще ти? – вона знов потерлася об нього.

– І не думай, що я буду для тебе тягарем, ми з тобою приїдемо в Москву, ти облаштуєш свої справи з командою, потім я тебе проведжатиму в аеропорт і чекатиму, доки ти повернешся додому: місяць чи два, що ти будеш у Сочі, я поживу у сестри... А потім ми знову зустрінемося і вже не будемо розлучатися ніколи. Я, і тільки я знаю, що потрібна тобі так само, як і ти мені!

Два дні пішло на те, щоб остаточно узгодити і облаштувати план втечі. У кишені Грузина лежав куплений завчасно квиток на нічний поїзд до Москви. Інший квиток був у Лесі. Вони зустрінуться на вокзалі біля поїзда.

Від переживань Грузин за ці два дні осунувся і схуд, під час відвідин хворого щось не уважно слухав і так само не уважно відповідав, заглиблений у себе. І з Лесею він намагався

за ці два дні не залишатися наодинці, тільки інколи натикався на її сяючий, щасливий погляд, і це вселяло в нього впевненість у правильності того шляху, який вони для себе обрали.

Два дні він подумки готувався до найскладнішої частини реалізації їхнього плану: до розмови з Володею. У день від'їзду, уже з сумкою за плечима, за дві години до того, як вони з Лесею зустрінуться на вокзалі і сядуть у поїзд, Грузин нарешті наважився поговорити з другом.

Сумку він залишив у передпокої, набрав повні легені повітря і обережно прочинив двері до палати: Володя спав. Грузин прикрив двері і сів у ногах ліжка: він чекатиме, доки його найкращий і найвірніший друг прокинеться.

У цей же час Леся снувала по кімнаті в гуртожитку, якимсь судомно і похапцем, а не системно і ретельно, як вона завжди діяла, збирала речі. Усе, що вона робила за останні три дні, що говорила і що думала, відбувалося ніби не з нею.

– Ти красуня і розумниця! – нашіптували їй солодкі голоси, що не відпускали її ні на мить в останні дні.

– Ти зробила все правильно і чисто, то ж тепер можеш розраховувати на винагороду. Він твій, твій і більше нічий... Ти ж цього завжди хотіла...

У супроводі голосів, що майже нечутно, а інколи голосно звучали в неї в голові, Леся одяглася і з речами попрямувала до вокзалу.

Коли до відправлення поїзда залишалося сорок хвилин, рівно стільки, щоб встигнути на вокзал до московського поїзда, а Володя так і не прокинувся, Грузин встав, востаннє подивився на сплячого друга. Мабуть, воно й краще, подумав Грузин, поговоримо якимсь потім, повернувся і вийшов у передпокій. Деякий час постояв над готовою в дорогу сумкою, потім розмахнувся і коротким, точним ударом забив речі у найдальший куток лавки. Ще трохи постояв і рішуче повернувся у палату до друга...

За дві хвилини до того, як закінчувалася посадка у вагони, Леся остаточно зрозуміла: Грузин не прийде. Це усвідомлення подіяло на неї неочікувано, з неї ніби випустили все повітря, спустошивши зовсім і залишивши тільки її оболонку. Вона зачудовано глянула на квиток, затиснутий в кулаці: поїзд Київ-Москва, вагон четвертий, дванадцяте місце... Он він привітно світить вікнами, саме четвертий вагон. А в Москві її чекає сестра, і це єдине, що в цю хвилину Леся пам'ятала напевне...

Тієї секунди, коли локомотив засигналив востаннє і вагони московського поїзда зрушили з місця, Грузин непорушно сидів біля свого друга, що безтурботно спав, і сльози чи то жалю, чи то каяття текли по його обличчю і капали на сорочку....

Гостинні попутники, у купе з якими опинилася Леся, якраз вечеряли, тому правильно оцінили стан дівчини і пригостили коньяком. Коли після двох чарок у неї в голові трохи розвиднилося, вона раптом з жалем і болем згадала Володю: ні, таких чудових людей, як він, тепер не випускають, він такий – один на мільйон. Чому ж вона їде від нього? Відповіді на це питання Леся не знала, зате відчувала напевне: більше вона Володю не побачить ніколи...

Згадала і події трьох останніх днів, її дивні розмови з Грузином: невже це вона говорила? Чи, може, хтось її вустами говорив за неї?

Уранці після сну та умивання думки остаточно перестали плутатися, і Леся раптом відчула неабияку полегкість: ніби хтось могутній і недобрий враз перестав порпатися в її голові і душі...

Коли наступного ранку Леся до нього не прийшла, Володя занепокоївся і не знаходив собі місця весь день, зустрічаючи стурбованим поглядом кожного, хто заходив до нього в

палату. А коли вона не прийшла і наступного ранку, він усе остаточно зрозумів, замкнувся в собі, ні з ким не розмовляв, не реагував на жодні звертання до нього. Ось і зараз він лежав, втупившись у стелю, інколи байдуже спостерігаючи, як по палаті розлюченим тигром у клітці, снував Грузин. А той лютився з кількох приводів одночасно: минали всі строки його від'їзду в Москву на підписання контракту. Керівництво клубу дало йому ще два дні на остаточне залагодження його домашніх справ. І навіть ці додаткові два дні спливали, а він з дня на день відкладав від'їзд, бо так і не повинився перед другом, не розповів йому правду про власну роль у долі Володі та його нареченої. І якщо йому навіть і вдалося встояти перед спокусою і не заплямувати себе остаточно гріхом зради й підлості, це, по суті, нічого не змінювало. Він мав, просто зобов'язаний був розповісти другу все... І сьогодні був останній день, коли він може це зробити: якщо завтра він не вскочить у московський поїзд, щоб на ранок наступного дня вже в аеропорту Москви об'єднатися з його новою командою, він не зробить цього ніколи.

До того ж з кожним днем зосередитися на тому, що він планував сказати Володі на своє виправдання, йому ставало все важче: у ніч запланованої втечі, коли московський поїзд рушив без нього, ще в лікарні на його свідомість накотили неясні голоси і тривожні образи.

– Віддай те, що тобі не належить... – на різні лади, але незмінно наполегливо переконували його голоси. А вночі, коли він був наодинці, його обсідали такі самі тривожні сни і кошмари. Він бачив себе десятирічним разом з друзями на Лисій Горі, бачив, як вони разом відкопують кинджал, що зберігався у сховку на веранді. Той сон у його нічних видіннях зустрічався найчастіше. Треба вдома перевірити сховок, вирішив Грузин.

– Віддай його, віддай!!! – хором заволали голоси в його голові:

– Поверни, поверни те, що тобі не належить...Поклади, де взяв!!! – пронизливим вереском голоси завили знов.

Він піде зараз додому, перевірить кинджал, складе речі і завтра до від'їзду ще раз спробує поговорити з товаришем. З важким серцем у Москву Грузин відлітати не хотів: незалежно від результату розмови, чи заслужить він прощення чи ні, але цей тягар він має з кимось розділити.

Грузин востаннє запитально глянув на Володю, який ковзнув по ньому байдужим поглядом, із зусиллям струснув із себе набридливі голоси і вийшов у пронизливий вечірній присмерк.

За воротами лікарні він одразу помітив дві постаті, одну невисоку і немічну, іншу – кремезного амбала, що відліпилися від стіни і пішли за ним відразу, як тільки він ступив на дорогу, що вела до його дому. Грузин пришвидшив крок, постаті не відставали. Урешті-решт, може, так і треба, подумав Грузин і продовжив свій шлях уже в нормальному темпі. Це тривало якесь мить, доки Грузин не зрозумів: вони його наздоганяють. Тоді він зупинився і вчинив так, як діяв щоразу в подібних ситуаціях: круто повернувся і пішов їм назустріч.

За три кроки до точки їхньої зустрічі Грузин майже фізично відчув збентеження й нервування в стані переслідувачів. Рука Немічного шаснула в кишеню і повернулася з ножем, що зловісно блимнув у нічному присмерку. Побачивши ніж, Грузин остаточно заспокоївся, згрупував своє натреноване тіло і стрибнув уперед. Він встиг нейтралізувати Немічного, вибивши в того і провівши поглядом ніж, що описав широку дугу і впав на безпечній відстані від нападників, щоб вони могли скористалися ним знов, і повернувся до Амбала, але запізнився на якусь мить. Амбал встиг дістати з рукава куртки бейсбольну биту і

щосили вдарив нею Грузина під дих. А коли той зігнувся, бита вдруге опустилася з глухим хряком йому на потилицю.

Залишками свідомості Грузин фіксував, як над ним схилився Немічний і тицьнув ніж йому в обличчя.

– Віддай, віддай скарб, поверни, де взяв! Дістань із сховку під вікном на веранді, він там, там. Вона бачила і Вона його чекає...

Але Грузин уже нічого і нікому не ладен був ні дістати, ні повернути: розум його згасав, і він остаточно знепритомнів.

Грузин-менший так і не опритомнів, хоч прожив він ще після того три дні. Протягом першої доби в нього відмовили легені, і хлопця підключили до апарату штучного дихання.

Професор-нейрохірург, що був спішно викликаний і привезений із столиці Сашком, лише розпачливо розвів руками: завдані пошкодження були несумісні з життям. Якщо навіть станеться диво, і пацієнт виживе після операції, він уже ніколи не зможе думати, відчувати і навіть самотійно дихати.

Після тривалих консультацій з батьками та друзями, що тривали ще добу, Сірий, що вперше в своєму житті плакав, як мала дитина, не довіривши це нікому, власноруч відключив Грузина від апарату, що на три дні штучно подовжив йому життя...

4

У Вельди були всі підстави для невдоволення собою. Після блискучо проведеної операції з автобусом, що був скинутий нею на залізничну колію, вона надовго вирішила проблему власної енергетичної безпеки, зате в усьому іншому незграбні дії її підручних усе лише до краю ускладнили. Мало того, що інтрига зради – рідкісний трунок, що визріває лише тоді, коли друг зраджує найближчого друга, і п'янким та вишуканим ароматом якого вона розраховувала насолодитися сповна, була бездарно загублена виконавицею. Бо задумана Вельдою комбінація виглядала, як своєрідний шедевр, розписана була, як по нотах, але, на жаль, остаточно спаплюжена дівчиною... Як же її звали? Утім, яка від того різниця, якщо всі слова і думки, що вона їх навіювала цілий тиждень дівчині, виявилися марними.

Або ідея найняти за дозу двох наркоманів, щоб вони як слід провчили боржника, і примусили його віддати те, що належить тільки їй, у задумі теж виглядала бездоганною. А на практиці... Навіювала ж їм: провчити, а не вбивати...

Тепер її скарб, як лежав, так і лежить у сховку, але, через загибель господаря веранди, так само недосяжний, як і був донині. Думку про те, щоб у людській подобі відкрити сховок і забрати скарб, Вельда забракувала з огляду на обставини непереборної сили: не може відьма у тілесній оболонці переступити поріг людської оселі, освяченої за церковним обрядом, якщо відьму туди не запросили. У відьомській безтілесній сутності лети, куди хочеш, чаклуй, насилай псування, хвороби, кидай прокльони, а в людській подобі – зась...

Ще одна спроба залучити вкотре когось з людей, була нею відразу й роздратовано відкинута: знову ці жалюгідні створіння напаскудять, зіпсують увесь задум, як ті два наркомани або та дівчина. Як же її все-таки звали? А, несуттєво...

От і доводиться робити все самій. Вельда згадала, як у попередніх своїх життях кілька разів за потреби перевтілювалась то палкою циганкою, то чарівною беззахисною блондинкою, у будь-якій іпостасі вона могла б підкорити всяке чоловіче серце. Але дуже швидко ті образи коханки і навіть дружини набридали, ставали їй обтяжливими, осоружними. Вельда майже фізично відчула, як однаково неприємними були їй і сексуальні

збочення багатого купця з Венеції, і слюняві залицяння іспанського ідальго, під покровительством яких вона жила тривалий час, коли у Західній та Південній Європі палали багаття Святої Інквізиції, на яких тисячами спалювали її колеги по відьомському ремеслу.

Урешті-решт поспішати їй нікуди, а з часом вона обов'язково вигадася, як їй визволити жаданий скарб і поквитатися з уцілілими поки що боржниками, котрі його в неї забрали.

5

На сороковини по Грузинові-меншому Володя вперше наважився вийти в люди. Підтримуваний Сашком і костуром, він так-сяк дошкутильгав до машини, і весь поминальний обід просидів, втупившись у свою тарілку. Сидячи через стіл, Сашко крадькома спостерігав за ним. Володя змінився: урочисто-світлий зміст його очей ніби приглушився і потьмянів, а в щирій і відкритій донедавна посмішці залягла гірка зморшка. Утім вони всі, кому довелося таке пережити, віднині стали іншими, ніби з життям друга і з них теж пішла часточка душі.

Дочекавшись, коли на веранді нікого не було, Володя відкрив сховок, старанно загорнув кинджал у ганчірку і сховав на собі.

Повернувшись додому і огледівшись по кімнаті, він відкрив один з кубків із свого футбольного минулого і обережно вклав кинджал всередину, ретельно закрити і поставив на місце.

Так скарб відьми Вельди, знайдений у товщі Лисої Гори чотирма друзями, отримав нового тимчасового власника, а нам дав подальше продовження історії, повчальної і трагічної водночас...

Продовження в наступному випуску

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Блага Лучіан**, румунський філософ, поет, перекладач, драматург, журналіст, професор, дипломат.
2. **Бобрик Дарія Миколаївна**, фахівчиня Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
3. **Вієре Анатоль**, письменник, перекладач.
4. **Григорук Аделя Григорівна**, членкиня НСПУ та НСЖУ, заслужена працівниця освіти України.
5. **Гринь Микола Миколайович**, член Національної спілки журналістів України, лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша.
6. **Збожна Ольга Михайлівна**, кандидатка фізико-математичних наук, почесна професорка ТНЕУ, дійсна членкиня НТШ та членкиня товариства «СловоСвіт».
7. **Зорка Олександр Григорович**, заслужений журналіст України.
8. **Йон Маріш**, координатор видавництва Valca Verde, (Румунія).
9. **Кармазін Антон Олександрович**, старший науковий співробітник Музею театрального, музичного та кіномистецтва України, член Національної спілки композиторів України.
10. **Лясковська Валентина Андріївна**, студентка гуманітарно-технологічного факультету Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Т. Г. Шевченка.
11. **Махно Василь Іванович**, прозаїк, перекладач, літературознавець (США).
12. **Михед Павло Володимирович**, доктор філологічних наук, професор, завідувач сектором в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.
13. **Онищенко Надія Петрівна**, директорка Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою, членкиня НСЖУ.
14. **Порох Марія Юріївна**, членкиня Клубу інтелігенції ім. І. Пеліпейка та РО «Провіта» (м. Косів).
15. **Романюк Павло Васильович**, поет, прозаїк, журналіст (Румунія).
16. **Тарнашинська Людмила Броніславівна**, докторка філологічних наук, професорка, провідна наукова співробітниця Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.
17. **Тимошик Микола Степанович**, доктор філологічних наук, академік Академії наук вищої школи України, професор катедри видавничої справи та мережєвих видань факультету журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури й мистецтва.

**Науково-популярний часопис
для вчителів України та діаспори
«Наш український дім»
№ 1, 2022 рік**

Періодичність – 2 рази на рік.

Матеріали для друку можна надсилати за адресою:

Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
вул. Графська, 2, кімн. 210
м. Ніжин, Чернігівська обл.
16600, Україна
e-mail: ukr_diaspora@ukr.net
Тел. 7–19–59

Підписано до друку 29.06.2022 р.
Гарнітура Computer Modern
Замовлення № 596

Формат 60x84/8
Ум. друк. арк. 13,75
Обл.-вид. арк. 7,68

Папір офсетний
Електронне видання

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А
8(04631) 7–19–72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.